

گزارش سفر پاریس

محمدتقی دانش‌پژوه

در نامه‌ای که از سوی کتابخانه ملی پاریس مورخ ۱۸ مارس ۱۹۸۲ به نگارنده نوشته شده بود درخواست گشته که سه ماهی به آنجا بروم و در نگارش فهرست کتابهای فارسی آنجا که از نو می‌خواهند بنویسند کمک کنم. من این درخواست را پذیرفتم و به دانشگاه تهران و وزارت فرهنگ و آموزش عالی نشان دادم، پذیرفته آمد. ازین هردو بنیاد فرهنگی بسیار سپاسگزارم. اینک گزارش کارم را در این سفر در اینجا می‌آورم تا دانشگاه بتواند از نسخه‌هایی که می‌شناسانم، مانند گزارشهای پیشین، اگر بخواهد از کتابخانه ملی پاریس و دیگر جاها فیلم درخواست کند:

۱- کتابخانه ملی پاریس

بنیاد بخش خاوری کتابخانه که نسخه‌های دستویس در آنجا نگهداری میشود از سده دهم مسیحی (۵۱۶) آغاز شده و در این کتابخانه نخستین فهرست را بنام فهرست کتابخانه پادشاهی بلوا Blois در ۱۵۱۸ م (۹۲۴ هـ) به نگارش در آوردند و در آن از نسخه‌های عبری و سپس عربی را بر شمرند.

دانشمندان و جهانگردان و سفیران فرانسوی به کشورهای خاوری میرفته و از نسخه‌های عبری و عربی و فارسی و سوریایی و هندی و جزاینها جستجو میکردند و آنها را به دست می‌آوردند. گذشته از آنچه اینان فراهم آوردند که خود بسیار است در سال ۱۶۶۷ م (۱۰۷۸ هـ) یکی از دانشمندان بزرگ سده ۱۷ (۱۱) به نام ژیلبرت گلن Gilbert Gaulmin نزدیک به ۶۰۰ نسخه را به دست آورده بود.

یک سال پس از این کلبرت Colbert ۴۴۰ نسخه خاوری را از دانشکده مازارین Mazarin به کتابخانه‌شاهی برده است. در فهرستی که در ۱۶۸۲ (۱۰۹۴) کلمنت N. Clement نگاشته است از ۱۶۱۷ نسخه خاوری یاد شده است

در روزگاری که لوئی پانزدهم فرمان روا بوده است با کوششهای شکفت‌انگیز ژان پاول بیگن Jean Paul Bignon خریداری نسخه‌های ارزنده‌ای آغاز گشته و از آنها است نسخه‌هایی که کلبرت داشته بود. با کوششهای فرستادگان به سرزمین خاوری و با سرپرستی فورمونت Fourmont و سون Sevin این نسخه‌ها فراهم آمده است.

در همین روزگار فهرست دست نویسهای کتابخانه شاهي *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Begiae* به نگارش درآمده که در دفتر نخستین آن از ۳۸۴۹ دست نویس یاد شده است.

پس از شورش فرانسه دستور داده شده بود که کتابخانه‌های صومعه‌ها ملی گردد و کتابخانه شاهي کتابخانه ملی شده و باکشوده شدن مصر در ۱۷۹۸-۱۸۰۰ (۱۲۱۳-۱۲۱۵) صدها دست‌نویس از آن سرزمین به کتابخانه ملی آمده بود.

در سده ۱۹ و ۲۰ (۱۲ و ۱۳) این بنیاد گسترش بسیاری یافت چونکه نسخه‌های دیگری به ویژه آنچه که ژان لوئی آسلین دشرویل *Jean Louis Asselin de Cherville* و شارل شفر *Charles Schefer* و دکوردمانش *J. A. Decardemanche* داشته‌اند بدانجا رسیده بود. در ۱۹۰۸ (۱۳۲۶) پاول پلیوت *Paul Pelliot* که دستور دیدار آسیای مرکزی را داشته است نوشته‌های فراوانی از خاور دور برای کتابخانه ملی فراهم آورد که نزدیک به ۸۰۰ دست نویس چینی و تبتی و ختنی و کوچه‌ای و سفدی و اویفوری و شی‌هیایی میباشد و بیشتر آنها از سده ۱۱ (۵) جلوترند.

در باره جشن صدمین سال تولد پاول پلیوت (۱۸۷۸ - ۱۹۴۵) در سال ۱۹۷۹ در کتابخانه ملی کتابی به نام گنجهای چین و آسیای دور *Tresors de Chine et Haute Asie* در کتابخانه ملی به چاپ رسیده و تصویرهایی از این نسخه‌ها در آن گذارده شده است.

اکنون در این کتابخانه سی هزار دست‌نویس خاوری در پنجاه زبان در پنجاه و شش بنیاد نگاه‌داری میشود و تاریخ آنها از دوهزار سال پیش از مسیح است. در کنار اینها نزدیک به سیصد هزار دفتر چاپی هم هست.

از سده ۱۷ (۱۱) رسم بر این شده بود که همراه دست‌نویسهای خاوری و باختری دفتر های چاپ سنگی و چوبی و قلم‌کاری خاوری و باختری را هم گرد آورند و کم‌کم این گونه دفترها خود دسته‌ای ویژه به‌شمار آمده و آنچه به زبانهای خاوری نود بسیار شده است. از یک جا گذاردن آنها خود بنیادی جداگانه در کتابخانه پیداگشت. تا دانشمندان بهتر بتوانند از این دفترهای خاوری بررسی کنند این بود که در این کتابخانه در کنار بنیاد چاپی‌ها بنیاد آسیایی را نهادند. در همین روزگار بود که دست‌نویسهای ارزنده‌ای فراهم آمده است مانند شاه‌نامه‌ای که کدار *Godard* داشته است و دست‌نویسهای ژاپنی و کره‌ای و چینی و دفتر *Jad* که به یاد خانم ماری ربرت گینیارد *Marie - Rodert Guignard* (۱۹۳۹-۱۹۷۲) گنجور پیشین کتابخانه در آنجا گذارده شده است

این خانم در انجمن نسخه‌های خطی کابل بوده و در نامه‌ای از من درخواست کرده بود که به کتابخانه ملی بروم و به آنان کمک کنم و من این درخواست را دنبال نکرده بودم روی هم رفته در این کتابخانه نزدیک به صد هزار دست‌نویس است: پنج هزار دفتر یونانی

در بنیاد یونانی ویست و یک هزار و چهارصد دفتر لاتینی و پنجاه و پنج هزار دفتر فرانسوی بادست نویسه‌های زبانهای اروپایی دیگر که هر یک را شماره‌ای جداگانه است.

نسخه‌های فارسی آنجا را ۲۶۰۰ و ترکی را ۲۰۰۰ و عربی را ۷۰۰۰ و چینی را ۴۳۰۰ و عبری را ۱۰۰۰ و هندی را ۱۱۰۰ نوشته‌اند همچنان دیگر زبانهای خاوری که هر یکی چند صد هستند جز زبان منچو که ۸۰ دفتر است

برای هر یک از این زبانها فهرستی جداگانه است و اکنون به نگارش فهرست تازه‌ای برای آنها می‌پردازند. کسانی در این کتابخانه دیدم از نسخه‌های عبری و چینی و عربی و ترکی از نو بررسی می‌کرده‌اند.

برای دست نویسه‌های فارسی و عربی و ترکی فهرست نشده سه دفتر دست‌نویس در آنجا هست که پیشها آنها را دیده بودم و در نشریه کتابخانه دانشگاه (۹: ۲۷۷ - ۳۱۸) از برخی از نسخه‌های یاد شده در آنها نام بردم. در آن هنگام فارسی‌های فهرست نشده از ۲۰۴۹ بود تا ۲۱۳۷ و عربیها از ۶۷۵۴ تا ۶۹۶۲ و ترکی‌ها از ۱۴۲۰ تا ۱۵۸۳ همه از رده‌ها افزوده Supplement با نشانه «S». اکنون در آن دفترها شماره فارسی به ۲۵۵۸ و عربیها به ۷۰۰۳ و ترکیها ۱۶۰۰ می‌رسد.

ادگار بلوشه E. Blochet برای فارسی‌های آنجا فهرستی در چهار دفتر از سال ۱۹۰۵ تا ۱۹۳۴ چاپ کرده است. چون این فهرست روشن و رسانیست و دست‌نویسها در آن به خوبی شناسانده نشده است آقای فرانسیس ریشارد F. Richard کتابدار جوان دانشمند آنجا دست‌به‌نگارش تازه‌ای از فهرست آنها، یازیده و ازین هم در نامه‌ای درخواست شده بود که به پاریس بروم و در این باره کمکی کنم. من دو ماه و اندی از ۲۱ مهر ۱۳۶۱ (۱۳ اکتبر ۱۹۸۲) تا ۲۶ آذر ۱۳۶۱ (۱۷ دسامبر ۱۹۸۲) در آنجا بسر بردم و نسخه‌های از مسوده فهرست تازه آقای ریشارد در دست رسم گذارده شده است. من آن را در پاریس و سونیخ خواندم و آن را هم با خودم به ایران آوردم. این فهرست بسیار خوب به نگارش درآمده و باروش علمی است و تنها در برخی از جاها از برخی از منابع که در دست نبوده است یاد نشده است. در این فهرست و مانند آن همان روشی پیش گرفته شده که در فهرستهای ایرانی در دانشگاه تهران و جاهای دیگر و در کتابخانه‌های آلمان و آمریکا و لنینگراد به کار رفته است که نسخه‌ها به بهترین و روشن‌ترین روشی شناسانده شود و از آنچه در فهرستهای دیگر و در کتابها و مقاله‌های مجلات و سالنامه‌ها درباره آن گفته شده است در آن یاد گردد. من کار ایشان را در فهرست فارسی و کار فهرست‌نگاران نسخه‌های عربی آنجا را همانند کار فهرست‌نگاران آلمانی و روسی مانند ویلهلم هینتس W. Heinz و اوالدواگنر Ewagner و رودلف زلهایم R. Selheim و مانفرد گتز M. Göz و سیکلیخوسا کلایا یافته‌ام و خوب هم می‌توانند از عهده این کار برآیند. من آنچه سیدانستم گفتم و آنچه می‌توانستم کمک نمودم و در آینده نیز با خواندن مسوده‌های فهرست از هیچ کمکی دریغ نخواهم کرد.

این هم گفته شود که در این کتابخانه نسخه‌های نادر و یگانه و ناشناخته که در جاهای دیگرمانندی ندارد فراوان دیده‌ام و شناختن آنها کار دشواری است. من در برخی از نوشته‌هایم در فهرست فیلمها و در نشریه کتابخانه مرکزی از برخی از اینها یاد کرده‌ام در این گزارش نیز کوشیدم که از برخی از آنها یاد کنم. برخی از نسخه‌ها را که بلوشه درست نشناخته بود با کمک بررسی‌های دانشمندان پس از وی توانستم بشناسم.

ادگار بلوشه در فهرست خود به نسخه‌ها شماره‌ترتیبی آنها از روی موضوع علمی داده و در پایان وصف آنها به شماره پیشین آنها میان دو کمانه اشارت کرده است. این شماره‌ترتیبی روی نسخه‌ها نیامده است. تازه بسیاری از نسخه‌ها خود مجموعه دو کتاب یا سه کتاب است یا بیشتر که برخی فارسی نیست و یا در ردیف آن موضوع نیست. برخی از نسخه‌های فارسی هم همراه نسخه‌های عربی یا ترکی فهرست شده و باید از آنها هم یاد کرد. من چند نسخه فارسی را در میان آنها یافتیم.

از این روی آقای ریشارد نسخه‌ها را در فهرست خود با شماره‌های پیشین آورده و از روی همانها آنها را شناسانده است و دیگر ترتیب موضوعی نارسای بلوشه مطرح نیست. در فهرست دانشگاهی هم اکنون شماره‌های جایگاهی نسخه‌ها ملاک است. ترتیب علمی دادن کتابها کار فهرست‌فهرستهاست چنانکه بروکلن و استوری و بریگل و سزگین و سنزوی کرده‌اند.

برای نسخه‌های عربی نیز در آنجا به نگارش فهرست‌روش تازه‌ای دست یازیدند. اینک

آقای ژرارد تروپو Gerard Troupeau برای نسخه‌های عربی مسیحی در دو مجلد در ۱۹۷۲-۴ فهرست نوشته است و شادروان ژرژ و جدا G. Vajda و خانم ایوت سوان Ivette Sauvan دو مجلد برای عربی‌های اسلامی فهرست نگاشته‌اند که جلد یکم آن در ۱۹۷۸ چاپ شده و جلد دوم آن با کوشش همان خانم زیر چاپ بوده است و دنبال هم خواهند کرد که همه را از نو فهرست کنند. چون فهرست عربی‌های دسلان De slan و بلوشه روشن و رسان نیست. برای نسخه‌های قرآن آنجا که بسیار است هم فهرستی جداگانه در دست نگارش بوده است. میدانم که در این باره از فهرستهای مصاحف آربری برای چسربیتی و استوری برای دیوان هند و محمد اشرف برای کتابخانه سالار چنگ و بهرامی و بیانی برای گنجینه قرآن و گلچین معانی برای آستان رضوی و خانم آناهای برای کتابخانه گلستان بهره خواهند برد. آنچه که بیانی در خوشنویسان و نمونه‌های خطوط خوش گلستان و ملی نوشته است هم خود سودمند خواهد بود.

چون شماره‌های فهرست دسلان در پشت نسخه‌ها گذاشته شده است در این فهرست‌های تازه همان شماره‌ها آمده است.

من در نگارش این دیباچه گذشته از دفترهای دیگر از بروشورهایی که کتابخانه ملی به من داده است بهره بردم. پیرسن J. D. Pearson در دست نویسها خاوری در اروپا و اسپانیا:

Oriental Manuscripts in Europe and America

چاپ ۱۹۷۱ ص ۲۰۳ - ۲۰۶ از کتابخانه ملی و فهرستهای دستنویسهای خاوری آنجا یاد کرده است. در فهرست فهرستهای سزگین و استوری و بریگل و هفمان و بروکلن و هوئیزمن نیز از آنها یاد شده است

در سیانه این سفر برای دیدار دیگری از کتابخانه شهر سونیخ چند روزی را در آنجا بسر بردم و توانستم دو باری از آن کتابخانه دیدن کنم و گزارش این کار را در دنبال میآورم.

۲- کتابخانه شهر سونیخ به نام:

Bayerische Staatsbibliothek Handschriften und Inkunabel abteilung

(کتابخانه دولتی بایری، بخش دست نویسها و چاپهای کهن) گذشته از فهرست های چاپی برای دستنویسها خاوری و باختری دو فهرست دست نویس دارد که در سفر پیشین آنها را در آنجا دیده‌ام و در نشریه کتابخانه مرکزی (۹: ۳۱۹ - ۳۴۵) از آنها و از چند دستنویس فارسی و عربی آنجا یاد کرده‌ام. در آن هنگام در فهرست دستی فارسی‌ها از شماره ۳۷۲ بود تا ۴۰۷ و عربیها از ۱۰۵۸ تا ۱۱۳۶ بوده است. فیلمهای برخی از نسخه‌های فهرست شده و نشده آنجا هم در کتابخانه مرکزی هست و در مجلد یکم (ص ۳۹۵) یاد شده و در مجلد سوم نیز از ۵۱۱۸ یا ۵۱۴۱ یاد خواهد شد.

در این سفر در دو فهرست دستی فارسی‌ها از شماره ۳۷۲ (چچ نامه) تا ۴۶۱ و عربیها از شماره ۱۰۵۸ تا ۲۶۴۴ (مجموعه آثار بهاء مانند اقدس و لوح و جزاینها) می‌باشد. در باره فهرست کردن آنها پرسیدم گفتند فهرست نگار عربی داریم ولی کسی نداریم که به زبان فارسی آشنا باشد. افسوس که فرصتی نبود و گرنه آنها را میدیدم و فهرست میکردم. در این سفر من توانستم تنها از نسخه‌های رسائل اخوان الصفاء آنجا بررسی کنم و بر من آشکار شد که این رسایل را دو نگارش است و بایستی همه نسخه‌های آنها را دید تا دریافت که نگارش دوم که دگرگون شده و کم و کاستی یافته است در چه تاریخی پیدا شده است.

برخی از نسخه‌های دستنویس فارسی پاریس

آداب السلطنة یا آداب سلطنت و وزارت، درست مانند نسخه ۳/۳۸۳۷ دانشگاه

نوشته ۱۱۳۶ (منزوی ۱۵۱۴)

آغاز: بسمله. سپاس سرخدای راجل جلاله که پدید آورنده مخلوقات و دارنده مصنوعات است..... اما بعد بدان اسعدك الله که این رسالتی است در آداب سلطنت و وزارت. باب اول در آداب سلطنت مشتمل بر چهار فصل: اول آدابی که پادشاه را جمع می‌باید کردن، فصل ثانی در استماع کلمات، فصل ثالث در مشورت، فصل رابع در احوال مملکت. باب دوم در آداب وزارت

مشمول بر سه فصل: فصل اول در آدابی که وزیر را جمع باید کردن، فصل ثانی در صنوف خدمات که بر وزیر واجب است، فصل سیوم در جذب منفعت دفع مضرت.
انجام: ناتوان را بی ظلم مالش دادن و ضعیف را به قوت عدل تالف فرمودن تا خلل بر خیزد، والله اعلم بالصواب.

SP1324، به خط دیوانی آراسته به زر باسری زربین و رنگین در ۸۸ برگ ۷ س، در برگ ۱ آمده که این یکی باراحه الانسان در اخلاق همراه است و آن همان شماره SP1325 (بلوکه ۳: ۳۱۲ ش ۸۶۳) است که جداگانه به جلد رفته است (بلوکه ۲: ۴۰ ش ۷۷۰).

اخلاق همایونی از اختیار حسینی در سه قانون به نام بابر شاه در گذشته ۹۳۷ ساخته در ۹۱۲ (دیباچه دوم اخلاق محتشمی ۱۰ - فهرست نسخه های فارسی احمد منزوی ۱۰۳۹)
SP266 به نستعلیق هندی ۹ جلوس سال ۱۰۸۲ (بلوکه ۲: ۲۷ ش ۷۶۷)

از همو است دستورالوزاره که نگارش دیگر است از همین اخلاق همایونی او و به نام ابوالمظفر سلطان سلیم و میرزا شاه حسین ساخته در ۷ محرم ۹۲۶ که نام پادشاه را در نسخه پاک کرده اند (همان دیباچه ۱۰ - منزوی ۱۶۰۶)
به نستعلیق سده ۱۰ آراسته (بلوکه ۲: ۲۸ ش ۷۶۸)

الاسئلة والاجوبة المتعلقة بالقران والحديث از جمال الدین محمد بن محمد آقسرائی در گذشته میان ۷۷۰ و ۷۸۰ و گزارنده اربعین حدیث (دانشگاه ۹۴۷/۵) پرسش و پاسخ و خرده گیریهاست در باره قرآن و حدیث همانند اسئلة القرآن رازی و تنزیه القرآن عن المطاعن همدانی، در دو باب نخست: قرآن از سوره یکم تا سوره ناس دومی حدیث نبوی (استوری ۱: ۱۱۹۲۵۷ - بریگل ۱۱۷)

آغاز: باب اول در اسئله واجوبه فی علم التفسیر. سئوال چند نکته است در آنکه فرمود «الحمد لله رب العالمین» و نفرمود «خالق العالمین» و مانند آن؟ جواب نکته آنست که «رب» پروردگار گویند و پروردن دلالت کند بر احتیاج مربوب به پروردگار خود به خلاف لفظ «خالق» و مانند آن. در هاشم ص ۱ آمده: اما بعد چنین گوید محرر این رساله محمد بن محمد آقسرائی که چون اشارت امیر معظم و مخدوم الخ» که گویا از دیباچه رساله باشد. در زیر آن آمده است «فی زمان حاج شادگلدی پاشا».

انجام: و این رساله بر بحث حمد و شکر حق تعالی ختم می کنیم بر آنکه نعمت توفیق ارزانی داشت و الحمد لله حمد الشاکرین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین
SP72، نستعلیق ترکی مومن بن مراد در جاشت روز پنجشنبه ع ۲، نسخه ترکی است. در ص ع شعر فارسی است بادوبند دیگری به تازی دیگر به ترکی. نیز در آنجا آمده است «تفسیر غریب القرآن نوح افندی، رساله مشکلات المفسرین ترکی نوح افندی» (در گذشته ۱۰۷۰) گویا

اینها در این نسخه بوده و برداشته‌اند (بلوше ۱: ۴۰ ش ۶۲)

بهر المناقب فی فضل امیرالمومنین علی بن ابی طالب از علی بن ابراهیم برهان،

در یکسده و دوازده باب.

SP1326 ، نستعلیق زرین آراسته ابوتراب نعیم الدین پسر منعم الدین محمد اوحدی

دقایی حسینی در شیراز باسرلوح کار شیراز (خوش‌نویسان بیانی ۱۴۶۵) (بلوше ۴: ش ۲۳۰۲)

بهاثر پیمینی: معین الدین محمد نیشابوری، دارای داستانها است گذشته از تفسیر

(نشریه ۷: ۳۳ و ۱۱۰: ۹۹-گفتار استاد یحیی مهدوی ۴۳- فهرست فیلمها ۲: ۱۱۳ و ۱۹۶)

SP54 به‌نسخ عربی زرین درشت سده هشتم در متن و به‌نسخ فارسی کمی ریزتر در ترجمه

فارسی با حاشیه‌های تازه‌نویس به تازی به‌نسخ ترکی، عنوانهای سوره‌ها آراسته به شکرگرف نیز

در نشانه‌های جزو و جز آن؛ در نخستین صفحه سرلوح زرین نانوخته‌ای هست، از آیت ۴۱ سوره

توبه (۹) تا پایان سوره بنی اسرائیل (۱۷) نسخه کهنه و شاهانه‌ایست (بلوше ۱: ۳۱ ش ۳۱)

آغاز: انفروا خفا و ثقالا... تعلمون. ای گرویدگان در موافقت پیغامبر علیه‌السلام و

مظاهرت این حق سوار و پیاده پیرو جوان توانگرو درویش به آسانی چنانکه توانید و جا هدوا بدمو-

الکم و انفسکم. و جهاد کنید و به خواستهای خود و تنهای خود یعنی مال نفقه کنید و درویشان را

دست‌گیرید و اسباب کار ایشان بسازید و بر آن مقصور کنید که مال بدهید بل کی به نفس خود

بیرون روید و جان بذل کنید و در نصرت دین و موافقت پیغامبر علیه‌السلام هیچیز که در امکان

دارید باز مگیرید.

ذلکم خیر لکم. کی آن بهتر باشد شمارا. ان کنتم تعلمون. اگر بدانید که ثواب آن چیست

و برکات آن چند است. و این مبالغت در ابتدای اسلام بود کی می‌بایست تادین آشکار شود و

اسلام قوی گردد و امر در جهاد فرض کفایت است... چون بعضی مسلمانان بدان قیام نمایند از

دیگران بیفتد مگر نفیر عام باشد آن‌گاه بر همه کس فرض گردد.

انجام: و قل الحمد لله الذی لم یخذولنا... تکبیر او بگوی که سپاس و ستایش خدای

متعال را که هیچکس به فرزند نکرده. و اگر او را فرزندی بودی نیگویی او از آن فرزند زیادت

نیامدی و به ما نرسیدی و او را در پادشاهی انبازی نبود که اگر انباز بودی یکی از ایشان به ما

چیزی خواستی دیگری را دفع کردی، و چون هر دو کس آن چیز برسانیدی ما را شکر دو کس

بایستی گذارد و بندگی برای دو کس بایستی کرد، و این ما را دشوار آمدی.

ولم یکن ولی من الذل. و او را یاری دهی نبود از خوار وضعیفی او. چی اگر اگر او یاری

دهی بایستی کارهای او فروماندی و آنچه خواستی به ما نتوانستی رسانید و ما بی‌برگ و بی‌نوا بماند

ندیمی. و کبره تکبیرا. و ای محمد او را به بزرگی یاد کن و در آن کوش تا نزدیک آنج سزای آنست

از بزرگ داشت بجای توانی آوردن. پیغامبر علیه‌السلام گفت: هر که سورت بنی اسرائیل خواند

از دنیا بیرون نرود تا سیوه بهشتی و شراب بهشتی بخورد.

ترجمه حل العقال . در اصطلاحات عرفانی که نخست به عربی برای علاءالدین تولک تیمورییک ساخته شده سپس برای همو به فارسی درآمده است. گویا مؤلف و مترجم یکی باشد. کسی در ص ع آن را از علاءالدوله سمنانی دانسته است و بلووشه هم آن را از وی میداند. جز رساله‌هایی است که در فهرست طرازی برشمرده شده و در فهرستها و سرگذشت نامه سمنانی از مظفرصدر (ص ۱۰۶) از چنین دفتری از سمنانی یاد نشده است. نیز جز رساله‌های شماره ۵۸۶۳ و ۷۱۷۷/۶ دانشگاه ۱۰۴۲ و سلی (انوار ۹: ۴۶) و سلک ۳۹۷۳/۱ آنچه که نفیسی در تاریخ نظم و نثر فارسی (۱۴۸ و ۷۳۳) یاد کرده است می‌باشد.

این رساله از حرف الف است تا یاء: الارواح، اب‌لارواح، ابطن کل باطن، ابطن الظهورات، الابدان الزاکیة... ینبوع، یوم‌الجمعه»

آغاز: سپاس بی حد سران ذاتی را که به تتق کبریا، مستور و ستایش مریباکی را که به حجاب عزت مشهور است

انجام: بار خداوند سفینه سینه ما را به نور هدایت خود منورگردان، بستان دل ما را به ازهار یقین مزین دار، دیده بصیرت ما را به توتیای معرفت خود روشن گردان، و آئینه فکرت به مصقله صواب از زنگار انکار مصقول گردان.

SP1837، نستعلیق ذح ۸۸۶، عنوان شنکرف، ازان احمد بن عبداللطیف بن مولی احمد طالشی درگ ۱ (بلووشه ۴: ۱۹۶ ش ۲۴۴۸)

ترجمه قانونچه چینی به فارسی تا اندازه‌ای کهن

(منزوی ۵۰۴ - جواهر کلام ۲: ۱۶۳ - انوار ۳: ۲۹ ش ۱۰۲۴ - استوری ۲: ۲۱۹ - نشریه ۳: ۳۴۹ - گنج بخش منزوی ۳۵۰)

آغاز: این مختصریهست مشتمل برزیده آنچه واجب است استحضارش از صناعت طب که انتخاب کرده شد از کتب متقدمان و ترتیب کرده آمد برده مقاله: مقالت اول در امور طبیعی و آن پنج فصل است.

انجام: فصل سیزدهم در طبیخات اسفید باجات سلین اند... مثل قوت عصاره‌ها است. و اما حلوای عسلی معین هضم است و عجینی غلیظ مولد سده‌ها. والله اعلم بالصواب (مانند نسخه ملی)

SP2156، ۱۸۴۲ برگ ۱۱ س، بغلی، در ص ع آمده «داخل دستک شد» در پایان

دو صفحه به فارسی «در معرفت کل اهدام» به نستعلیق در ۸۳ پ - ۸۴ ب.

ترجمه نجات العباد شیخ محمدحسن اصفهانی نگارنده جواهر الکلام فی شرح شرایع

الاسلام در گذشته ۱۲۶۶ از ابوطالب در پاکی و نماز و روزه، رساله عملی شیعی است و در ۱۲۹۳ چاپ شده است (مؤلفین شمار ۱۸۴ - اعلام الشیعة ۱۳: ۴۲)

SP1806 ، نسخ آراسته رنگین زرین با سرلوح و حاشیه‌ها از سده ۱۳ (بلوشه ۴: ۱۸۸

ش ۲۲۳۳)

تفسیر سوراآبادی (گفتار استاد یحیی مهدوی ص ۱۰ - فهرست فیلمها ۱: ۵۵)

SP56 به نسخ خضرین بدرین عبدالله در ۱۰ع ۷۸۰/۱ «سنة ثمانین و سبعمائه» به سیاق

دشوارخوان، با افتادگی و آشفته (بلوشه ۱: ۲۱ ش ۳۰)

آغاز: سوره والنجم مکیه. خبر است از مصطفی که او گفت که هر که هر کی [پا] ره والنجم

خواند او را بود به عدد هر کی مصطفی را تصدیق و تکذیب کرد هزار هزار... (اندکی پاره

شده) بسمله والنجم اذاهوی سوگند بدان سیاره که چون فرو شود.

انجام: درست برخاست کمانما انشطن عقل کوی وی را از هر بار کسا (سپس گذارده

شده در برگ ۱۹۰، در ۱۹۰ پ حدیثی آمده به خط دیگر و در ۱۹۱ کلفن است که باید از

همین نسخه باشد با سه تاریخ تولد: ۲۴ع ۸۰۹/۲ و ۸۱۱/۱ ج ۰۰۷ (پاره شده)

توهید از ملا احمد بن ملا الیاس بن ملا عبدالحمید بن ملاحسین سینوی واعظ در عرفان

آمیخته با اخبار، در آن از «ابوالقاسم حکیم» یاد میشود.

نمونه (۹۰ پ): فی التوحید. اجمعوا علی ان الله تعالی جده واحد احد. اشارت به یگانگی

دارد و یکی است و دونیست. احد اشارت به هستی دارد و او همواره هست و بود و ازین هستیها هیچ

نبود. یکی است که اگر دو بودی سربنده با هر دورا دیدی یا یکی را. اگر هر دورا دیدی شرک

بود و شرک اندر محبت محال است. و اگر یکی را دیدی از آن دیگر ممنوع بودی و از دوست

ممنوع بودن محال است.

نمونه دیگر (۹۳ پ): قال علیه السلام: ینام عینای ولا ینام قلبی. چن با خسبندگانم

به ظاهر نخسبم و چن با ناخسبندهام به باطن نخسبم، مخلوقی که بروی رنج روا باشد به باطن

نمی‌خسبید، خالقی که بروی رنج روا باشد اگر به هیچ وجه نخسبید چه عجب

SP49 ، دو برگ آغاز و یک برگ انجام آن به نسخ تازه و خود کتاب به نسخ سده ۱۹۰۸،

عنوان شنگرف. در عنوان و دیباچه تازه نویسن آمده: «کتاب التوحید ملاحمد... واعظ» عنوان

«فی التوحید» در میانه هم هست. از پایان نسخه گویا برمیاید که سینوی نویسنده است نه نگارنده

و بردارنده. میان دو برگ ۲۷ و ۲۸ افتادگی دارد (بلوشه ۱: ۹۳ ش ۱۳۶)

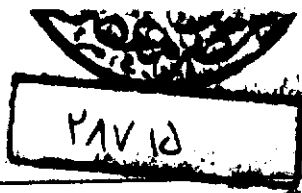
جاماسب نامه، اخترینی و تاریخ ایران است آمیخته با اندیشه اسرائیلی و به نام جاماسب

وزیر گشتاسب شاه، با جدولهای ستاره شماری. نخست دیباچه ایست و خود دفتر در برگ ۱۴ ر

آغاز میشود. پادشاهان ایران تا چنگیزخان در آن برشمرده شده است (۴۵ ر) و در آن آمده که از

نژاد ساسانی «سهرآزما» بیرون خواهد آمد. در ترجمه عربی آن (۵ پ) «سهرآزما» از خاندان

هاشم است. باید از عربی گرفته شده و ریشه آن هم بایستی از فرهنگ پهلوی ساسانی باشد.

از جاماسب نامه سروده خواجه طوسی هم یاد کرده‌اند.

(سزگین ۷: ۱۰ و ۸۶ تا ۸۸ - استوری ۲: ۱۰۶: سه نسخه - منزوی ۲۷۹ تا ۲۸۱ چندین نسخه - فهرست تبریز ۱: ۳۲ دو نسخه به نام جاماسب نامه و فرهنگ الملوك) ترجمه ترکی آن در پاریس هست (نشریه ۹: ۳۱۳)

آغاز: « بسمله. رب فوق الامل فحقق. الحمد لله هادی الانسان الی تمهید قواعد الاحسان الذی خلق البشر فی احسن التقویم وعده من علم احکامه الحکیم ... سپاس سرآفریدگار را که رقاب مکتوبات اسیرتسخیر اوست و زمان کاینات در قبضه تدبیر او ... باب بدانکه خدای عزوجل آسمانها را بیافرید و زمینها را اندر میان بداشت...»

« آغاز کتاب حکیم جاماسب یعنی وزیر شاه گشتاسب. چنین گوید که نگاه کردم در حال اختران کی اندر آسمان پدید آیند از قوت و کردار ایشان و نگریستن احوال کی دولت اندر خاندان ایشان چند باشد و چند روزگار پایدار شود و کی بود و چون باز آیند و دین زردشت آتش برست کی ضعیف شود و چند مانند و از پس آن چگونه باشد (۱۴ ر)

انجام: ایزد سبعانه و تعالی به همه حال بر بندگان خویش بخشاینده و آسرزنده و توفیق دهنده و عفو کننده است امیدواریم که عفو خواهد داشت بمنه و کرمه. تمام شد این کتاب در روز یکشنبه بیستم ماه شوال سنه احدى و اربعین و سبعمائه

SP384، به نسخ فارسی روز یکشنبه ۲۰ شوال ۷۴۱ (احدی و اربعین و سبعمائه) با

حاشیه‌ها در برخی جاها به خط دیگر، از آن محمد عبیدالله موسی زاده

جامع التواریخ رشیدی از خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی.

SP1364 به نسخ روشن سده ۱۳ (۱۹) در کاغذ نخودی از روی نسخه‌ای که به رسم

خزانه الخ بیگ (۷۹۶ - ۸۵۳) به نام «تواریخ العالم» احمد بن محمد بن محمد بخاری نوشته و آن را پرداخته و ساخته خود دانسته است همانکه در نسخه احمد ثالث شماره ۲۹۳۵ هست چنانکه در دیباچه چاپ احمد آتش در ۱۹۵۷ از تاریخ سلطان محمود دیده میشود. بخش اسماعیلیان آن در ۱۲۷-۱ راست (بلوشه ۱: ۲۰۳ ش ۲۵۷)

SP2004 به نستعلیق آراسته محمد بن ملا میر کاتب در ۸۳۰ گویا در هرات. بیانی

(۱۲۴۷) محمد بن ملا میر حسینی استادی کاتب زنده در ۱۰۱۰ و ۱۰۲۳ و ۱۰۳۸ یاد کرده که باید جز او باشد، نسخه گویا باید از آنها باشد که برای شاه رخ نوشته‌اند. بخش نزاریان در

۲۰۴ پ ۲۴۴ راست و تاریخ چین آن مصور می باشد (بلوشه ۴: ۲۲۴ ش ۲۲۷۹)

جواهر مقصود از ابوالقاسم خاکسار، در پنج دفتر، در آغاز مقدمه ایست در بیست و هشت

مظهر و در آن از اوصاف پادشاه گفتگو شده است. بنام شهریار محمد علی قاجار ساخته و در بیتی چند از او ستایش کرده است، به روش شیعی است. بدینگونه است:

۱- ذکر حقیقت انسان

۲- اثبات واجب الوجود،

۳- اثبات نبوت

۴- اثبات امامت

۵- اثبات معاد .

آغاز: اصول نونهال بوستان تقریر و فروع گلبن گلستان تحریر

انجام : در آن نشأه متحتم از آن مفصولند و بالله التوفیق.

SP1849 ، نستعلیق سده ۱۳ (بلوشه ۴ : ۱۸۲ ش ۲۲۲۲)

جهان دانش از محمد بن مسعود مروزی

SP363 ، نسخ نزدیک به نستعلیق شاه امیر بن الحسن الحسنی ابن طباطبا در روز ۲۷

شوال ۶۷۹ (تسع سبعین ستمائة) بابیشانی، از ان عزالدین مستخرج حسینی (بلوشه ۱ : ۴۹ ش ۷۷۵)

SP1306 ، نسخ احمد بن عثمان بن خواجه کریم الدین جوهری هروی در چاشتگاه

فراخ روز پنجشنبه ۲۵ محرم ۷۳۹ برابر با تیج آی (ماه هفتم) سال پلنگ، در کنار برگها به خط

چینی نوشته ای چینی آمده که برابر است با «دانش آسمان».

چمینه از شاه عباس، در عرفان به نثر فارسی با عنوانهای چمن

آغاز : الحمد لله جاعل اسرار الاحدیة والوحدۃ والواحدیة ... رساله مسمی به چمنیه من

تصنیف شاه عباس

انجام : از لطف و کرم برای کسی بخشاید کوفاتحه در کار نویسنده [کند]

SP122 به نستعلیق ۱۶ ج ۱/۱۱۱۳ (بلوشه ۱ : ۹۷ ش ۱۴۶)

حیره الفقها وحجة الفضلا، از علاء الدین عمر مفتی بخاری ساخته پس از ۶۰۵ و گویا

در ۶۹۵ یا پس از ۷۱۰ در بخارا بنام نوروز بیگ خان سپهسالار خراسان و عراق که به ترکی

هم در آمده (ش ۱۲۶۶ ترکی بلوشه) و چاپ هم شده است (شگلوا ۵۹۹ - گنج بخش منزوی

۲۲۱۶ - نشریه ۸ : ۲۲۳ و ۲۳۱ و ۹۹ : ۱۰۵ - بهار ۱ : ۸۳ - گلپینارلی ۳ : ۱۵۵ - تاشکند ۸ :

۳۱۷ و ۹۹ : ۴۵۴ - ایوانف ۱ : ۴۹۳ ش ۱۰۲۴ - لنینگراد ص ۱۶۷)

SP2012 ، نستعلیق ترکی محمد پسر جان تاشکندی تراکولی، از سده ۱۱، در ۹۸ ر

زبور است به روایت ابن عباس (بلوشه ۴ : ۱۹۱ ش ۲۲۳۸)

درة نادره از میرزا محمد مهدی خان پسر محمد مهدی پسر نصیر استرآبادی از خانان عجم

برای وقعه و گرفتاری اصفهان به دست افغانان و گشته شدن شاه سلطان حسین صفوی بنام نظیره

تاریخ و صاف در ص ع

در دیباچه یادی است از و صاف و از پایان محرم سال ۱۱۳۵ که تهماسب میرزا در

قزوین بر تخت نشسته است .

آغاز: دیباچ دیباچه کتاب فصاحت قرین مخطوط ومدیح از مدیح وآفرین جهان آفرین است (ص ۱ چاپ شهیدی)

انجام: وچون سپهر مترس به سپرداری پردازد تیر زرشکاف زرگر « و وقعت اسهم القضاء نثرت حلق النثرة القضاء» (ص ۱۷۴ همانجا)

SP2170، نستعلیق آراسته سده ۱۲ و ۱۳، ۶۶، ۱۳ گ ۱۳ س ربعی، در پایان در درهاش آمده: «نفسی زاده السید محمد صادق افندی حضرت لرینگ خطبدر»

دجال نامه از محمد طاهر سجزی، ناسی از «سهدی» (ع) ذرآن نیامده و همین اندازه می نویسد که پس از دجال عیسی می آید و پس از وی مردم «محمد بن عبدالله بن شهاب» را امام و پیشوا میکنند و در روزگار او گرگ و گوسفندان یکجا می چرند

این دفتر همان تحفة الکلام محمد بن طاهر سجزی که منزوی در فهرست گنج بخش یاد کرده و همان قیامت نامه ها ایست که او برشمرده (ص ۴۹۱ و ۵۲۱ و ۵۲۷) و گویا همان قیامت نامه ای که در فهرست عمومی لنینگراد (ص ۴۲۹) آمده است. در فهرست دیوان هند (۱۸۹۰/۳) از داستان دجال یاد شده است. در دائرة المعارف اسلامی چاپ یکم (۱: ۹۰۹) و دوم (۲: ۷۷) دوگفتار در باره دجال هست و ریشه این داستان را بازگفته اند.

در آن ده باب است: ۱- بیان آخر الزمان ۲- زاییدن دجال ۳- آمدن دجال ۴- نزول عیسی ۵- پیدا شدن یا جوج و ماجوج ۶- پیدا شدن دابة الارض ۷- پیدا شدن قیامت ۸- صفت روز قیامت ۹- وصف دوزخ ۱۰- صفت بهشت.

در توحید سینوی (بلوשה ۱: ۹۳ ش ۱۳۶، SP79) چنین آمده است: «و شمال این به قصه دجال آمده است اندر خبر مصطفی علیه السلام که وی همی رود و بر راست وی کوهی چن آبگنیه همی تا بد اندر میان وی الوان نعمت و بر چپ وی کوهی می رود اندر میان وی نار و ظلمت. گوید این بهشت است و این دوزخ هر که به سن ایمان آرد و رابه بهشت درارم و هر که به سن نگرود و دوزخ درارم. و مردم را دعوت کند به خدایی خویش آن سرد به وی بگردد و به سرگور سادر و پدر وی آید و هر دورا بانک کند ازان هر دو گورد و دیو بیرون آیند یکی بر صورت پدر آن سرد و دیگر بر صورت مادرش. و سرد را گویند وی خدایست به وی بگرو. آن سرد به وی ایمان آرد. و نیز بدریهی آید و اهل آن دیه را دعوت کند اجابت نکنند. بفرماید به دستور ایشان را تا همه بمیرند هم نگروند بفرماید تا باغ و ضیاع ایشان همه ویران شود هم نگروند. ایشان را فرماید که همه بمیریت و بی جان شویت. بمیرند و بی جان شوند باز فرماید که زنده گردیت خدای تعالی دیگر باره جان به ایشان باز آرد.

آغاز: بسمله. حمدله. صلوة (با ترجمه فارسی در زهر یا روی سطر به شنکرف) این کتاب در بیان آخر الزمان بنده ضعیف محمد طاهر سجزی رحمة الله علیه وسلم میگوید این کتاب حکایت

شاهسردان علی رضی الله عنه ووی از سید عالم محمد مصطفی ص س پرسید که ما را معلوم شود که روز قیامت کی شود.

انجام: چهارم هاهوت است. ایمان محمد اینست آمنت بالله... والبعث بعد الموت حق است

SP101، نستعلیق روز چهارشنبه ۲۹ رجب ۱۱۹۶، عنوان شنگرف، از آن فراسیس

موسی اوسان صاحب. نسخه گویا هندی است (بلوشه ۱: ۴۹ ش ۷۴)

دیوان علاءالدوله سمنانی (فیلمها ۱: ۹۶)

دیوان او را خواجوی کرمانی گردآورده است. در سرگذشت نامه او از صدر از هیچ

نسخه‌ای یاد نگشته است (چاپ تازه تهران)

SP1633، به نسخ منہاج بن محمد سرابی شاگرد سمنانی در صوفی آباد خداداد در روز

سه‌شنبه ۲۴ رمضان ۷۳۶ پیش از مرگ سمنانی در همین سال (۳۶ پ در پایان تصاید) آغاز

افتاده و دیوان هم مرتب نیست «برگهای ۱۶۴ پ - ۲۱۲ پ رباعیات است. در ۲۰۰ ر آمده

«فی خلال السماع الذی شرفه الله به فی سنة خمس وستین من عمره فی حضور من اخص عباده الصالحین

بصوفی‌آباد خداداد»

در آغاز نسخه دنباله قصیده عربی «القصيدة القدسیة الهرولیة» است که تائیه است و در

آن میگوید که پس از سرودن آن به خلوت رفتم و به ذکر پرداختم. در عنوانها «قدس الله سره» هم

آمدا است (بلوشه ۲: ۲۰۵ ش ۱۵۵۴)

راحة الارواح و مونس الأشباح: حسن شیعی سبزواری بنام نظام‌الدین یحیی پسر

شمس‌الدین خواجه کرابی سربرداری خراسانی (۷۵۳ - ۷۵۹) در ۱۵ بخش هریک چندپاره.

SP1807، به نستعلیق آراسته زرین ابوتراب نعیم‌الدین پسر منعم‌الدین محمد حسینی

دققی شیرازی در ۹۳ که در خوشنویسان بیانی (ش ۱۴۶۵) یاد او هست (بلوشه ۴: ۲۴ ش

۲۲۹۶)

راحة الانسان، پندهای چهار بخشی است گرفته از ایرانیان و یونانیان و هندیان و تازیان

وصوفیان و پیامبران و از ایوب طبری و امیر سعدی سامانی مانند تحفة السلاطین مصنفک بسطامی

(ش ۱۹۶۹ گلستان) و تحفة الملوك چهل بابی

(شیروانی ۲: ۳۹۵ ش ۸۰۴/۲ نوشته ۹۸۲ - نشریه ۴: ۳۹۵ - فیلمها ۱: ۶۹۶ -

سنزوی ۱۶۱۱)

آغاز: راحة الانسان. سپاس از ما بندگان مرخدای را آفریدگار هر دو جهان به اصناف

ریک بیابان و قطره‌های باران و برگ درختان و موی جانوران و انفاس خلقان اهل زمین و آسمان.

گفته آمد کتاب راحة الانسان به دولت سلطان شاه همه شاهان خداوند جهان «گزیره» انام از

انفاس شریف بزرگان و لفظ حکیمان و وصیت‌دانایان و نصیحت عالمان، گفتارش بس اندک و معانیش

فراوان، و سبب آن این کتاب را راحة الانسان نام نهادیم تا هر که بخواند معانیش بداند و یاد گیرد و آخرش کار بندد و تنش در راحت بود و جاننش به سعادت باشد و ایزد از وی خشنو بود. حکیم پارسایان گوید: چهار چیز پادشاهی را نگاه دارد: پاک دین، وزیر امین، و نگاه داشتن حزم و رای ستین. بود رجمهر گوید: چهار چیز نتوان یافت و داشت: پادشاهی نتوان کرد الا به شکر، و دشمن هلاک نتوان کرد مگر به مشورت، و دوستی نتوان فزود مگر به تواضع، و به مراد نتوان رسید مگر به صبر.

انجام: کعب الاخبار گفت: اندر همه کتابها دیدم جمله سخنها را نظیر یافتیم الا چهار سخن را که علی گفت... یکی آنستکه آرایش اهل خیر تواضع است، دوم پیرایه مردم پرهیز کاریست، سوم نیکوترین خیرها خوی نیک است، چهارم قسمت هر کس را به اندازه دانش او است.

SP1397 ، به نستعلیق سده ۱۰ با سر لوح زرین لاجوردی، آراسته، در ۱۲ برگ (بلوше

۲: ۲۸ ش ۷۶۳)

راحة الانسان گویا سروده بدایعی بلخی در هشتاد و هشت بخش در ۶۶۶ ، از نسخه نینگراد برمیآید که بایستی پیش از ۷۰۸ سروده شده باشد.

(دیباچه جاویدان خرد از نگارنده ۲۰ - فهرست نسخه های شفر ...)

آغاز: شکر و سپاس آفریدگار هردو جهان را به اضعاف ریگ بیابان و قطره باران و به عدد برگ درختان... گفته آمد این کتاب به توفیق خداوند جهان اندر شرف مردمان و لفظ حکیمان و کتاب بزرگان و وصیت دانایان و نصیحت عالمان و تجربه ملوکان، گفتارش اندک و معانیش فراوان جمله از پندها و گفته های آن شاه عادل نوشین روان از بهر بهتران... شریف شاعر جوان این پندهای آن شاه عادل انوشیروان بن قباد... بشنید و این حکمتهای عجیب و الفاظ بدیع و غریب بدید بر خود لازم شناخت آن را به نظم آوردن... و چون این کتاب را تمام کرد وی را نام راحة الانسان کرد، تا هر که بخواند معانیش را بداند پیوسته اندر راحت و جاننش در سعادت و همه مرادها بر سر و از همه مالاها ایمن باشد... گفتار اندر خرد گویند:

چو دانش بود با خرد بهتر است	که کان است دانش خرد گوهر است
خرد بر نشاند ابر تخت و تاج	خرد بر نهند بر سر مرد تاج
خرد را بیاموز از آموزگار	بر آموختن بر تو عیبی مدار
که چون بر خرد دست بر یافتی	سر از راه گمراه بر تافتی
شود بر تو روشن که یزدان پاک	برون آورنده است از شیر خاك
خدای جهان و جهان آفرین	که بروی سزد بی گمان آفرین

انجام : دوستان کهن را فراموش نکنید.

ز بخت ارکند دولت و بختیار	نهاده دل از دوستان بر مدار
سپاس جهان آفرین پیشه کن	سیر همت از دوستان کهن
که چوبان شنیدم من از دوستان	زهم شکل وهم گومیر (؟) وهم بوستان
که هر کوکند دوستی را نیت	به اندوه و شادی کند تجربت
هر که ما را کند به نیکی یاد	یادش اندر جهان به نیکی باد

SP1325 ، به خط دیوانی، با سرلوح و عنوانهای آراسته، درست مانند آداب السلطنه

شماره SP1324 که پیشتر هردو در یک جلد بوده اند، ۳۹ برگ (بلوشه ۲: ۳۱۲ ش ۷۶۳)

رسالة اخلاق، ساخته احمد بن ابی القاسم برای اختیارالدوله والدین ابن ابی طالب جمال

الدین العلوی المختص والمنصوب بالشغلین نیابة بازیک وحکومة دلو که دولت آباد در ۱ محرم ۷۷۳ در دو باب : ۱ اجتناب اسباب درویشی ، ۲ استجلاب ثروت وخوشی. درهربابی جهت برکت عدد نودونه نام خدا نودونه سبب در قلم آورد. در آن ۱۳۴ حدیث نبوی آمد و از روی شصت و نه کتاب ساخته شده است.

آغاز : الحمد لله القابض الباسط . . . عرضه میدارد کاتب این مکتوب لطیف... احمد

بن ابی القاسم

انجام : و این مؤلف را به دعای ایمان یاد دارند. والله اعلم بالصواب.

SP62 ، به نستعلیق سده ۱۱ و ۱۲، نسخه هندی است (بلوشه ۱: ۷۳ ش ۱۱۲)

(نشریه ۹: ۲۸۶)

رسالة عشق از کمال اسماعیل، ساخته در ۹۳، به نثر و نظم فارسی، با عنوانهای: نعت

نبی، مناجات صفت عاشق مجازی، تمثیل، تشبیه، دلیل استشهاد، شعر ابوسعید ابوالخیر و شیخ علاءالدوله سمنانی، تصورات عاشق مجازی، سوعظه و نصایح، بیان عاشق مجازی، تمثیل دیگر، گذرخواجه به قلندر خانه، خبردار شدن خواجه از احوال پسر وجدال او با قلندریان لشکر، جواب دادن پیر قلندر خواجه و جماعت را بعد از استماع ماجرا... نصیحت دادن حکیم خواجه را و خاتمه رساله، مناجات به درگاه قاضی الحاجات. شعرها با عنوان رباعی و قطعه است در آن آمده است:

ز هر جا یافت احوالش نظامی	چو این نظم محقر از تمامی
ز هجرت نهصدوسی نود رفته	که این در شد به نونک فکرسفته

در فهرست فیلمها (۱: ۱۰۰) و فهرست منزوی تنها از همین نسخه یادگشته است

آغاز: سبحان الله هو العلی المتعال	کوراست کمال قدرت و جاه و جلال
بر خاک سجود او مهر منیر	خم بهر رکوع او شده پشت هلال ...

اما بعدای درویش در پیری شیوه جوانان ورزیدن و در جوانی به طریق پیران لرزیدن از پیرایه خرد دور است و نزد خردمندان نامعدور.

انجام: پرده مقصود از چهره مرادگشودن و ختم سخن به نام خود نمودن:

در راه طلب اگرچه بی تحصیلم یارب به کمال خویش ده تکمیلم

قربان بهره تو جان زشور آوردم یارب تو قبول کن چو اسمعیلم

SP114 ، به نستعلیق آراسته (بلوشه ۱: ۹۷ ش ۱۴۵)

روضه الناظر ونزهة الخاطر از عبدالعزیز پسر ابوالغنائیم محمود پسر احمد پسر ابوالفضائل

کاشانی، در پانزده باب و یک خاتمه، به نام وزیر شرف الدوله محمد پسر وزیر سعد الدوله.

این کاشانی نسختی از شرفیه و ادواراموی و رساله فی انقسام الوتر خود را در ۹۳۳ نوشته

است همانکه در کتابخانه منلی (انوار ۱۰: ۷۷) هست (موسیقی نامه من ۱۹۸ - فرهنگ ایران

زمین ۲۰: ۴۹ و ۲۳۹ و ۲۴۰)

گزیده ای از همین دفترگویا از خود همین کاشانی در سه بخش در چندین عنوان با تاریخ

۷۷۷ در موزه بریتانیا هست که در فهرست سردیت اونس (ص ۸۲، Or9602) ازان یاد شده است

(نشریه ۴: ۶۹۰)

در نشریه (۱۰: ۳۰۶) از نسخه A465 یادگشته و در فهرست ریو (ص ۷۳۴) ازان

یاد شده و آنچه در ص ۵۰۲ آن فهرست آمده هم گویا همین روضه الناظر است. مجموعه شعریه

شماره ۱۳۷۹ سنا (۲: ۲۳۹) جزآن است

(فیلمها ۱: ۱۱۲ - ادبیات ۱: ۴۷۹ - المخطوطات المصورة ۱: ۴۷۷ - بروکلن ۲:

۵۸ و ذیل ۲: ۹۰۵ - وجدا ۵۸۱)

A3366، به نسخ معرب، نسخه را چنانکه در ص ع آمده است فتح الله بن محمد در

خواسته بود که بنویسند و صدر کاتب آن را در محرم ۸۰۲ نوشته است. زرین و آرسته و گران

بهاست. کامل است ولی باز پسین صفحه کمی پاره شده و برخی از عبارتها رفته است. در پایان

پنداشته اند که نسخه را یاقوت نوشته است. ازان محمد شریف حاج حمزه حامد پاشا زاده بود و

خط و مهر اودران هست (فهرست دسلان)

سراج السالکین: علی بن شیخ حسین کربلایی، در اصول دین در مقدمه و فصل چند

و خاتمه دران خلیل قزوینی از «فضلائی عصر» خوانده شده (۴۰ ر) و آن ترجمه ایست از معراج

السالکین الی الحق والیقین خود او که به عربی است و در ج ۲/۱۰۹۷ ساخته شده و در آن نوید

داده شده که جامع البراهین علی الحق والیقین را به نگارش درآورد.

او آن را به دستور مریم بیگم شاهزاده در باز شناختن اعتقادات شیعی از آراء حکماء صوفیه

و معتزله و اشاعره ساخته است. (ذریعه ۱۲: ۱۰۷)

SP27 ، به نسخ سده ۱۱ و ۱۲ (بلوشه ۱: ۴۸ ش ۸۳)

سراج الطالبین ومنهاج الراغبین فی شرح الاحادیث الاربعین المشتملة علی قواعد الدین المتضمنة لمبانی الشرع المنیر المظهر المبین : ابو عبدالله محمد حسینی ایچی شافعی راوی اربعین نواری (۶۳۱ - ۶۷۶) از عقیف الدین عبدالله بن جمال الدین ابی عبدالله محمد بن احمد سعدی عبادی خزرچی مدنی مطری که همه آن را در روز آدینه ۲۴ ذح ۷۶۳ نزدش خوانده است (فهرست قره خان ۵۷ و ۹۸)

SP 27 ، نستعلیق آغاز سده ۱۱ (بلوشه ۱: ۲۴ ش ۳۵)

سلوة الصابرين و جلوة الشاکرین ، ساخته برای شیخ تاج الدین احمد بن السید شمس الدین محمد بن اسیر تاج الدین اسماعیل شیرازی مجدایچی سنی شافعی، در گزارش حدیثهای نبوی، با داستانها و شعرهای فارسی، در سال ۷۸۵، رساله ایست بسیار لطیف و دلپسند
آغاز: بسمله الحمد لله الذی اذهب عنا العزن ان ربنا الغفور شکور. حمد بی حد و ثناء بی حد خدای را جل جلاله و عم نواله که وجود شریف انسانی را از کتم عدم به صحراء وجود آورد و سودت و حیات بدو مقرر گردانید.

انجام: خداوندا به عز و کبریایت... که از مادر و دفر اوان و سلام بی پایان به تحفه های رحمت رضوان مخصوص گردان... و در عوض آنکه دیده هاه غم دیده ما به کحل وصال حضرت سید انبیاء و اهل بیت او... روشنی یافته دلها ما را به نور ایمان منوردار در روز قیامت در زمره متابعمان او و خاصان حضرت او درار، و از شفاعت او مان بی نصیب مدار، و دیده رمد هجران او کشیده به سمرمه ملازمت او روشن گردان، و بدلقا بی چون خودمان باز مره اولیاء مخصوص گردان، بفضلک و رحمتک یا ارحم الراحمین، و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه الطین الطاهرین اجمعین و الحمد لله رب العالمین.

SP 138 ، به نسخ محمد بن احمد بن حسن ابراهیم در ۱۳ رجب ۸۳۳، ص ۱ تازه تر است

(بلوشه ۲: ۲۱ ش ۷۳۹)

شرح اوراد سهروردی شهاب الدین در گذشته ۶۲۲ از بهاء الدین زکریای ملتانی (۵۶۶-۶۶۶) در صدوده فصل. در زیر عنوان آمده «فهرست این مجموعه اوراد شریف و اذکار منیف حضرت شیخ الشوخ از ذکر دعای صبح و سنت نماز بامداد تا دعای آخر سال» دیباچه به فارسی است در هفت صفحه و در آن آمده که طریق شیوخ سلف استقامت است بر متابعت مهتر عالم، مرتبه یکم قدم در متابعت بر اعمال او، دوم متابعت اخلاق او، سوم متابعت احوال او و همچو اقوال او، و نهایت کار استقامت بر احوال او که صفت روح است و اخلاق صفت دل است و اعمال صفت جوارح در فهرست گنج بخش منزوی (۵۶۵) از چنین دفتری یاد شده است

SP137 ، عربیها به نسخ و ترجمه ها زیر سطرها در سراسر دفتر به نستعلیق شنگرف در

زمینه زرین، جدول زرو لاجود، آراسته است، با فهرست به نستعلیق مشکی در زمینه زر، جدول سفیداب و لاجورد، رقمها شنگرف (بلوشه ۱: ۴۱ ش ۶۴)

شرح فرائض سجاوندی از محمداسین پسر عبیدالله مومن آبادی که به بخارا رفته و فرائض را نزدیکی از دانشمندان ناسور پیر فرائضی آموخته است، دانشجویان از او درخواستند که همانگونه که از پیر شنیده دفتری بنگارد و او در ۱۲۳۰ متن فرائض سراجی را که بهترین است گزارش آمیخته ای نموده است. در میانه آمده « فصل المانع من الارث اربعة. این فصلی است در بیان موانع میراث و امور مانعه از میراث منحصر در چهار است»

جز دستور القرائض یاد شده در فهرست با نکیپور (۱۴: ۹۴ ش ۱۲۳۷) میباشد (کنج بخش منزوی ۲۲۴۱ - فهرست تسبیعی ۱: ۲۶۹)

آغاز: بعد ادای ثناء حضرت خالق بیجگون که علم عالم را به نور سراج علم و حکمت منور داشت.

انجام: یکی رابه اخت عننه (؟) پس نه تمام شد

SP82، نستعلیق بد سده ۱۰ (۱۶) (بلوشه ۱: ۴۲ ش ۶۷)

شگرف نامه ولایت انگریز: اعتصام الدین پسر شیخ تاج الدین پرکنه ای تاج پوری که که در ۱۱۹۹ در بنگله بوده است. در دیباچه آن سرگذشت خود او است و نامه عالم شاه ویادی از نواب جعفر علی خان منشی شیخ سلیم الله و میرزا قاسم میرمنشی سرکار نواب و جزاینها ویادی از رفتار و اندیشه انگلیسها، سفرنامه است (استوری ۱: ۱۱۴۲ - منزوی ۴۰۴۳)

آغاز: بسمله. ستایش و نیایش مالک ملکی راسزد که در ولایت لانهایت جلالش به یک اندیشه انسان به تصور کام فرسای از نهایت آبله پای خط عجز بر بینی کشد.

انجام: وای منصوبه را کفش کرده گفتند.

SP2145، به شکسته نستعلیق بی نقطه هندی سده ۱۳ در ۱۷۳ برگ ۱۴ س، ربعی،

شمع محفل: خواجه میر نورالناصر که پس از ساختن رساله ناله و درد و آه سرد و رساله درد

دل در صفر ۱۱۹۹ به نثر و نظم با عنوانهای «نور» در عرفان این یکی را به نگارش در آورد. در پایان آن یاد میشود از خواجه محمد ناصر محمدی عید و مرشدزاده محمد میر محمدی درد. او میگوید که هر سه رساله را مسجع ساختم

آغاز: حمد بی پایان سزاوار صانعی که نور وجود شمع محفل موجودات ساخت

انجام: وهو الرقیق الاعلی وهو الناصر

SP1655، نستعلیق شیو برشاد برای راجه صاحب قبله راجه جکجنویداس صاحب

بها در ۴ محرم ۱۲۳۰ (بلوشه ۴: ۲۰۱ ش ۲۲۵۲)

عروض و بدیع، نخست عروض است در دو فصل: باب در بیان سخن سوزون، در شناختن

وزن و قالبها و اعتلال آن، در شناختن اسامی دوائی و بحور و اوزان (تا ۲۳ پ) سپس بدیع (۲۴ ر) از عنوان مقلوب مستوی ، ردالعجز علی الصدر در هفت قسم که در حدایق السحر شش نوع آمده است سپس اشتقاق و تضاد... حسن مقطع والدعاء والتایید

در آن از وطواط و شعراو (۴۱ ر) و شمس الدین کاشی و شعر او (۴۵ ر) یاد شده است آغاز: بدان که وزن سخن و سنجیدن باشد و هر چه وزن کرده شود آن را سوزون گویند و سخن نیز همین حکم را دارد

انجام : روزگارت رهی و بخت غلام، فلکلت بنده و جهان مامور (ص ۳۳ حدایق السحر) [تمت الكتاب و ربنا محمود، وله المکارم والعلم والوجود. کتبه احمد بن عبدالله الفارسی فی تاریخ اثین و اربعین و ثمانمائه]

P320 نستعلیق احمد بن عبدالله فارسی در ۸۴۸، عنوان شنکرف، میان ۲۳ و ۲۴ افتاده (بلوشه ۲: ۲۵۷ ش ۱۰۴۷)

[عقائد]، ساخته برای فیروزشاه جلال و جمال الدوله و الدین (۷۵۲ - ۷۹۲)

در آن از امام اسفراینی و استاد ابواسحق اسفراینی و غزالی و قاضی سراج الدین ارسوی و ابن العاجب و شرح مختصر از سعدتفتازانی (در گذشته ۷۹۳) و شرح مقاصد او ساخته ۷۸۴ یاد شده است. بدینگونه است: مقدمه در سبادی در دو فصل .

۱- در آنچه واجب است تقدیم آن در هر عملی در سه مطلب: تعریف علم، کلام، موضوع این علم، فائده آن

۲- در ذکر چندی است که اختصاص دارد به تقدیم در این علم در دو مقصد: تعریف ایمان، شرایط ایمان

مقاله ۱ تفصیل ایمان به خدای در سه مقصد: صفات ثبوتی ، صفات سلبی، صفاتی که بعضی به آن قائل شده اند.

مقاله ۲ ایمان به فرشتگان در دو مطلب

مقاله ۳ ایمان به کتابها در دو مورد

مقاله ۴ شرح ایمان به پیغمبران در دو مطلب

مقاله ۵ در تحقیق ایمان به روز آخر در سه مبحث

مقاله ۶ در تحقیق ایمان به آنکه خیر و شر به تقدیر خدای تعالی است در دو مقصد خاتمه در امامت در سه مطلب

آغاز: بسمله عونک. حمدی حد و انتهای و شکر بی عدوا حصاء پادشاهی راست که دیده

افکار و اوهام از مشاهده جمال کمالش قاصر است

انجام : و آنچه منقول است از مطاعن بر تقدیر صحت محمول است بر محامل و تاویلات

ظاهره و معارضه نمیکنند به آنچه در مناقب ایشان وارد است به تحقیق. نفعنا الله بمبتهم ووفقنا لا.
تباع سیرتهم بمحمد واهل بیته والحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد وآله واصحابه اجمعین
SP87، به نستعلیق سده ۹ (بلوشه ۱: ۳۸ ش ۶۰)

عمدة الاسلام: ابوطاهر مولتانی، از سده ۱۰.

(نشریه ۱۱ و ۱۲: ۱۰۲۳-۱۰۲۳ ایوانف ش ۱۰۲۳ ج ۱ و ۹۹۷ ج ۲ - بهار ۱۴۰/۴ -

برج ۱۸۷- بلوشه ۴: ۱۹۲ ش ۲/۲۲۴- گنج بخش منزوی ۲۲۵ - تسبیحی ۱: ۳۳۴ و ۲: ۶۳۸ -
سنا ۱: ۱۰۷)

P29، به نستعلیق سده ۱۱ (بلوشه ۱: ۳۵ ش ۵۵)

فقه حنفی فارسی کهن.

نمونه بابها: باب واجبهای نماز، باب ۴ ستهای نماز، باب ۱۰ آداب نماز، باب الطهارات،
باب آداب استبراء، باب ۶۱ تکبیر اول، باب ۷۷ نماز تراویح، باب ۷۸ نماز عید، باب ۷۹ ایام
التشریق، باب [۸۰] صلوة الامی، باب [۸۱] الصلوة، الکعبة.
آغاز: بسمله. حمدله. قال صلی الله علیه وسلم: اطلبوا العلم ولو بالعمین. طلب کنیدم
علم را و اگر چند به چین باید رفت.

SP2041، نسخ سده ۱۱ (۱۷)، انجام افتاده (بلوشه ۱: ۱۹۱ ش ۲۲۳۹)

کشف الانوار از نتح الله پسرابی یزید شروانی در ترجمه الانوار لاعمال الابرار از یوسف
اردبیلی، در دو نیمه، نخستین آن در «کتاب الفیء والغنیمه» در روز آدینه ۲۵ محرم ۸۷۸ و
دومی آن در شب چهارشنبه ۴ ج ۲/۸۸۳ انجام رسیده و این یکی از نکاح آغاز میشود. در
دیباچه از شروان شاه و از خود و نام کتاب یاد میکند و همچنین از گفتگویی که با شرف الدین
یعقوب یزدی کرده است و کتابهای فقهی را برمی شمرد.

از شروانی است گزارش تذکرة طوسی نگارش پس از ۸۵۷ (دانشگاه ۴: ۶۰۸) که در
آن قصلی در مناظر و سرا یا گذارده است (انوار ۸: ۳۰۱ ش ۱/۳۹۹ ص ۱-۶۰ نیز برگ
۲۳-۴۲ نسخه دانشگاه) و المجله فی الموسیقی (موسیقی نامه ۱۱۰ و ۱۹۲- کتابداری ۸: ۹
و ۱۴) و او نسخه ای از زبدة الادوار سراغی را در ۸۴۵ نوشته است (موسیقی نامه ها ۱۳۹ - انواره:
۵۰۳ - ملک ۴۳۴ - سپه ۱۴۱۵).

در دانشگاه تهران نسخه ایست از همین کشف الانوار که آغازش در س ۲۳ ص ۱ و
انجام آن در س ۷ ص ۲۴۵ همین نسخه دیده میشود و ۳/۵ ص از آغاز نیمه یکم و همه نیمه
دوم را ندارد.

در نشریه (۱۰: ۳۱۵) از انوار الفارسی در فقه و سرخ ۸۹۶ از نسخه های قیصری
لنینگراد و در فهرست لنینگراد (۶۲) از انوار مسلمین محمد صالح مفتی پسر جمال الدین بسر

کمال‌الدین در ۹۵۲ در هفت بیان و یک خاتمه (B225) یاد شده است که باید جز این یکی باشند.

آغاز: حمد و سپاس بی حد و قیاس نوری را که کشف انوار شرعش بر ازهار روضه قلوب کبیر و صغیر محرر.

انجام: وولاء نصیب معسر موقوف بود. والله اعلم. الحد لله الذي نجينا من اليم... من جنة النعيم. ليلة الاربعاء الرابع من جمادى الاخرة سنة ثلث وثمانين وثمانمئة الهجرية

SP2144، نستعلیق ابوالفضائل ابن احمد کردوالی در ۸۹۹، عنوان شنکرف ۸۷ گ

۳۱ س وزیری بزرگ

کنز العباد فی شرح الاوراد از علی بن احمد غوری از سرزمین کرد در سده هشتم که در ۷۴۷ ساخته و او از چاکران خواجه بزرگ رکن الدین بوده است.

(ایوانف ۱: ۵۱۵ و ۵۱۶ ش ۱۰۶۵ و ۱۰۶۶ - بهار... - پرچ ۲۶۶ - تاشکند

۳۴۰۴ - گنج بخش سنزوی ۵۶۶)

SP2018، به نستعلیق قلندر محمد پسر سلام محمد شریف حازمی بخارایی در روزگار مراد بیک

در خوجند، در آغاز دوازده صفحه پراکنده‌ها است

کنز اللطائف از احمد بن علی بن احمد، نمونه نگاری از نامه‌ها، در پنجه رساله و پنج قصیده

و پنج قطعه برای یکی از بزرگان، دارای پنجاه عنوان از «الرسالة الاولى فی الاشتیاق» تا «الرسالة

الخمسون فی الاشتیاق و شکایة الملام» (فلوکل ۲: ۲۱۴ ش ۹۹۱ - لنینگراد ۴۶۰ - چلبی)

آغاز: سپاس بی قیاس مو [جو] دی را که در وجود از صدف عدم به فیض وجود او پدید

و ثنای بی انقضا معبودی را عظمت کبریاء. که موافق و منافی به عبودتش در سجود آمدند

انجام: ذات تواز قضای بد محفوظ، حضرتت از قرین بد معصوم

SP326، به نستعلیق ابوظالب پسر احمد کوچسفانی در ۱۰ ع ۸۹۸/۲، عنوان شنکرف،

محشی، درص ع آمده «تحفه شیخ صالح کیلانی لاهجانی» (بلوشه ۲: ۲۷ ش ۱۰۵۷)

لطائف الحقایق از خواجه رشید همدانی وزیر

(فیلمها ۱: ۱۷۵ ف ۹۸۰ - دیباچه سوانح رشیدی ۸ تا ۱۰ - گلستان ۲۲۳۵ دفتر -

«وزیر و دانشمندان او» به آلمانی از یوسف فان اس J. Van Es ص ۱۹۵)

SP63، به نسخ و اصل باقرائت کهن از روزگار خود رشید (بلوشه ۴: ۱۷۵ ش ۲۲۱۷)

مجالس عرفانی، در ده مجلس (نه نه تا که بلوشه نوشته است) در آغاز هریکی آیتی

است و با ستایش خداوند آغاز میشود و داستان هم دارد و شعر فارسی. از سخنان با یزید بسطامی

و خواجه عبدالله انصاری هروی در آن آمده است.

آغاز در مجلس یکم افتاده: خواست تا تناول کند و به عیدگاه رود و در حجره او چندان

طعام نبود که بچشد... المجلس الثاني. بسملة. حمدله. اجمعين. سپاس و حمدی قیاس مران خداوندی راجل جلاله و عم نواله که بادشاه هزده هزار عالم است و هرچه هست بی حکم وی نیست.

انجام : وزبان مارا بادل موافق، بحرمه محمد صلی الله علیه وسلم وآله واصحابه المهتدين برحمتك يا ارحم الراحمين و صلی الله علی محمد و آله اجمعين الطيبين الطاهرين آمین یارب العالمين SP1999، به نسخ محمد قاسم پسر حاجی خواجه احمد در ۱ ع ۱/۰۳۴، در پایان بندی است عرفانی به فارسی (بلوشه ۴: ۱۸۱ ش ۲۲۲۱)

معجبت نامه جاوید از فضل الله تبریزی حروفی (منزوی ۱۳۶۴ - گلپینارلی ۵۵) آغاز در فهرست بلوشه آمده است

انجام : پس منزل آخر علما آن وزاهدان و حکماء و شهداء به عالم عشق ی می کشد که اذا قتلته فاناد بته

SP107، به نستعلیق درویش احمد در ۱۰۵۶ (سنة خمس الف) بلوشه آن را ۱۰۰۵ خوانده است، در آغاز و انجام نسخه پراکنده هایی هم هست (بلوشه ۱: ۱۲۷ ش ۱۶۲) مزاهر از عبداللطیف فرشته (منزوی ۱۳۸۳)

آغاز : حمد و ستایش بی حدسزای ذات خدای بیست که سلطان احدیتش را یات غیرت را معو کرد

انجام : اول و آخر تویی مادر میان همه هیچیم که نیاید بیان. تمت الرسالة الروحانية ... فی اواسط شهر رمضان سنة اربع و اربعين و تسع مائة بقصبة لوكري

SP112، به نسخ خوب سیانه های رمضان ۹۴۴ در شهرک لوكري (بلوشه ۱: ۹۶ ش ۱۴۴)

مناقب الاولیاء از کمال الدین حسین کاشفی بیهقی چنانکه در ص ع آمده است، عنوانهای آن فصل و حکایت است و بخش بندی دیگری ندارد. نمیدانم همان نسخه یوگسلاوی است که در فهرست فیلمها (۱: ۷۷۹، منزوی ۱۴۲۳) شناسانده ام یا نه آغاز : قال النبی علیه السلام: شر العلماء من زار الاسراء و خیر الاسراء من زار العلماء. نعم الامیر علی باب الفقیر و بنس الفقیر علی باب الامیر. خلقتان صورت این سخن در گرفته اند که نشاید عالم به زیارت امیر آید تا شرور عالمان نباشد انجام : حق تعالی هم بنده ای راگزید تا هر که حق را طلب کند در او باشد و همه انبیاء برای آن آمده اند که راه جز ایشان نیستند. والله اعلم .

SP144، نستعلیق سده ۱۱، جدول و نشان شنگرف، در خود نسخه از نام کتاب و نگارنده آن یادی نیست، ازان مصطفی کاتب در ۱۰۶۱ و ازان ملا عثمان (بلوشه ۱: ۹۶ ۹۶ ش ۱۴۲) سناهج العباد الی المعاد از سعید محمد بن احمد فرغانی، در سه قاعده نخستین و دومی

هر دو در چهار باب سومی در دو باب (منزوی ۱۴۲۵ - ایوانف ۱: ۵۱۶ ش ۱۰۶۷، E2011، فهرست دینی آتابای ص ۱۰۳۰ نوشته صفر ۹۹۱ - فیلمها ۲: ۲۷۱)

آغاز: رب اعنعلی ذکرك وشکرك واحسانک ... بدان وفقك الله علی اداء حقوق الدین ... که خدای تعالی خلق را به بازی و برای بازی و بی کاری نیافریده است.

انجام: و مؤلف این اوراق را به دعای خیر یاد کردن و به ظن نیکو و گمان صواب درین کتاب نظر کردن و به وی انتفاع گرفتن نشان قبول این وصیتهاست.

SP1775، به نسخ مغرب در همه جا، از سده ۹ و ۱۰، عنوان و نشان شنکرف (بلوشه

۱۹۵: ۴ ش ۲۲۴۶)

هدایة الأعمی از حسین خباز کشمیری شاگرد شیخ حمزه کشمیری، در عرفان در هجده باب، باب سیزدهم آن در تغنی و سزاسیر و آواز خوش شنیدن و نکوهش از آن و احوال آن است، به نثر و نظم فارسی (گنج بخش منزوی ۸۵۲)

آغاز: الحمد لله الذی خلق السموات والارض

انجام: کافیة مسلمین نماید. آمین یارب

SP2016، نستعلیق هندی فم ر ل ی ن ن س فی در فولادی در مدرسه سوق طراحی،

از سده ۱۳ (بلوشه ۴: ۲۰۳ ش ۲۲۵۴)

برخی از دست نویسه های عربی پاریس

الاستخراج لاحکام الخراج از ابوالفرج زین الدین عبدالرحمن بن شهاب الدین ابی العباس احمد بن رجب حنبلی سلمی بغدادی (۷۰۹ - ۷۹۵). در آن از ابن تمییه در گذشته ۷۲۸ و قاضی ابویعلی والاحکام السلطانیة او ابن عقیل و یحیی بن آدم و از الاموال قاضی اسماعیل و شرح الهدایة نگارنده المحررو از نگارنده التهذیب یاد میشود (بروکلن ۲: ۱۰۷ و ذیل ۲: ۱۲۹ - وجد ۴۱۰)

A2450، نسخ سده ۱۲ و ۱۳ در قسطنطنیه.

تقویم النظر فی الأدلة والخلاف بین المذاهب از فخرالدین ابوشجاع محمد بن علی شعیب ابن الدهان بغدادی فقیه ادیب ریاضی دان ستاره شناس در گذشته ۹۱۰ ه که درج ۱/ ۶۳ ه آن را پرداخت. در خود آن در باره آن آمده است: «تشمّل علی مسائل خلافة ذایعة علی المذاهب الاربعة» که مسائل اختلافی که بر سر زبانها است از هر چهار مذهب در آن گنجانده شده است، نخست در آن مذهب شافعی یاد و با دیگر مذاهب سنجیده میشود.

در آنست: «مقدمة اللفظ قالب المعنی و مرکبه، فصل فی عیوب اللسان، مقدمة، تفهیم، الدلالات الثلاث (المطابقة والتضمین والالتزام)، القیاس و اشکال القیاس، القیاس الاصولی، ربع

العبادات (به مسأله)، المعاملات (فك مسأله)، النكاح (ذعه مسأله)، الجنایات (عه مسأله) (در همه اینها شماره‌های مسائل هست) از کتاب الطهارة تا کتاب الجنایات در جدول است. در بالای جدول‌ها چهار سطر است و در پایین چهار سطر است که همه سطرها در هر صفحه‌ای به سطرهای برابرش در صفحه دیگر می‌پیوندند. جدولها در هر صفحه راست که عنوان «کتاب الطهارة» و مانند آن دارد در پنج‌خانه است «مسائل»، مذهب «شافعی»، عندهم (حنفی)، الدلیل المنقول (لناولهم)، الدلیل المعقول (لناولهم) در صفحه‌های دست‌چپ پنج‌خانه است زیر عنوان «التكملة» پایین اینها پنج ستون است برای مسائل.

بروکلن (۱: ۳۹۲) می‌نویسد که ستون یکم مسائل است دومی رای شافعی سومی رای حنفی چهارمی تا هفتمی بنیاد این دورای، هشتمی رای مالکی، نهمی رای حنبلی، دهمی اندیشه گروهی یا نظر جمعی

شگفت اینجاست که ابن‌الدهان برای هر مسأله فقهی گذشته از دلیل نقلی دلیل عقلی هم می‌آورد، کسی دیگر گویا چنین کاری نکرده است. و آن از رهگذر فلسفه حقوق و تاریخ تشریح بسیار ارزنده است

این راهم باید گفت که دریافت مطلب ازین دفتر که به روش جدول‌سازی منطقیان ساخته شده بسیار دشوار است. پس از جدولهای مسائل چهار بخش فقه، در آن چنین آمده است: «فصل فی العبارة بنمط علی ماتقدم، تنبیه علی ادب الجدول، جدول اسماء الصحابة واصحاب الشافعی» با رقمهای حروفی و در پایان جدولی است برای برگرداندن آنها به رقمهای هندی. در این دفتر بخشی از اصول فقه و منطق و جدول نیز با خود فقه هست و فقه آن هم فقه سنجشی است. در آن چهار صفحه فهرست مطلبها است آنهم در جدول.

در بخش منطق آن (۳پ) در برابر «اسم غیر محصل» مثال «ناجوان سرد» آمده و گفته شده که این گونه در فارسی بسیار است. پیداست که ابن‌الدهان بغدادی از خاندانی ایرانی است. نسخه‌ای از آن در احمد ثالث در استانبول ش ۱۲۲۵ هست نوشته ۶۸۶ و گنجینه‌ای است برای سلطان قانصوه غوری (قرطای ۳۱۸۹) نیز نسخه‌ای در قاهره (۳: ۲۰۹).

(فهرست مخطوطات مسوره ۱: ۲۴۳)

در فهرست وجدا (۶۷۲) و فهرست تازه دست‌نویسهای عربی پاریس (۱: ۱۳۸ ۱۳۹۹) از این یکی و نسخه دیگر A789/1 پادشاه که السوس این دومی را در آنجا ندیدم و آن در ۱۱۶ نوشته شده است

A788، نسخ نعیم بن محمد قرشی شافعی در پایان روز چهارشنبه ۱۷ ج ۱/۸۰۲ برای آلتون بن‌غاسر عبدالله اشقرآق بوغای سملوک، مقابله شده با اصلی که از روی نسخه خود مؤلف نوشته شده و در آن تاریخ نگارش او (ج ۱/۵۶۳) بوده است و این دومی هم در نیمه شعبان

۵۸۵ بااصل مؤلف سنجیده شده بود. روپهم ۸۹ برگ دارد. نسخه ازان قاضی شهاب‌الدین قاضی القضاة «صفد» در ۳ ج ۸۲۸/۲ و عمر بن نوح والی درادرنه دره ۱۱۱ بوده است و ازان سودون دوادار طرابلسی و محمد بن احمد غرفوی و محمد بن مفلح حنفی و احمد قرشی شامی، نیز ازان یحیی بن حاجر شامی در ۸۸۴.

جامع الدقایق فی کشف الحقایق از دبیران کاتبی قزوینی برای محمد جوینی، بخش نخستین آن یک مقدمه و چهار مقاله است نخستین در مفردات دوم در قضایا سومی در قیاس چهارمی در لواحق قیاس سپس خاتمه است در ده مغالطه و حل آنها، بخش دوم آن در علم طبیعی است در شش مقاله (وجدا ۳۵)

A2379، به نستعلیق عبدالله احمد در روز یکشنبه ۲۶ ج ۱/۸۶۳ (پایان بخش یکم برگ ۱۱۰). ازان عمر بن سید فخرالدین در ۸۷۵ (نشریه ۹: ۳۰۳)

جامع الفنون و سلوة المعزون از نجم‌الدین احمد بن حمدان بن شیب حرامی در گذشته

۶۹۵

(وجدا ۳۵۱ - بروکلن ۲: ۶۲ و ذیل ۲: ۱۶۲ - فهرست ادوارد زوالیس ص ۳۷: Or6299) در چهار مقاله است:

۱- فی فنون مختلفة، در چند باب، یکی در چند فصل از تورات و انجیل و زبور و قرآن و سخنان تازیان، دومی حدیث‌های نبوی و مثل‌های فلسفی، سومی حکم و امثال گوناگون، فصل فی صفة امیر المومنین علی کرم الله وجهه

۲- الاثار العلویة والسفلیة (۱۷) در چند باب: آثار علوی، آثار میان آسمان و زمین،

آثار سفلی

۳- الدنيا واحوالها وتغیرها وزوالها (۴۴) (با شعر علی (ع))

۴- غرائب الاقطار و عجائب البحار و الاعین و الانهار و القفار (۱۲۸) در هشت باب.

در آن از صاحب الاخبار و ابن الفقیه و یعقوب بن اسحاق الجراح گرفته شده و از المناهج

والمباهج شیخ محمد در چهار جزو و الفرر و الدرر همودر دو جزو و العقدان عبدربه در هشت جزو و

زهر الاداب حصری در سه جزو و قلاید المعیان ابن خاقان در سه جزو و یتیمه الدهر ثعالبی در چهار

جزو و فقه اللغة همودریک جزو و سلوان المطاع ابن ظفر در یک جزو و الازکیاء ابن الجوزی در یک

جزو و المحاضرات در دو جزو و نوا در ابن الاعرابی و المختصر فی اخبار البشر موید در دو جزو و المناهج

فی الطب این جزله در دو جزو و المعجائب قزوینی در یک جزو و المعجائب هروی در یک جزو و

سلوة الادباء شیخ شهاب‌الدین برگزیده شده است، گذشته از دفتر و جنگها که نامش شناخته نشد

و بسیار هم هست. در آن آمده است: قال محمد بن زکریا الرازی عن الجیهانی صاحب المسالك و

الممالک الشرقیة، صاحب المسالك و الممالک الاندلسیة، تحفة الغرائب، الاصطخری، ابو حامد

الاندلسی عن سلام الترجمان رسول الخليفة الى الخزر، حکي القزويني عن احمد النسليمي (۹).
 در آن این داستان آمده است: خانه‌ای در اندلس بوده است که بیست و چهار قفل روی آن بوده و کسی نبایست آن را باز کند تا اینکه شاهی آن را باز کرد و دید که پیکره‌های تازبان است سوار بر استر و شتر بانیزه‌ها و بادستارهای سرخ. نامه‌ای در آنجا بود و در آن نوشته که اگر در این خانه باز شود کسانی خواهند اینجا را گرفت که بدین سان باشند. در همین روزگار تازبان آنجا را کشودند و دیدند که خون سلیمان در آنجا هست و زبور داود به یونانی در کاغذهای زرین و گوهرین و دنتری که در آن سوده‌های درختان نوشته بود و جنگها و زبانها و طلسمها و دنتری درباره طبیعت و رنگها و یاقوتها و آینه جهان‌نما همه اینها را نزد عبدالملک برده‌اند.

در تحفة العجائب اندلسی (ص ۶۴) داستانی نزدیک به این هست.
 آغاز: بسمله وبه استعین. الحمد لله المحمود بكل لسان والمنزه عن: شبهات النقصان.... و بعد فهذا کتاب يتصرف فيه الناظر بين جد وهزل و رقيق و جزل... و سميته جامع الفنون و سلوة المعزون و مرتبه على مقالات و ابواب و فصول.

انجام: طحنت اهلہ دایر المنون فصارت عبرة لذوی العقول و العیون

A2323، به نسخ روشن سده ۸ و ۹، با یادداشت ۱۰۰۵ و ۱۰۰۴، بهاسه غروش، در پایان به خط تازه: فتح نامه ایلخان خان به سلک ناصرالدین در باره کشودن بغداد در ۶۰۶ و پاسخ او به ایلخان، نیز نامه تیمور لنگک در ۷۹۰ به خداوند شام و پاسخ او (۱۰۲ روب) (نشریه ۳۰۴: ۹)

الخواص المعجرب المنافع از ابوسعید (سعد) عبدالله پسر جبرئیل پسر بختیشوع از سده پنجم، با عنوانهای: الانسان، الكلام على المعزومانيه من الخواص... القول على الدود و مانيه عن المنافع (وجدا ۳۸۹ - بروکلن ۱: ۴۸۳).
 آغاز: بسمله. الحمد لله على نعمائه و جزيل آلائه و اساله المزيدين فضله و عطائه. قال الشيخ الامام عبيد الله بن جبرئيل بن بختيشوع رحمه الله تعالى قد ذكر في هذا الكتاب ما تفرق في كتب الحكماء من منافع الحيوان و خواصه و ما اختير بالتجارب و النقل ما عدا ذلك و قدرته بحسب الاقتراح و قد است امام ذلك ما خص الله تعالى به الانسان من الصنایع العجيبة
 انجام: هذا مختار ما ذكر في كتاب الحيوان والله اعلم و هو مختار من كتاب الخواص معجرب المنافع.

A2782، به نسخ ۷ع ۲/۷۰۰، نسخه سوریایی است و در ترکیه هم بوده، ازان عمر بن عبدالله رباطی در ۸۷۴ (آغاز و پایان) و عبدالقادر بن ابی الخیر مقدسی و محمد ابوالسعادات ابن محمد بن زباله مدنی انصاری در ۹۲۶، مصور است، ۷ گ ۴ س بغلی (نشریه ۳۱۱: ۹)
 شرح الغرة از قطب‌الدین عیسی بن محمد بن نور صفوی در گذشته ۹۵۳، بر متن الغرة

ازسید نورالدین محمدگرگانی که خود ترجمه ایست از کبری پدرش سید شریف علی گرگانی (وجد) (۳۶۳)

آغاز بسمله. اما بعد الحمدلویله... قال المصنف رحمه الله: اعلم ان للنفس الناطقة الا-
نسانية وهي عند اهل الحق امر لطيف مدبر يتمرف في البدن.
انجام: اجمعين الى يوم الدين.

A2397، به نسخ ۲۴ شوال ۱۰۷۷، عنوان شنکرف، حاشیه ها بارمز «منه».

الطب،

در آغاز آن یاد میشود از سیاست خاصه طبیعیة نفسانیة، سیاست الاهل والاقارب ذاتیة و عقلیة، سیاست عامه ناموسیة وضعیة.

در آن بیشتر سخنان پیشینیان آمده است و از شرح کتاب التاتی لشفاء الامراض از علی بن رضوان و از سخن علی (ع) درباره دل (۶۰۶ پ) یاد شده است. پیش از باب دوم آن (۱۰ ر) آمده است «قد تکلمنا فی ما یجب علی الطیب الذی لیس بفیلسوف ان یعتمد مع نفسه و یعامل به الناس علی سبیل الاختصار» سپس یاد میشود از مقاله اندروماخس به پسرش در باره هفت چیز که آسمان و زمین بران ایستاده است. ۱ اینکه باور دارد که خدایی هست و به آیین و شریعت بگردد، ۲ راستی، ۳ زن خواستن و فرزند بار آوردن، ۴ بردباری و فروتنی و پاکدامنی و از گناه پرهیز کردن، ۵ با خوبان و همسایگان ساختن، ۶ دوری از دربار فرمانروایان، ۷ بازرگانی و پیشه‌وری. در آن «باب فی ما یجب علی الطیب ان یفعله اذا دخل علی المریض» است. نمونه فصلها:

۳- الاسباب المحدثه لوجع المفاصل و کیفیة توجع المفاصل منها (۲۰ ر)

۴- فی سبب تولد الفضول

۵- تقسیم وجع المفاصل الی اصنافه (۸۸ ر)

۱۴- ذکر الحقن المستعمله لوجع الورك (۱۳۰ ر)

۱۵- ذکر الاضدة و الاطلیة المانعة للمواد (۱۳۱ ر)

۱۶- ذکر الاطلیة و الاضدة علی المفاصل الباردة (۱۳۵ ب)

۱۷- علاج الاورام الصلبة و التعجر (۱۳۷ ب)

۲۲- فی الاحتراس من وجع الورك و عرق النسا (۱۵۲ ر)

۲۴- الادویة التي تنفع من اوجاع المفاصل (۱۵۹ پ)

۲۵- القوانین و الدستورات التي امرت الاطباء و لا یمكن التجاوز عنها (۱۷۵ پ)

در آن پس از «اغذیه» به «اشربه» پرداخته میشود (۱۸۹ پ) و پس از قوانین و دستورات،

«اخلاط» (۱۲۷ پ) و «امراض» میاید.

A3015، به نسخ سده ۸ و ۹، آغاز وانجام افتاده، درص ع آمده که نسخه از آن محمد الفقیرو یحیی بن عبدالرحیم بن محمد شقندای علوانی بوده است. در پایان آمده که زین العابدین در ۱ محرم ۹۹۳ آن را خوانده است. پیداست که آن را یک ایرانی در دست داشته است. در ص ع با خطی نونویس آمده که «مالایسع الطیب جهله» است ولی با نسخه دانشگاه سنجیده شده و آن نیست.

عیون الاخبار از امام ابو محمد عیسی بن علی بن احمد اندلسی اشبیلی، «فیه العلوم النافعة مع حذف الاسانید مع جمل من الفرائض والواجبات الشرعية» در چندین باب که نخستین آنها «باب فی اعتقاد الوجدانية» است و در سیاه «باب فی ذکر القلب وآفته...» باب فی ذکر جمع المال وفتنته» بازبین آنها «باب فی ذکر الشیب والمشیب والشباب والشیخ» است. خبر بسیار در آن آمده است (بروکلن ذیل ۲: ۹۰۹/۴۲ - گوتا ۱۲۲۵ - وجد ۷۱۹).

آغاز: الحمد لله الذی فطر السموات والارض بقدرته و دبر الامور فی الدارین بحکمته و مشیته. انجام: یمن علینا بفضله و یمتنا مسلمین انه هوارحم الراحمین.

A3546، به نسخ علی بن سلیمان بن احمد بن عبدالله فیشی شافعی احمد در ذیح ۱۱۱۹، در پایان آمده «کراریس عشرة . ۲»

الفلاحة النبطية از ابوبکر احمد بن علی بن قیس کسدانی قیسی ابن الوحشیه در ۲۹۱، آن را احمد بن حسین بن علی بن محمد بن عبدالملک زیات در ۲۱۸ بر خوانده است. در آن از «مینوساد» نقل شده است. (سزگین ۴: ۲۸۲ و ۳۱۸ و ۳۲۹ - المخطوطات المصورة ۴: ۱۹۰ - نسخه عکسی ۹۰. قاهره از روی نسخه سید عبدالهی کتانی در مغرب - واتیکان ۹۰.۴ عربی - ایاصوفیا ۱۰۳۶ - فهرست مشروح آصفیه ۲: ۲۶۱ ش ۳۴۸ و ۳۸۰)

جزالاصول الکبیر ابن الوحشیه است که در کیمیا است (نشریه ۸: ۲۷۲ - سزگین ۴: ۲۸۲)

A2043، به نسخ شمس الدین محمد سلمونی در روز پنجشنبه ۲۱ شوال ۱۰۴۳ و ازان

او، از «شهریسان، شهریار» آغاز میشود و جزو دوم است و سپس جزو سوم، جزو چهارم را ندارد، بطرس پسر دیاب حلبی معلم نحوی آن را در پاریس در ۱۲۷۳ خوانده است.

الفلاحة النبطية الكبرى (مختصر) از ابوبکر بن یحیی بن یوسف بن قرقماس حمزوی

حنفی به دستور پدرش در نزدیک به پایان سال ۹۰۹ (و جدا آن را نشناخته است ص ۳۴۲) آغاز: الحمد لرب کل شیء، الذی لم یزل ولا یزال ولا یزول.... هذا کتاب من کتب اهل

الروم و مذخور حکمتهم فی معرفة الفلاحین.

انجام: و اردت ان یقرب اللحم الدود فیضع حوالی اللحم ترقیسان شاء الله. والحمد لله

و حمد و صلواته علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم.

A2806، به نسخ، در آن آمده که نسخه اصل در ۹۰۹ ازان ابن قرقماس بوده است،

یادداشتی مورخ ۹۸۳ در پایان هست.

المجموعه، الرشیدیه یا جامع التصانیف الرشیدیه از رشیدالدین فضل الله همدانی. در کتابخانه گلستان مجموعه رشیدی است به نسخ کهن که در فهرست ادبی و عرفانی آنجا (ص ۶۰۲ ش ۲۲۹ دفتر ۲۲۳۰) یاد شده است (بروکلمن ۲: ۲۰۰ و ذیل ۳: ۲۷۳ - وجدا ۴۴۳-۴۴۴-۴۴۵).

نشریه ۷: ۴۰ - دیباچه سوانح رشیدی ۸ تا ۱۰ - فان اس ۵)

در این نسخه در آغاز سه صفحه مقدمه و فهرست است (۳ ر و پ و ع ر) سپس ستایش نامه ها و تقریظات دانشمندان است از قطب الدین شیرازی تا مجدالدین توران پستی بادولوح آراسته (۴ پ - ۳۰ ر) سپس :

۱- التوضیحات الرشیدیه (۳۲ ر - ۵۳ پ) با فهرست نوزده رساله آن (۱۶۷ ر - ۱۵۴ ر)

نوشته زودنویس در ۷۰۹

۲- مفتاح التفاسیر (۱۶۸ ر - ۲۱۳ ر)

۳- الرسالة السلطانیة (۲۴ ر - ۲۷۷ ر) در دنبال آن جدولهای خلفاء و راویان و علماء و پیامبران و پادشاهان است به روش سیاقی. سپس رساله نفس است به عربی (۲۷۸ پ - ۲۸۳ ر)

نوشته محمد امین زودنویس بغدادی در ۷۱۰، او خود را امین می نامد و پیداست که نامش محمد امین است.

۴- لطائف الحقایق (۲۸۴ ر - ۳۷۶ پ) در سیزده رساله نوشته محمد بن محمود بن محمد

امین زودنویس بغدادی همان یکی در ۷۱۰، در پایان لطائف الحقایق از چند دسته دوازده تایی یاد شده است که آوازهای موسیقی است.

A2324، به نسخ سمرقند آراسته زرین، رحلی بزرگ، در آغاز مهر کتابخانه رشید بوده

که پاک کرده اند و در پایان هم گویا بوده است در دو بهلوی کلفن و رویش کاغذ گذارده اند. بطرس پسر دیم حلبی ترجمان سلطان فرانسه در ۱۷۶۰ بدان نگریسته و خط او در ص ع دیده میشود

المختصر از ابوالحسین احمد بن محمد قدوری (۳۶۲ - ۴۲۸) در فقه حنفی (وجدا ۴۹۸-۴۹۹-۴۹۸-۴۹۹)

فهرست تازه عربی پاریس ۲: ۱۰۷ - سزگین ۱: ۴۵۱، ترجمه عربی ۲: ۱۰۷)

من این دفتر را برای دزدی کیسه که به گفته آقای زرین کوب در مثنوی مولوی آمده

است و گزاردگان آن را تاویل عرفانی کرده اند خواندم ازان چنین برمی آید که نگاه داری کالا و خواسته دو گونه است یکی آنکه آن را در جایی بگذارند و نهان کنند (الحرز المکانی) دیگر آنکه خود آن را نگاهبانی کنند (حرز الحفظ) پس اگر آن خواسته و کالا را در کیسه ای بگذارند که در متن فقهی آن را «جوالیق» همان «گوال» فارسی گفته اند و نگاه بانی نکنند و در بیابان یا خیابان بگذارند دست دزد بریده نمی شود و اگر کسی آن را به دزد ببخشد یا بفروشد یا بهایش از نصاب

کمتر باشد دست دزد بریدنی نیست.

در همین دفتر آمده است که دزدی مصحف دست بریدن ندارد.

A827، نسخ مغرب درشت روشن سده ۸، عنوان شنگرف، از آن محمد ازهری در ۱۱۷۰

و محمد شریف عثمان در ۱۳۳۱

المقالة في العمل باليد يا كتاب في الجراحة از ابوالقاسم زهراوی، مقاله دهم از سی

مقاله التصريف اوست (سنا ۱: ۲۴۱ - نشریه ۷: ۵۸۲ و ۹: ۲۵۴ و ۳: ۳۰۲ - وجد ۴۵۵ - نشر

دانش ۳: ۳ ص ۷۰ - سزگین ۴: ۳۲۵ و ۴۱۴)

در « پزشکی سده های میانی از روی دست نویسه های کتابخانه ملی پاریس

La medecine mediévale a travers les manuscrits de la Bibliotheque nationale

چاپ ۱۹۸۲ پاریس ص ۶۴ تا ۶۶ ش ۴۸ تا ۵۰ نسخه عربی (A2953) و ترجمه عبری (H266)

و ترجمه لاتینی (L7127) همین دفتر زهراوی شناسانده شده است.

A2953، نسخ مغربی سده ۱۲

نهج البلاغه و مشروع الفصاحة: رضی موسوی بغدادی

A2423، به نسخ مغرب زرین رنگین عبدالرحیم بن احمد صدرخانیساری در روز دوشنبه ۷

صفر ۷۳۵، پس از این آمده است «زیادة کتب من نسخه کتب فی عهد المصنف، قال الدنیالغیرهاو

لم یخلق لنفسها... و تقعد مستمجد. وقیل له علیه السلام: لو غیرت شبیک... وقال: اذا احتشم المؤمن

اهاه» در ۲۵ ص سپس «نقوش خواتیم امیرالمومنین...» در نیم صفحه و شش سطر همه اینها

به یک خط. در پایان نوشته شده است که نسخه از آن سیدی احمد بن احمد اندخودی بوده

و سپس عبدالغنی آن را در آغاز صفر ۸۹۹ خریده است. عهداشتر دربرگهای ۲۶۴ - ۲۷۸ پ

آن آمده است. نسخه گران بهایی است (نشریه ۹: ۳۱۲)

الهدایة از برهان الدین ابوالحسین علی بن ابی بکر بن عبدالجلیل بن الخلیل سرغینانی.

«فقه حنفی. برای مسأله دزدی کیسه به این دفتر هم نگریستم دیدم در آن در باره دزدیدن

«جوالق» یا «گوال» کاروان آمده است که اگر دزد آن را پاره کند دست او بریده خواهد شد

چونکه گوال خود نگاهبان (حرز) است، اگر خداوند کالا آن را خود نگاه داری کند. اگر گوال

در راهی انداخته باشند و دزدیده شود دست دزد بریده نخواهد شد. در آن باز هم آمده که دزدی

دفترها بریدن دست نمی آورد.

(وجد ۳۶۶ - فهرست تازه عربیها ۱: ۱۷۲)

A842، به نسخ سده ۸، باحواشی، در پایان دفتر یکم آمده که آن را محمود بن یوسف

بن مودود در ۷۷۱ محرم نوشته و با نسخه سنجیده شده با نسخه قوام الدین اتقانی از آغاز تا

انجام سنجیده شده است، در دفتر دوم هم آمده که از روی چنین نسخه نوشته شده است و نشانی «ق» نسخه اتقانی را می‌رساند.

دو نسخه ترکی

رساله ادوار از یوسف بن نظام الدین بن یوسف روسی قیرشهری مولوی که به فارسی ساخته و کسی آن را به ترکی درآورده است. در چند باب است. در آن یاد میشود از صاحب ضربی هارون و صاحب چهار ضرب محمد ربابی و استاد کمال تبریزی صاحب «داونزده» شش در و شیخ صفی الدین عبدالمومن و ابوعلی سینا و ظهیر فاریابی. این دفتر جز ادوار خضر بن عبدالله (ملک ۵۹۹) است

آغاز: حمدی قیاس و ثناء با اساس اول خالق جن واناس

انجام: یارب قلمه کرن حریری بیچاره دیلم

ST1424، نوشته درویش حریری بن محمد در نزد یک به پایان شعبان ۸۷۳ (مارس ۱۸۴۸) به نستعلیق ترکی معرب آراسته زرین بایک پیکره سرخ که چنگ است با خطوط زهوا نماینده چند مقام و پیکره دیگر از چنگ و چندین دایره. در پایان نسخه ترکیب قطب الدین شیرازی است در پزشکی به نظم در ۱۰۹ بیت، حسینی ثقیل عبدالمومن صفی الدین، شعر عربی و فارسی چندتا در پشت صفحه.

معراج نامه، به عربی و ترکی به خط فارسی و به ترکی خاوری به خط اویغوری باشصت و

یک پیکره نشان دهنده جایگاه‌های معراج پیاسبر، چاپ گزیده پاریس از روی نسخه ST190 (بلوشه ۱: ۲۵۴) که همراه با تذکرة الاولیاء اویغوری که آن هم پیشها چاپ شده است می‌باشد و گالاندآن را در ۱۶۷۳ خریده بود. بدین نام است:

Miraj Nameh ou Voyage du prophete, Paris Bibliotheque National. Drayer Edition 1977

در آغاز آن دیباچه ایست به فرانسه در باره این دفتر که سیر حیدر آن را ساخته و مالک بخشی هروی در هرات آن در سال ۸۴۰ (۱۴۳۶) نوشته است. داستان معراج در ۶۸ ص آغاز نسخه است که گویا ترجمه ایست از نهج الفرادیس فارسی. پیکره‌های این نسخه را در مجله کتابخانه‌ها سال ۱۸۹۸ (ص ۶) شناسانده‌اند. چاپ تازه ترجمه فرانسوی این دفتر را از پاره دکورتی هم در پاریس دیده‌ام که نخست در ۱۸۹۲ چاپ شده بود. تذکرة الاولیاء اویغوری هم پیشها چاپ شده و نسخه آن در کتابخانه دانشکده حقوق بوده است و من دیباچه آن را برای آقای استعلامی ترجمه کرده بودم که در دیباچه چاپ خود از آن بهره برد (ص ۵ Ver l'Orient چاپ ۱۹۸۳ پاریس - نقاشی تیموری اسچوگین ۵۴)

مجموعه های فارسی

*P99 (۴: ۹۵ ش ۲۱۴۱) به نسخ محمد بن احمد بن حسن حافظ در روز سه شنبه ۲۰

ذق ۸۲۳ در ش ۸۹۱ ذح ۸۸۳ در ش ۲ و روز سه شنبه ۲۱ محرم ۸۸۴ در ش ۳، دارای:

۱- کنز الغرائب فی قصص العجائب از نجم الدین قاسم بن محمد مدیکینی که نامش در برگ ۳۵ آمده است (۲-۱۴۱ ر) در فضائل صحابه و بعضی اهل بیت رسول، در سه فصل:
۱- خلافت صحابه و وفات ایشان و مخالفت کردن معاویه با علی.

۲- خلافت حسن

۳- امارت معاویه، بادستان کربلا به روش سنی

۲- جواهر کنز الغرائب از همو (۱۸۸-۲۴۱ ر) که میگوید پس از اینها شایسته است

از رفتار خلفاء هم آگاه گردیم، در چهار بخش یا سرتبه، در سیاست اسلامی برای چهار طائفه و معاملات آنها از روی قرآن و سنت:

۱- درده رکن در صفات سلاطین و پادشاهان جهان دار

۲- در رفتار ملوک در پنج قاعده

۳- در فضائل علم و علماء و سلوک مفتیان و مذکران و سیرت قضات در چند بخش

برای علم باطن

۴- در بیان احوال محتسبان و احکام امر به معروف و نهی منکر

۳- وصیت نامه مصطفی مر اسیر المؤمنین علی را، با عنوانهای «یا علی» گویا از همو (۱۸۸

پ - ۱۹۴ پ)

*SP69 (بلوشه ۴: ۷۴ ش ۲۱۱۶)، از ان محمد رفیع کاتب زاده و صالح مصطفی، دارای:

۱- مجالس رکن (سدید) الدین امام زاده محمد بن ابی بکر مفتی حنفی بخارایی (۴۹۱-۵۷۳) نگارنده شرعة الاسلام (تاشکند ۴: ۳۴۰) (۱-۱۱۵ ر به نسخ سیف بن اسیر علی بن شمس الدین سمرقندی در نیمه روز دوشنبه ۱ ذق ۹۱۰ یا ۷۱۰ «عشروتسعمانه یا سبعمانه» کسی در این تاریخ دست برده و گویا ۷۰۰ یا ۹۰۰ کرده است یا باژگونه آن) سخن رانیهای او است بسیار شیوا و گیرا، جز مجالس یا زبدة البیان یا خلاصة البیان محمد کریم الله که در فهرست گنج بخش منزوی (۴۵) یاد شده است.

چنین است مجلسها:

المجلس الاول من کلام الاسام رکن امام زاده

المجلس الاول فی وعظ الملوک من کلام مولانا رکن الدین امام زاده

المجلس الثانی «وحشر للمیمان و جنوده»

المجلس الثالث في وعظ الملوك

المجلس الرابع «ان في خلق السموات والارض»

المجلس الخامس «ان الذي فرض عليك القرآن لرادك الى معاد»

المجلس السادس «وجعل لكم الليل والنهار»

المجلس السابع في الحج

المجلس الثامن «ان عدة الشهور اثني عشر شهرا»

المجلس التاسع «الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون»

المجلس العاشر «ويسقون فيها كأسا كان كافورا»

المجلس الحادي عشر «فلما قضى موسى الاجل»

المجلس الثاني عشر «في كتاب انزلناه اليك مبارك»

المجلس الثالث عشر في عشر ذي الحجة

المجلس الرابع عشر وفاة الرسول

گذشته از نشر، شعرهای فارسی خوبی هم دارد. دران آمده است (مجلس ۱۲، ۹۲) قرء

القاری :

سجدت سریرا حسین ابصرته شکرا

والصقته منی الترائب والصدرا

لقد جاء فی يوم اشتیاقی کتابکم

و قبلته حين افتتحت ختامه

ترجمه

کارم از هر دو برآمد تمام

پشت بخسبم (?) گشتی از غم چولام

که به سجود آمد می پیش نام

نامه تو خواندم و نام تو دیدم [م]

هر الفی زان چو به چشم آمدی

که به رکوع آمد می پیش نقش

نیز (مجلس ۱۱، ۸۳) قرء القاری :

فروحي عندك كم مقيم

بسه سال المعاتبه السکليم

لئن اصبت مرتجلا بشخص

و لکن العیان لطیف معنی

ترجمه

که دلم زار و حزین است و زغم افکار است

چو جفاه فلک و محنت او بسیار است

عیشم از دوری تو تلخ چو زهر سار است

که مرا یاد تو فراوان کار است

این مگر باز بسین دیدار است

آرزومندی من خدمت و دیدار ترا

دلم از فرقت تو تنگ چو چشم مور است

گرتو یادم نکنی هیچ فراموش نه ای

نیز دران (مجلس ۱۲، ۹۶) شعر منوچهری آمده است:

که پیش آهنگ بیرون شد زمیزل

الایا خیمگی خیمه فروهل

نیز (مجلس ۳، ۲۶): قره‌قاری :

درت علی دارك المعمورة النعم
 فقر عینا بهافی الملك ما انفجرت
 انت الذی ودت الاعمار لوعكفت
 وما علی مادح الاطراء من ثقب
 و قافلتك سود العیس یستم
 عین وعش سالما ما اوراق السلم
 علی جنابك کی تعیابك الامم
 لان مدحك قبل النظم ینظم

ترجمه

ای جان پادشاهی شمشیر آبدارت
 عنوان پادشاهی بر صفحه جنیت
 ... خلل نصرت بر زهره‌ها سیاهت
 زایزد هر آنچ خواهی آن باد در کثارت
 دوران تاج داری در خطه دیارت
 گسترده فرش هیبت در عرصه جنانت

آغاز: المجلس الاول من كلام الامام مولانا رکن الدین امام زاده رحمه الله فی قوله تعالی «الذی نزل احسن الحدیث» الحدیث قال النبی علیه السلام یخبر عن الله تعالی: «انا عند المنکسرة قلوبهم والمندرسه صورهم» ای مذکور به هر زبانی ای مشکور به هرا حسانی ای خانه امرت نقطه زن پشت پلنگ ای نامه حکمت غیبه توجوش نهنگ اجابت دعاء از بارگاه انعامت ماسول و مستول اصابت رجا از درگاه انعامت محصول ... (تاسیرسد به پایان برگ ۲ و که خواندش دشوار است و گویا هم به خطی دیگر باشد. در آغاز برگ ۲ آمده است: بعضی از الطاف ایشان بیرون آی به هنگام دعاء ایشان چون سبیر چنار و مذکر بلبل دست و دهان بگشای .

المجلس فی وعظ الملوك من كلام رکن الدین امام زاده علی قوله عز وجل ان الله یامر بالعدل والاحسان

۲- شرح قصیده فتی اسد، به عربی در ۵۰ بیت (۱۱۶ پ - ۱۲۲ پ)

۳- کتاب حروف البدل نسقها مولانا البارح العلامة استاد العصر امین الافاضل برهان الملة والدین قدوة الائمة شیخ شیوخ العرب والعجم ناصر بن المطرزی اطال الله بقاءه آمین رب العالمین ... قال رضی الله عنه: حروف البدل ما یجمعها قولک: «انجدته یوم وصال زط» و اکثر هذه الحروف تصرف فی البدل ... نحو یصدر یقولون یزدر. قال ایده الله تعالی: وهذا الفصل له شرح طویل و فی ما ذکرها یغنی فیقتع وبالله التوفیق. تمت حروف البدل بحمد الله وتوفیقه (۱۲۲ پ - ۱۲۳ پ)

زیر بازبین سطر آمده است: سئل الحسن عن من وضع رحله علی المصحف حال فاهل یکفره [ال] (سپس اقتاده است)

* SP70 (بلوشه ۴: ۱۱۶ ش ۲۱۵۷) به یک نسخ فارسی، جدول و عنوان شنگرف،

نسخه هندی است دارای:

۱- انیس الغرباء (۱۱ - ۶۰ ر)

تفسیر آیتهای قرآن است با نظایر آن از سخنان پیامبر به روش عرفانی، جزائیس الغرباء

دیگر که گویا از نورالحق است (کنج بخش منزوی ۱۲۵۵) و جزائیس الفقراء که گزارش چهل حدیث است

آغاز افتاده: روحش در آشیان لامکان قرب رحمان پرواز میکرد

انجام: و مونسانی کل شدة و کربة برحمتک یا ارحم الراحمین

۲- مونس الفقراء (۶۰- ۷۲، نوشته ۱۰۹۴/ع ۱) سخنان سلطان العارفين و تاج المحققين بايزيد بسطامی است در چهل فصل که در همه جا دارد «سلطان العارفين چنین فرموده اند» در پایان نسخه «مقالات خواجه عبدالله انصاری» خوانده شده است شاید گردآوری او باشد. گویا جز آنچه که در فهرست تسبیعی (۲: ۴۳۸ تا ۴۴۱) و کنج بخش منزوی (۹۸۶) آمد است آغاز: شکر و سپاس و حمدی قیاس سرخدایی که دلهای عاشقان را به نور محبت و معرفت خود منور گردانید.

انجام: بیش و کم راهمچو بادی بشمر

* SP13g (بلوشه ۱: ۱۰۷ ش ۱۵۲) دارای:

- ۱- الالواح العمادية از سهروردی (۱۱- ۱۱۸)، نوشته عمر بن محمد بن عمر به نسخ در ۶۸۸۲ع، آغاز افتاده، بارباعی عطار در کنار ص ۱)
- ۲- الارجوزة المیمیة از ابن سینا به عربی در چهارده بیت «اسمع وصیتی واعمل بها...» (۸ پ- ۹)

۳- ارجوزة ابن سینا با داستان ثیاذوق پزشک انوشیروان بدینگونه: «حکی ان الحکیم ثیاذوق الطیب کان فی ایام الاکاسرة وعاش مائة سنة حتى وصل وبلغ الی ایام کسری انوشیروان، فلما نظر الیه ذات یوم فقال: انی اخاف علیک یا ثیاذوق ان تخرج من الدنیا ولا تشفق علی غیرک مثل ما شفقت، فیجب ان تقتن لی قانونا یم علیه ما عشت. فاخذ ثیاذوق الدواة وکتب ارتجالا عشر وصایا وهی هذه: ۱ قال لا تاکل طعاما فی معدتک طعام... الی الموت الذی لا محیص عنه فقال الشیخ الرئیس ابوعلی رحمه الله: توق اذا استطعت ادخال مطعم...» تاده بیت دیگر (۹ پ- ۱۰ پ، به خط دیگر) (سزگین ۳: ۲۰۸- نشریه ۳: ۴۱۲)

۴- القصیة العینیة از ابن سینا (۱۰ پ- ۱۱، به همان خط سومی)

۵- دویند فلسفی به عربی (۱۱، یکی به خط شماره ۱ و ۲، دومی به خط شماره ۴)

۶- روضة القلوب یا بستان القلوب از سهروردی (۱۱ پ- ۵۳ پ) همانکه در مجموعه مصنفات شیخ اشراق چاپ شده و در فهرست منزوی (۶۵۰) چند نسخه آن نشان داد شد و در ملک ۸۲۲/۲ هم هست

۷- مبدء و معاد اثیرالدین مفضل ابهری (۵۳ پ- ۶۶ ر) در دو قسم نخستین در معرفت مبدء در هفت فصل: برهان واجب الوجود، توحید، تنزیه واجب الوجود، اثبات معلول اول،

کثرت عقول و فلک و هیولی، اثبات نفوس فلکی، ترتیب وجود و کیفیت صدور کثرت از واجب. قسم دوم در معرفت معاد در پنج فصل: معاد جسمانی، بطلان تناسخ، نفس فاسد شدنی نیست، معاد روحانی، کرامات و معجزات (سنزوی ۷۲۱)

۸- مورنامه یا لغت سوران از سهروردی شهید (۶۶۶ پ - ۷۱۱ ر) چاپ شده در همان مصنفات (سنزوی ۱۳۴۴) سخن دران در باره سورورخ است و در این نسخه «مورنامه» خوانده شده است، عنوانها، رزاست «نه فصل». آغاز: سپاس مبدع که به حقیقت همگی به اعتراف همه از موجود است و از روی شهادت وجود راسزاوار است... یکی از عزیزان کی رعایت او برین ضعیف متوجه بود التماس کرد که کلمه ای چند در نهج سلوک تحریر کنم اسعاف کرده آمد به شرط آنکه از نااهل دریغ بدارد و آن را مورنامه (نه «رموزنامه» که بلوشه نوشته است) نام نهادیم. رزاوول سوری چند تیزتک میان بسته از حقیض ظلمت مکن و مستقراول روی به صحرا نهادند.

انجام جزانست که در چاپ شده هست: گفت چنان کردم. چون شرط بجای آورد، اشرفت الارض بنور ربه و قضی بینهم بالحق وقیل الحمد لله رب العالمین

سلام علی تلک الشامیل انها شریعة وردی او مهب الشمائل

۹- در علم کلیات وجود از خیامی نیشابوری (۷۱۱ پ - ۷۸۸ پ) (سنزوی ۸۳۱)

آغاز: چنین گوید ابوالفتح عمر [بن] ابراهیم الخیامی کچون مراسعادت به خدمت صاحب عادل فخر الملة والدین سوید الملک [میسرگشت]

۱۰- سخنان کوتاه یا تقریرات افضل الدین محمد کاشانی (۷۸۸ پ - ۸۲۲ پ)

بدینگونه:

«از سخنان افضل الدین: فصل آدمی در کوشش از برای نجات جستن است.. از خود

بیش بیند بیابد. واللہ اعلم (ص ۶۱۱ - ۶۱۲ مصنفات کاشانی)

«فصل چون معلوم شد که وصول بدین مقصود به واسطه فکر تواند بود... سعی کند

تا بیابدان شاء الله (ص ۶۱۲ - ۶۱۳ همانجا)

«فصل افعال خیر و اعمال بربر تعاقب توان دانست... و غیر آن دارد» (ص ۶۱۴)

«فصل برهان بدان که درجه به یقینی بود» (ص ۶۱۵) (ه. اینها به خط ۶۸۸)

۱۱- «فصل فی المعاد الروحانی» از اربعین امام رازی (ص ۲۹۵ - ۳۰۰) (۸۲۲ پ -

۸۵ پ، به همان خط تازه)

۱۲- بندی ادبی و بندی فلسفی و شعری عربی (۸۶ ر، به خط تازه)

۱۳- منطق ابهری (۸۶ پ - ۱۰۵ پ، به همان خط کهن) آن راسن در مجله دانشکده

ادبیات تهران چاپ کرد ام و نسخه آن در دانشگاه (۱/۵۹۶۸) و ایاصوفیا ش ۴۸۱۱/۱۳

- (فهرست فیلمها ۱: ۶۶۶ ف ۲۲۶۹ ع ۵۴۳۲ گ ۱۰۲ - ۱۱۴) هم هست.
- آغاز: بسمله و توفیقی الا بالله الکریم. دانستن چیزها از دونوع خالی نبود یادانستن چیزی بود بی آنکه حکمی براو باشد به نفی یا به اثبات و آن را تصور خوانند.
- انجام انتاده: و موجودات عالم بجایی رسند که دیگر موجود موجود نبود و فرق میان
- ۱۴ - پراکنده های عربی (۱۰۶ ر و پ، به خط تازه)
- * P355 (بلوشه ۱: ۱۱۱ ش ۱۵۴) دارای:
- ۱- لمعات فخرالدین ابراهیم عراقی (۶۰۹ - ۶۸۸) به روش سوانح غزالی (۱ پ - ۴ ر) در بیست و هشت لعمه
- ۲- گزیده از رباب نامه یاسوسین بخش ولدنامه بهاءالدین احمد سلطان ولد (۴۴ پ - ۶ پ)
- پ) گویا ساخته و پرداخته یوسف سینه چاک در گذشته ۹۵۳ پردازنده جزائرشنوی (منزوی ۲۸۲۴ - کلنیارلی ۲: ۱۹۴ و ۱۹۵ ش ۲۱۲۵ و ۲۱۲۶ و ۳ و ۲۴۷ ش ۴۸۷۰ و ۴۸۷۱ نیز ۲: ۲۳۸ و ۲۵۶ و ۳۶۹ و ۳: ۳۹ - بلوشه SP682 برگ ۱۳۶ پ و پس ازان)
- آغاز: بسمله هذه الكلمات مستخرج من کتاب قطب الاقطاب سپهر ولایت غنچه خوشبوی گلشن هدایت سلطان ولدین سولاناہ جلال الدین روسی قدس ... در بیان عشق سن، وجه شکایت ازان وجه که خرابی تن و سوز دل در سنوالم خلق است موجب شکایت است
- انجام: همچنان آن همه را که اگر صد هزار باشد همچنان باید دانستن واللہ اعلم.
- * SE382 (بلوشه ۴: ۱۳۷ ش ۲۱۷۲) به نستعلیق، عنوان شنگرف، دارای
- ۱- مفتاح الخزان لنحو الدفائن (۱۲-۲۲ ر)
- آغاز: یا هو یا من هو... الا هو. اما بعد این مختصر بیست سوجز از برای یافت مطلب عاجز سسی به مفتاح الخزان لنحو الدفائن چون این نقود را یابد روی افلاس برتابد
- انجام: اکیلاوهی رهی پاکی شد به جای
- ۲- رساله عرفانی (۲۲ پ - ۲۴ پ)
- آغاز تقریر بد مقدمه نزول و عروج آنکه سالکان طریق یقین و سالکان ملک دنیا و دین بیان «العلم نقطه» بیان نزول فرمود اند.
- انجام: و ذکر خفی کردن و مشغول بودن و فکر کردن است.
- ۳- رساله عرفانی (۲۴ پ - ۲۷ ر)
- آغاز: خلق بعد از انتفاء کثرت عین حق است
- انجام: واصحابه اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین
- ۴- شمر فارسی حضرت شاه شرف بوعلی قلندر (۲۷ روپ)
- ۵- مفتاح التوحید در حل مشکلات و شرح معضلات حقایق و معارف آگاه تصیده خوب

محمد گجراتی (۲۸ پ - ۱۲۷ پ) جز مفتاح التوحید چاچی است (کنج بخش منزوی ۱۷۷۵) و سرایند؛ هم گویا جز خوب محمد چشتی پردازنده اسواج خوبی است (منزوی ۳۴۴۱) آغاز: تحایف حمد و لطایف ثنا سزاوار در اینست که وحدتش از شوایب غیر و مراتب پاک.

انجام: الحمد لله حمدا کثیرا دانا و الصلوة علی رسوله وآله واصحابه متوافرا قائما.
* SP481 (بلوشه ۴: ۱۱۲ ش ۲۱۵۳) به نستعلیق سده ۱۱، آشفته است و پس و پیش شده، دارای:

- ۱- رساله شق القمر صائن الدین ترکیه خجندی (منزوی ۱۲۶۱)
- ۲- صدمیدان خواجه عبدالله انصاری هروی (منزوی ۱۲۶۸) جز این یکی دو نسخه دیگری هم می‌شناسیم: شهید علی پاشا ۱۳۸۳ نوشته ۱۹۰۴، مراد سلا ۱۷۹۶ نوشته ۸۵۲ (فهرست فیلمها ۱: ۴۹۰ و ۵۱۳) در فیلم ۴۱۰۲ دانشگاه نسخه‌ای هست ولی نمیدانم از کجاست. بورکوی آن را از روی همین نسخه پاریس و نسخه شهید علی پاشا چاپ کرده و آشفته‌گی و کم و کاستی این نسخه را هم نشان داده است. چاپ کابل از روی همین چاپ است. هفده میدان پازپسین صدمیدان در این نسخه نیست. صدمیدان گزیده مانند بیست از منازل السائرین او که ریتردریلو لوجیکا (۸: ۸۹) ازان و گزارشهای آن و از همین صدمیدان یاد کرده است. ترجمه منظومی هم منازل السائرین دارد که در نشریه (۹: ۲۷۹) یاد کرد ام.
- ۳- نامه عبدالرزاق کاشانی به علاء الدوله سمنانی (میانه ش ۲) (نفعات الانس ۴۲۹ منزوی ۱۴۴۰)

* SP939 (بلوشه ۴: ۹۲ ش ۲۱۳۹) نسخه ترکی است، دارای:

- ۱- تقویم الصحه از امین الدین اوتاجی، بنام غازان خان، سراسر جدول است و باید از تقویم الصحه کهن گرفته شده باشد (نستعلیق فارسی سده ۱۰، عنوان و نشان شنگرف) نزدیک به همانست که در فهرست منزی (۴۵۸ و ۴۷۳ و ۵۷۶) و فهرست گنج بخش او (۲۰۴۸) و در فهرست برنبرگ ص ۲۲ و ۲۴ و نشریه ۱۱: ۱۲ و ۱۱۳ و ۱۱۶ و در استوری (۲: ۲۱۷) بنام نزهة الملوك و اغذیه و ادویه و فواید الاشياء و تقویم الصحه و خواص اغذیه و اشریه آمده است.

- ۲- چهار نام یا اسماء اللغات بالعربیة و الفارسیة و التورکیة و الیونانیة، در جدول است و چهارواژه این چهار زبان در آن آمده است از «الله‌واله، نام خدای، تکرری اری، تو اوس اتمان» تا «عشرة آلاف، ده هزار، اویگک، ذقه خیلا داش» (۲۳-۶۵ ر) نستعلیق فارسی شب یکشنبه ۲ شعبان ۸۴۲ این یکی جز چارنام یاد شده در فهرست دانشکده حقوق (ص ۹۴) است

۳- فرهنگ دیوان ترکی نوایی یا ابوشقه (۶۸ پ - ۲۲۰ ر، بدستعلیق ترکی سده ۹ و ۱۰) (ملک ۶۱۷)

* SP1059 (۲: ۱۵۹ ش ۹۱۶) بدسرخ سده ۱۳، دارای :

۱- رساله در کشاورزی (۱۱- ۳۵ ر) (انوار ۴: ۴۷ ش ۱۵۵۳/۴ - سپه ۵: ۴۲۹) آغاز: در فلاح و این حرفت بهترین حرفت طبیعت است انجام: وی را بیاورند با آن خانه الفت تمام گیرد

۲- بخشی از آثار و اخبار رشیدالدین فضل الله همدانی (۲۵ پ - ۸۲ ر) (انوار ۴: ۴۹ ش ۱۵۵۳ - سپه ۵: ۴۲۹ - یادگارنامه یغمایی ۳۵۲ - دیباچه وقفیه رشیدی ۳۶)

۳- ارشاد الزراعة از قاسم ابونصری هروی در ۹۲۱ در هشت روزه (۸۴- ۱۶۴ ر) (انوار ۴: ۴۴ ش ۱۵۵۳/۱ - ملک ۲: ۴۹۲ و ۳: ۱۲۳۲ و ۵: ۱۵۰۳ و ۱: ۲۴۱۹ - نشریه ۸: ۱۸۹ - آینده ۸: ۶۸۶ - استوری ۲: ۴۸۴ - شگلو ۱: ۱۸۹۰ - فارسی مشار ۷۱۳۵۵) * SP1215 (بلوشه ۴: ۱۹۰ ش ۲۲۳۹) دارای :

۱- نصایح الملوك سعدي (۱- ۱۴ ر) (منزوی ۳۲۷۵) آغاز: کریمای بهخشای بر حال ما کسه استم اسیر هوا انجام: نودشش برفت سه سال از وفات رسول تا اسال ۲- دیوان محمود (۴ پ - ۲۰ پ)

آغاز: ای داغ بردلم از غم تولاله را شرمند مساخت آهوی چشمت غزاله را انجام: نظم تو محمود عجب ساخته تو مطالعان نام تو مشهود بهر انجمن ۳- پندنامه عطار (۲۱- ۳۵ پ)

۴- رساله در ایمان و اسلام به نثر به روش پرسش و پاسخ (۳۵ پ - ۴۰ پ، انجام افتاده) * SP1405 (۴: ۹۰ ش ۲۱۳۷) از آن محمد سدید و محمد رئیس المنجمین و ابی بکر بن رستم بن احمد شروانی و مسعود بن علی جمال الاسلام (ص ع ش ۲) و از آن عزت (ص ع ش ۱) در ۲۶ پ شعر فارسی است به شکسته نستعلیق محمد جمال الدین (۹) در ۲۴ ع ۷۵۷/۱، دارای :

۱- انموذج زمخشری (۱ پ - ۲۰ ر، بدسرخ حسن بن علی بن احمد در ۵ رمضان ۶۴۴ عنوان شنگرف، باحواشی)

۲- حدائق السعفری دقایق الشعر: رشید و طوطا (۲۷ پ، نوشته شعبان ۶۶۸) (نشریه ۱۱ و ۱۲: ۶۰۱ - منزوی ۲۱۳۴)

۳- کارنامه در ترجمه رساله الی الماسون فی الطعم والمشرب از جبرئیل بن بختیشوع بن جرحیس گندی شاپوری درگذشته ۲۱۳ (به نسخ دیگر و کهن ۷۳۱ ب- ۷۷۰ پ)

سزگین (۳: ۲۲۷) از متن عربی نسخه حکیم در حلب که سباط در فهرست (۱: ۸) ش ۱۰ نشان داده است یاد نمود. در احوال نصاری بغداد از رفائیل ابواسحق (ص ۱۷۳) و در کتبه النصرانیة یسوعی (ص ۲۲۴ ش ۸۷۳) والمشرق سال ۱۹۰۵ (۸: ۱۱۰۱ و ۱۱۰۲) هم یاد آن هست. ابن القیم الجوزیه دزاد المعاد بندهایی از ابن بختیشوع و از المعاذیر ابوزکریا یوحنا بن ماسویه رهبر دانشگاه ماسونی در ۲۱۵ سیآورد که نمونه آنها در طب رضوی (ص ۲۸ و ۶۳ و ۶۴) هم هست. نام این دو پزشک ترسا در آغاز طب رضوی (دانشگاه ۵: ۱۳۱۶) هم آمده است. سزگین (۳: ۲۳۱) از آن المعاذیر یاد نکرده است. در کتابخانه طوبقیوسرای نسخه احمد ثالث ۲/۲۶۳۶ «کتاب جبرئیل بن بختیشوع الی المتوکل فی تدبیر الصحه» آمده است (مجله معهد المخطوطات ۵: ۲۹۰) در فهرست فیلمها (۱: ۴۸۶) از الخواص بختیشوع نسخه ۱۰۲/۱۵۸۹ کوپرولو نوشته روز دوشنبه ۲۲ ع ۷۵۶/۲ (فیلم ۳-۴۶۲-۴ عکس ۶۹۹۱ برگ ۳۴۲ ب- ۳۶۷ ر) یاد شده است. در مجمع النفاس و حمله العرایس شماره ۶/۳۶۰ سنا (۱: ۱۹۱) و نشریه ۶: ۵۶۶ - سزگین ۳: ۲۴۳) رساله ای از بختیشوع هست. در کتابخانه حالت شماره ۲/۴۰۱ از سده ۳ برگ ۹۱-۹۵ «رساله کتبه بختیشوع الحکیم الی الماسون فی تدبیر البدن جوابا عن کتابه یسأل ذلک» اما بعد فقد انتهى الی کتاب اسیر المومنین فی ماسرني به من تویعه من تدبیر البدن والمطعم والمشرب والمیاه و دخول الحمام» هست (فهرست رمضان شش ۱: ۳۰۰ - سزگین ۳: ۲۴۳)

در کتابخانه ملک (۲/۲۴۵۹) «الدعة وتدبیر المطاعم والمشارب» است که اردشیر ساسانی دستور داده آن را از گنجینه بیرون آوردند (دیباچه اخلاق محتشمی ۳۵)

در کتابخانه بشیرآغا (۱/۵۰۴) از سده برگ ۱ پ- ۲۴۴ (۳-۷۳-۷۴) «التذکره الماسونیة فی منافع الاخذیة» است بدینگونه «قال حنین بن اسحاق: البرحاریا بس فی الدرجه الاولى» (فهرست شش ۱: ۴۴۲) که باید جز اینها باشد

درباره طب رضوی که آن را ذهبیه هم خوانده اند و به پیشوای هشتم شیعی امامی نسبت داده اند و حر عاملی آن را گویا نپذیرفته است من در فهرست دانشگاه (۴: ۷۶۳ و ۵: ۱۳۱۶) آنچه میدانستم نوشتم. در ذریعه (۱۰: ۴۶ و ۱۵ و ۱۴۱: ۴۲) و کتابهای رجال شیعی و مستدرک الوسائل (۳: ۳۳۵) در باره آن سخن داشته اند. استوری (۲: ۱۹۶) و سزگین (۱: ۵۳۶، ترجمه عربی ۲: ۲۵۳، ۳: ۲۲۶) هم از آن و از ترجمه فارسی و نسخه های آن یاد کرده اند. سزگین می نویسد (۳: ۲۲۶) که تا کنون کسی در باره ارزش آن هنوز بررسی نکرده است.

متن آن را مجلسی دربارالانوار (۱۴: ۵۵۵) گذارده و محمد مهدی نجف آن را در قم در ۱۴۰۲ (۱۹۸۲) به روش علمی چاپ خوبی کرده و یادداشت‌های سودمندی هم بر آن افزوده است.

برای آن شانزده گزارش و ترجمه فارسی وارد و یاد کرده‌اند که در ذریعه و فهرست‌سنزوی (۴۹۸ تا ۵۰۱ و ۵۰۲ و ۵۸۸ و ۵۹۵) برشمرده شده است. از آنها است ترجمه محمد نصیر قاضی یسرکاشف‌الدین محمد یزدی بنام تحفه شاهیه سلیمانیه عباسیه بنام شاه عباس دوم (سنزوی ۴۸۹) و تحفه سلیمانی گویا از حاتم بن نظام الملک (انوار ۴: ۴۱۰: ۴۱۰ ش ۱۹۴۵) و ترجمه محمد بن حسن شهیدی خراسانی در ۱۲۱۷ بنام فوائد رضویه یا کنز الذهب (سنزوی ۴۹۹) و گزارش گمنام (دانشگاه ش ۳۹۱۵) و ترجمه محمد سوسن الموتی برای علی رضای طالقانی (انوار ۵: ۴۳۲ ش ۲/۲۳۱۰).

کهن‌ترین و بهترین اینها ترجمه ایست از ابوعلی حسن سلماسی به دستور شرف‌الدوله ابوالحسن علی اصفهانی در ۶۱۴ که نسخه آن در کتابخانه فاتح هست به شماره ۵۲۹۷/۴ (فیلما ۱: ۴۰۴ ف ۴۷) و در کتابخانه وهبی به شماره ۱۴۸۸/۹ و گویا هم در آستان رضوی (۴: ۴۳ و ۴۴ ش ۴۲۱ و ۴۲۲) و آن در خجسته پیام (ص ۳۰۵ - ۳۸۵) چاپ شده است. این ترجمه با متن یکسان نیست و بند بازبینی را هم ندارد. (نیز مجلد ادبیات تهران ۱۰۱: ۸۷) نمونه‌ای از عبارتهای کارنامه یادشده:

در فصل زمستان هر بانداد سه لقمه انگبین بکارداری از علت برسام ایمن گردی چون مسواک کنی با سداد کن و ناشتا اندرانی و برنج سوخته کوفته گرد به دندان بسای که دندان پاک کند و سفید گرداند و روشن شود وین دندان سخت کند و بلغم را برد و آروغ خوش آرد (نیز طب رضوی ۵۱ و ترجمه ۳۷۸)

چون مسواک کنی از چوب شفتالود باید کرد تا دندها سوراخ نشود و خورنده در دندان نیفتد.

و اگر سروریش روز یکشنبه به سرکه شوری سوی نریزد و دوشاخ نشود

آغاز: کارنامه خواجه جبرئیل بن بختیشوع طبیب امیرالمومنین ماسون بن هارون به جواب نامه او سلام الله تعالی علی امیرالمومنین و رحمة الله وبرکاته. اما بعد فرمان امیرالمومنین به من رسید در باب نگاه داشتن خویش به طعام و شراب خوردن و تمتع کردن و اندرگرما به رفتن و مسواک کردن و دارو خوردن و خون بیرون کردن و هرکاری کی به کدام وقت صواب‌تر باشد (ص ۱۰ رضوی و ص ۳۷۴ ترجمه فارسی) و به کدام وقت پرهیز باید کرد و از طعامهای ناموافق کی به یک جا خورده آید در معده بنی آدم جمع شود و از آن رنج و مضرت آن شود، باید کمی از آن پرهیز کند تا از مضرت آن بی‌بیم ماند، ان‌شاء الله العزیز و من بنده بر حسب طاقت اختیاری کردم تا بران کار کند باذن الله تعالی و حسن توفیقه

و بسیار کس باشد که این رساله را بخواند و گوید من به چندین سالها زندگانی کردم و برین جمله رفتم و ازین طعاسها بسیار وقتها در معده گرد آمده بود و هیچ زبانی نکرد. و لکن تفکر باید کرد کی اگر خداوند سبحانه و تعالی گنه کار را به اول حالت عقوبت فرمودی هرگز کسی گناه نکردی. و اگر دزدی کی دزدی میکند به اول گرفتار آمده هرگز نکردی (طب رضوی ۶۶، ترجمه فارسی ۳۸۵)

ولکن خطا هر چند صواب آید خطا باشد چنان باید کی امیرالمومنین نامه من بخواند نیکو تفکر کند و بران کار کند تا عاقبت هر دو جهانی بیاید

اما بدان یا امیرالمومنین کی تن آدمی به منزلت زمینی است کی چون خداوند آن را تمهید کند و به وقت عمارت فرماید و به تدریج آن را برورد و آبش به وقت دهد ارتفاع آن بهتر باشد و خداوند را بر دهد. و اگر زمین راهرزه بگذارند و عمارتش نکنند هیچ بر ندهد و گیاهی فراوان از او بر آید. و اگر آب بسیار دهد کشته تباه آید و زمین بی قوت گردد. و اگر آب کم از اندازه، کشته سوخته گردد (طب رضوی ۱۲، ترجمه ۳۷۵)...

و من ابتدا میکنم به خوردن شرابها و طعاسهای ناسواقی کی چون از درون به یک باد در معده جمع آید ازان بیماری خیز دهم بلا بود. یا امیرالمومنین خوبشتن نگاه دار ان شاء الله. ماهی تازه و تخم مرغ چون در معده گرد آید علت قولنج و رنجها بسیار خیزد (طب رضوی ۶۳، ترجمه ۳۸۱) و همچنین شیر و تخم مرغ علت کاف خیزد و در معده بادی انگیزد کی آن را رید خوانند.

انجام : و روزی که باد باشد حجامت نکند و روزی که سرما سخت باشد هم نکند، و پرهیز کن پیش از برگرفتن خون بیست و چهار ساعت از جماع کردن، و بعد ازان بیست و چهار ساعت جماع نباید کرد و از شوربها نخوردن پیش ازان و پس ازان احتراز باید کرد کی آن حضرت عظیم کند گرد و خارش و ریشهای دیگر را. چون به جماعت مشغول باشی باید که معده سبک باشد و از طعام خالی

(نسخه از این جاگویا افتاده است : این بندهم در طب رضوی ۵۹ و ۶۱ و ص ۳۷۹ و ۳۸۰ ترجمه آن پراکنده دیده میشود)

۴- بدایع الاسعاف فی صنایع الاشمار یا تصبیه بدیمه فی الصناعاته الشعریه سروده قوامی نحوی گنجوی برادر نظامی به فارسی (۷۸-۸۲ پ)، به نسخ کهن دیگر (منزوی ۲۱۲۶)

آغاز : قوامی گنجه گوید در صنعتهای شعر : الترصیع

ای فلک را هوای قدر تو بار وی ملک رانای صدر تو کار

انجام : حسن المقطع

تا عیان است مهر را تابش تانها ن است چرخ را اسرار

روز و شب جز سخا بادت شغل سال و مه جز طرب مبادت کار

* SP1447 (بلوشه ۴: ۱ ش ۲۱۸) دارای :

- ۱- مقامات حمیدی (پ ۱۱۶ ر، به نسخ اسبزه حاج پسر اقسنقرونوی کاتب در رمضان ۶۳۳ «ثلث وثلثین وستمائة» (به سیاق)
- ۲- اختلاج نامه (پ ۱۱۶ - پ ۱۴۹، در بالای صفحه به خط تازه‌ای آمده است: سگیر یک بیان ایدر)

آغاز: اگر میان سربجهد پادشاهی و بزرگ ناسی و خواسته و گران مایگی یابد. و اگر گرد برگرد سربجهد خواسته یابد از کسی وسهتری وعزی انجام: اگر همه پای بجهد از راست و اگر از چپ خبری شنود.

* SP1575 (بلوشه ۱: ۵۱ ش ۷۹) به نستعلیق سده ۱۳، دارای :

- ۱- صراط مستقیم یا روح اسلام گویا از میرزا ملکم خان ارمی (۱۲۴۹ - ۱۳۲۶) (سراسر نسخه)

بلوشه چون دید که در آغاز باب یکم «تسهیل» یاد شده آن را بهمین نام خوانده است. من در باره آن در مجله تاریخ دانشکده ادبیات (ش ۲ ج ۱ ص ۲۱۸) سخن داشته‌ام. این یکی هشتمین نسخه ایست که دیده‌ام.

در دو باب است: ۱ در تسهیل معاش در چهارنصل، ۲ تکمیل نفس (پ ۵۹)

آغاز: بسمله. خدمت ارباب عقل و دانش که به مقتضای عقل و آفرینش تامل و تفکرو تعقل نمایند

انجام: به جانب یکدیگر گریختند.

- ۲- خلاصه کتاب کنستیتوسیون فرانسه. فصل اول مساوات در قانون ... بنای مکتب خانه‌های دولتی و ملی است که نتایج آن ثمرات امتیاز فضلی خواهد بود. منه. این بند در برگ ۱ روپ نسخه است در آنجا که در متن از قانون دولتی یورپ یاد میکند و آن را همانند قانون محمد (ص) دانسته است پیش از «ذکراحوال خاتم پیغمبران». این بندهم باید از پردازنده رساله نخستین باشد به گواهی رمز «منه» که در پایان آمده است.

* SP1684 (بلوشه ۴: ۱۸۵ ش ۲۲۷) دارای :

۱- پراکنده‌های فارسی و عربی (پ ۱ - پ ۶)

- ۲- تیسیر الاحکام از شهاب شمس عمر دولت‌آبادی در گذشته ۸۴۸ (نسخ ابرانی عبدالکریم پسر عبدالغفار پسر حافظ. عبداللطیف در نیمه روز ۱۱ شوال ۱۱۰۴) برای شرف ابراهیم شاه (گنج بخش مغزوی ۲۲۰۵)

۳- مختصر صلاة ماچینی از فضل بن محمد بن ایوب بن شیخ ابی الحسن ماچینی ختنی در ۵ رمضان ۷۱۵، بانام کتاب و مولف دران. مسائل است بی دلائل و گرفته از مختصر قدوری و

جز اینها که در فهرست بلوشه برشمرده شده است (۳۳-ر-۵۴ پ) (همان فهرست ۲۲۴۷-تسبیحی ۵۳۲:۱)

آغاز: الحمد لله حق حمده

انجام: مکروه نیست هوالمختار. والله اعلم

۴- شرح کتاب فی الفقه (نسخ سده ۱۱ و ۱۲، عنوان شنکرف، محشی، آغاز و انجام افتاده ۵۵-ر-۶۵ پ) با عنوان «م، ش» در آن «فصل عند الکسوف یصلی الاسام، باب ادراک الفریضة باب التور والنوافل» است

نمونه: م باب الحدث فی الصلاة یتقبل سبقة الحدث توضحا وتم. ش خلافا للشافعی رحمه اه. م ولو بعد التشهد. ش خلافا لهما فاذا قعد قدر التشهد تمت صلوة، وعند ای حنیفة رحمه آلم یتتم لان الخروج بصنعة فرض عنده.

* SP1848 (بلوشه ۴: ۲۰۱ ش ۲۲۵۲) دارای:

۱- بدایع الدهور فی کلام الزنبور از میرزا عبدالقادر بی دل در گذشته ۱۱۳۳ به نثر (نستعلیق و دران دست بردند، محمد عثمان پسر سردار محمد شریف خان در چهارده سالگی در رمضان ۱۲۹۵، این تاریخ را ۱۰۹۱ کردند ۱-۱۴۷ پ، در ۱۴۹ ر آمده که محمد عثمان خان در ۱۲۹۵ دوازده ساله شده بود)

۲- مثنویات بی دل (نوشته همو در دوازده سالگی، ۱۵۰-پ-۲۰۸ ر)

* SP2006 (بلوشه ۴: ۱۸۴ ش ۲۲۲۶) به نستعلیق، دارای:

۱- معرفت ایمان و اسلام (۱-ر-۴۷ پ)

آغاز: بدان اسعدك الله فی الدارين که این کتاب است در بیان معرفت ایمان و اسلام و نماز و روزه و حج و زکات، و این کتاب بر این چهار باب بنا کرده شد. باب اول در بیان معرفت ایمان و اسلام

انجام: این خبر آینده و رونده بوده است.

۲- پندنامه عطار (۴۸-ر-۶۱ پ، انجام افتاده)

* SP2008 (بلوشه ۴: ۱۸۴ ش ۲۲۲۵) به نسخ و نستعلیق سده ۱۲، عنوان شنکرف و

لاجورد؛ نسخه ترکستانی است، در ص ع آمده است «ازوارثان شیرین خواجه مخدوم ایشان صدشانزده پنکه شراه نمود» دارای:

۱- شرح اورا دفتحیه سیدعلی همدانی (۴-پ-۱۷۶ پ)

در دیباچه اسناد اورا دفتحیه است و دران آمده است که درماه ع ۷۷۸/۲ روزی در خدمت امیر کبیر قدس الله سره در خانقاه ختلان در نماز پیشین بودم. در ۳۴-ر-۱۷۶ پ از کتابی است در دعاء به فارسی شاید جزو همین شرح اورا دفتحیه باشد و چنین می انجامد: «وگذارنده نماز ثواب بی شمار یابد ان شاء الله تعالی بتوفیقه و کرمه»

- این گزارش جز آنست که منزوی در فهرست گنج بخش (۵۶۷ - ۵۶۹) یاد کرده است.
- ۲- جامع الفوائد یا الفوائد والصلوات (۱۷۷ پ - ۳۵۰ پ) به عربی در ۷۶ فائده: ۱
فی فضل التسمية، ۷۶ الايات الخمس، گرفته از کتابهای فقه و تفسیر و حدیث برای مومنان
آغاز: بسمله، الحمد لله رب العالمین بجمع محامده علی ما سیخ من جمیع عوائده.
انجام: وهی هذه الاوقات الصورة الاولى الصورة الثانية.
- * SP2009 (بلوشه ۴: ۱۹۲) همه شماره‌ها باید از یک نویسنده باشد، دارای:
- ۱- مجموعه نوادر گویا از سده ۹ (۱۲۶-۱۲۷)، نوشته روز شنبه ۷ ج ۱/۱۳۰، ازان
کهمن پسر ملا آدم که آن را مجموع نوادر و معاملات خانی خوانده است)
ترجمه ایست به فارسی با متن عربی زیر سطرهای متن به سرخی، با شعر فارسی. مترجم در
دیباچه میگوید: «مسائل کثیره فی الوقعات و مجموعه النادرات» را برای برخی از برادران گرد
آوردم. گویا همان باشد که در فهرست تاشکند بنام «مجموعه نادرات» آمده است (۶: ۴۵۵ ش
۴۸۴. نوشته ۱۰۸۸)
- نمونه بابها: ۱ در فضیلت علم و علماء، دران آمده است «حکایت در تفسیر آورده است،
باب ششم در آسار یعنی پس خور، باب فی الحج ۳۷، باب النکاح ۳۸، باب مسائل الضیافات، باب
مسائل المعالجات و اسقاط الولد، باب کتاب الغصب، باب الهبة.
- آغاز: بسمله. الحمد للمذموم الجواد وله الجود والحمد للمغنی العباد وله خلود. سیاس و
ستایش مر نعمت دهنده راست، ۱۲ سرور است سیاس و ستایش بنده (۹) را باشد که بخشش بسیار
است، بی نیاز گرداند بندگان خود را ۱۳، سرور است بایستگی، وله الحمد خالدا مع خلوده، سرور است
ستودگی بر همیشه بودن آن خدایی.
- انجام: و سزاقی برند کافر شود.
- ۲- عمدة الاسلام یا عماد الاسلام از ابوطاهر ملتانی (۱۲۹-۲۲۲ پ نوشته دارنده آن
خمن این کلان آدم لقب نساخ، در ۱۲۶ پ - ۱۳۸ پ داستان شمسون است) (گنج بخش
منزوی ۲۲۵۴) درست سانند AF29 (بلوشه ۱: ۳۵ ش ۵۵)
- ۳- اسناد دعاء ایمان شیخ الاسلام شیخ احمد کیتوو (۲۲۳-۲۲۴ ر)
- ۴- از جزویکم کتاب التوحید که در بالای صفحه چنین عنوانی آمده به فارسی گرفته از
وافی و سراج القلوب (۲۲۵ ر)
- ۵- صفت ایمان و احکام الصلاة و زکات و حج و غسل و مستحبات و دعاء و تسبیح برای
بستدیان به روش پرسش و پاسخ (۲۲۶-۲۵۶ ر)
- ۶- راحة المومنین سولانا عبد الله واعظ ملتانی (۲۵۷-۲۷۷ ر، نوشته نیمه روزدوشنبه
۷ صفر) در فقه حنفی و وعظ و مناقب ساخته ۱۱۱۲ (گنج بخش منزوی ۹۲۹)
- ۷- گفته زاغ در چند باس (۲۷۸-۲۷۹ ر)

- ۸- صفت گاو که قدرت زمین است با چند پراکنده دیگر (۲۳۷۹-۲۳۸۴) پ
- ۹- نافع المسلمین: فضل الله بن ایوب بن شیخ ابی الحسن ماچینی (۲۸۵ پ - ۳۳۷ ر) نوشته دارنده نسخه خمن پس ملا آدم در پسمین روز دوشنبه) مسائل نماز است گرفته از مختصر قدوری و هدایه و خزانه الفقه و همان صلاة ماچینی مورخ ۷۱۰ (گنج بخش منزوی ۲۳۴۷- بلوشه ۴: ۱۹۳) جز نافع المسلمین عبدالسلام لاهوری است (گنج بخش منزوی ۳۳۱۳)
- ۱۰- پراکنده های دیگر در عقیده و دعاه (۳۳۳۷-۳۳۴۲ ر)
- * SP2013 (بلوشه ۴: ۱۹۳ ش ۲۲۴۱) دارای :
- ۱- فرائض منظوم، در چند فصل (۱-۵ ر) (منزوی ۲۶۲۵- گنج بخش منزوی ۱۰۱۰- ملک ۸۱۲/۲ نوشته ۹۷۴)
- آغاز: بعد حمد خدای بی همتا در پیش نعت خواجه دو سرا
این چنین برده شد ز فیض علیم بی به سوی تعلم و تعلیم
کامد اندر شریعت مختار مستحق فروض ... شمار
انجام: گریزی دیگر چنین نبود عمل ... جز ضرب این نبود
- ۲- فرائض به ترکی (۲۴-۲۶ پ) در چند باب
- ۳- تفسیر آیت فرائض (۲۴-۲۶ پ) نستعلیق شاه خواجه در ۱۱۰۹
- آغاز: قال الله تبارک و تعالی یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین وصیت میکند شمارا خدای تعالی در باب فرزندان شما نرینه راست مانند دو بهر دو مادینه
- انجام: والله بکل شیء علیم بهر چیزی دانا است... در ذیل یوصیکم الله بنوشت
- ۴- چهل حال ورثه به طریق نظم از سید زنده علی بن خواجه میر (۲۹ پ - ۳۰ ر)
- آغاز: در فرائض که قسمت سال است وارثان تمام را چهل حال است
انجام: زانکه استاد صوفی مولی نا گفت ایمانی مجمل ای دانا
سیرات از خوشه چین ایشان است طالب فضل جود احسان است
- ۵- فرائض سجاوندی (۳۰ پ - ۳۶ ر) انجام القاده)
- ۶- مظهر گل آخوند مولوی حامی پسر کمال الدین قراتگینی (۳۶ پ - ۱۳۳ پ) نستعلیق شاه خواجه پسر سلطان شاه خواجه در ۱۱۴۷) سروده در ۱۰۱۳ در ۷۰ عقیده یابند و یک خاتمه (منزوی ۳۲۱۸- گنج بخش منزوی ۱۸۱۷) در آغاز نخست فهرست ۷۰ عقیده است سپس وصف این منظومه که لزوم مالا یلزم است و نام کتاب که «مظهر گل» و اینکه دران ۷۰ عقیده است و ۲۴ بیت، در کلام است از توحید تائید.
- آغاز: حمد الذات اقدسک من نقالص شکر الذات انزهک من خصائص
انجام: ابن الکمال کان لهذا مولفا روق الجمال صار بهذا مکلفا

درسی نبود زهراسرا برو وصول دین (؟)
 ارجوله لیحو مافید من خلل

چون این کتاب گشته همه در اصول دین
 ادعواله لیحفظ قاریه من کلل

۷- مناجات ملمع (۱۳۴ روپ، نستعلیق ۱۲۶۷)

حمدالک یا مقصد خلق به وصال
 نرجوسنک کل یوم ولیال

۸- المسائل الفقهیة (۱۲۵ ر) به عربی

نسخه های خطی فارسی که تازه به کتابخانه ملی رسیده است.

دوتاورقه از شاهنامه ای SP2137

هفت تاورقه از ذخیره خوارزمشاهی SP2138

مناجات [منسوب به انصاری] SP2139

تمورنامه هاتفی SP2140

گلستان وبستان SP2141

جلداول الصراح من الصراح SP2142

جلد دوم الصراح من الصراح SP2143

کشف الانوار فتح الله بن ابی یزید SP2144

شگرف نامه ولایت انگریز اعتصام الدین بن تاج الدین SP2145

مفرح القلوب (ترجمه محمد اکبر شاه محمدارزانی) SP2146

منتخب شاهنامه توکل بیک بن تولک بیک حسینی SP2147

قصص الانبیاء (هند- سده یازدهم) SP2148

اکبرنامه شیخ الهداد فیضی سرهندی SP2149

گلشن سعادت محمد امین بنی اسرائیل SP2150

جوهر الذات عطار [توننی] SP2151

دیباچه فرهنگ جهانگیری (اینجو) SP2152

نصاب الصبیان وزبده مختصر در علم صرف SP2153

دیوان کلیم SP2154

مثنوی رومی SP2155

قانونچه فارسی [محمود بن عمر چغمینی] SP2156

مجموعه فارسی واردو (سده دوازدهم) SP2157

آستان نوشته سوبدار اب بن بهمن خورشید SP2158

قران السعدین SP2159

شاهنامه دوره قاجاریه SP2169

نظیره تاریخ و صاف SP2170

(از روی سیاهه آقای ریشارد)

مجموعه های عربی

* A2865، دارای :

- ۱- المدخل الصغير از ابوبکر محمد زکریای رازی (نوشته محمد بن محمد بن احمدی)
- ۲- الادواراموی (به نسخ کهن، عنوان سنگرف) دارای فصل ۷ فی حکم الوترین، ۸ فی ذکر العود و تسویة اوتاره و استخراج الادوارمنه، ۱۲ فی الاصطحاب الغیر المشهور، ۱۳ فی الايقاع، ۱۴ فی تاثیر النغم، ۱۵ فی مباشرة العمل

۳- رساله فی الموسیقی (به نسخ تازه تر، آغاز افتاده)

در آغاز آن از تاثیر مقامها یادگشته و از شش آواز گرفته از دوازده گانه آن آواز فروع آنها تا ۲۵ یاد شده و برای مقامها شعر عربی آمده و واژه های فارسی بسیاری در آن هست، جنبه ریاضی ندارد و بیشتر گواه هایی آمده و چنین می انجامد:

و فی حصار البنجگاه: احب الاحباب من کان فی وجدی و قتهما قطع شتی، و فی نوروزخار ۱۱: یوسف عزیز فی الحسن قلبی له مصر، انتهى. واللہ اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب

* A1195، به نستعلیق، عنوان سنگرف، دارای :

- ۱- پراکنده ها: دعا و حدیث، نقل از چهل حدیث و از ثواب الاعمال و نثر اللثالی و جز اینها (۲۲ پ - ۲۶ پ) جدول تاریخی پیامبر و پیشوایان (۲۷-۳۰ ر) به فارسی، نسب پیامبر به عربی (۳۰ ر) چند آیت قرآن (۳۱ روپ) آزادنامه قنبر (۳۳ ر)

۲- بندی از الرموزات صدرالدین مظفر باغنوی (۳۳-۳۴ پ) سپس خود الرموزات (۲۵ پ - ۳۹ پ) (دانشگاه ۷: ۲۶۷۳)

۳- رساله وجود سید شریف علی کرگانی (۳۹ پ - ۴۲ ر) نوشته رفیع الدین محمد قاری

(شیرازی)

۴- رساله فی التصوف، به عربی به روش حنفی از مؤلفات قل احمد (۴۳-۴۴ پ)

۵- حدیثی از تفسیر زاهدی (۴۵ ر)

۶- از مکاتیب قطب محیی (۴۶ پ - ۴۷ ر)

۷- از ترجمه رسائل اخوان صفا

۸- بندی از عزیز نسفی (۴۸ پ)

۹- پراکنده ها: بندی به عربی در باره «کم» از شرح طوالم و بندی در فلسفه به نظم فارسی

- وبه‌نثر فارسی، شعر عربی شریف‌گرگانی (نوشته سیدهاشم موصلی) وفتارانی، بندی از تنبیه الغالین و حدیث دیگر به عربی (۴۹ پ - ۵۱ ر)
- ۱۰ - اصطلاحات صوفیان به فارسی از کمال‌الدین عبدالرزاق کاشانی (۵۱ پ - ۱۲۶ پ)، نوشته ۱ صفر ۱۰۱۸، نام نویسنده را پاک کردند و باید چنین باشد: «حسن بن علی ذوالقدر المتخلص با نسی فی تاریخ غرة شهر صفر سنة ثمان عشر و الف»
- ۱۱ - باز از المرموزات باغتنوی (۱۲۷ ر)
- ۱۲ - بندی از نفعات جاسی و ذخیره الملوك (۱۲۷ پ) و بندهایی از ابوالحسن صوفی و سهل تستری و عوارف المعارف شهروردی (۱۲۸ ب - ۱۲۹ ر)
- ۱۳ - باز از مکاتیب قطب معینی (۱۳۱ ر - ۲۷۳ پ)، نوشته سلام‌الله کرمانی برای سیدحسن
- ۱۴ - لطائف التوحید فی غرایب التفرید در الهیات از محمد غزالی به فارسی در دو فصل که در پایان صغیر سیمرخ نامیده شده است (۲۷۵ - ۲۸۳ ر)، نوشته حسن بن علی ذوالقدر در ۱ صفر ۱۰۱۹
- ۱۵ - ترجمه مناجات حسین خلاج در پای‌دار و گزارش آن که رساله خوبی است (۲۹۱ ر - ۳۱۱ پ)، نوشته همان حسن بن علی ذوالقدر در نزدیک به پایان صفر ۱۰۱۹
- ۱۶ - گزیده حدیقه سنائی (۳۱۲ ر - ۳۱۶ پ)، نوشته هم‌در تبریز در ۱۰۱۹
- ۱۷ - گزیده‌ای از گزارش سیدی بردیوان علی (ع) (۳۱۷ ر - ۳۳۱ پ)، نسخه از ان مصطفی بوده است
- ۱۸ - اخلاق ناصری (۳۳۳ ر - ۳۶۳ ر)
- ۱۹ - پراکنده‌ها: سروده فارسی گرد آورنده جنگ و نویسنده آن به نام حسن انسی (۳۶۵ پ) و سروده شمس ناصر و جمالای واله و نواب علی ص (۳۶۵ پ - ۳۶۷ پ)
- ۲۰ - ازلب کیمیای سعادت (۳۶۹ پ - ۳۷۵ ر)
- ۲۱ - از مقامات حمیدی (۳۸۱ ر - ۳۸۲ پ)، نوشته نظام‌الدین علی حسینی برای «صاحب بیاض» در ذق ۱۰۱۹ تسع عشر و الف
- ۲۲ - شعر فارسی حافظ (۳۸۵ پ) و نسخه‌های پزشکی به عربی و فارسی (۳۸۹ ر - ۳۹۰ ر)
- پ (۳۹۳ ر) و شعر فارسی عطاء و غیاث (۳۹۳ پ - ۳۹۴ ر)
- ۲۳ - در ذکر شمیات به فارسی (۳۹۶ ر)
- ۲۴ - منظومه فارسی در پزشکی برای انوشیروان در بهداشت (۳۹۷ ر - ۳۹۹ ر)
- ۲۵ - شعر حسن انسی ذوالقدر به فارسی (۴۰۰ پ - ۴۰۴ پ)
- ۲۶ - شعر شعوری به فارسی و شعر امیرعلی به ترکی و شعر جاسی و خسرو و میرقل با باکو - کلتاش (۴۰۳ پ)

- ۲۷ - کیفیت جرائم ملوک روم به ترکی (۴۰۴ پ در سطر چلیپاو کوتاه) و انشاء ترکی سه تا دومی از خواجه الفندی و سومی از سلطان مراد خواندگار (۴۰۴ پ - ۴۰۵ پ)، شعر فارسی امیرجعفر مشهدی گیلانی و خیابان احمد پاشا (۴۰۶ پ)
- * A2281، نسخه در حلب در ۱۶۷۳ (۱۰۸۴) برای کتابخانه کلبرت Colbert خرید شده سپس به کتابخانه Seignelay رفته آنگاه به کتابخانه شاهی آمده سپس در کتابخانه ملی گذارده شده است. در ص ۱ نونویس آن چنین نوشته شده «سلسلة التواریخ والبلاد والبحور وانواع الاسماك وفيه علم الفلك و عجایب الدنيا و قیاس البلدان والمعمورسنها و الوحش و عجایب ... باب فی البشر الذی بین بلاد الهند والسند و غوزماغوز و جبل قاف و بلاد هندو فتح ابو حبیس وهو الرجل الذی عاش من العمر مائین و خمسمائة سنة ...»
- محمد بن الهادی حسینی در آن می نویسد که من آن را در آغاز سال ۷۴۰ خوانده ام. دارای
- ۱- اخبار الصين والهند (۲- ۲۳) که سوازه Sauvaget آن را بنام Relation de la Chine et de l' Ind ساخته و پرداخته ۸۵۱ م (۸۳۷) با ترجمه فرانسوی در ۱۹۴۸ در پاریس چاپ کرده است. (وجدا ۲۵۴)
- ۲- دنباله همین گزارش یا داستان سلیمان و ابن وهب از ابوزید حسن سیرافی بصری که ۳۰۳ هـ (۹۱۶ م) زنده بوده است (کراچکوسکی در فرهنگ جغرافیایی ایران شهری در ترجمه عربی ص ۱۴۲)
- این دو شماره در این نسخه به یک خط و در صفر ۵۹۶ (۱۱۹۹ م) مقابله شده است. متن هر دو شماره را رناودوت E Renaudot در ۱۷۱۸ ترجمه کرده است. لانگلس Lanles در ۱۸۱۱ و فراند G. Ferrand در ۱۹۲۲ آن را نشر کرده اند (آغاز دیباچه فرانسوی سوازه).
- ۳- جدول فاصله های جایگاه هایی از سوریا با رقم دیوانی از سده ۵ (۱۱ م) به عربی در برگ ۵۷ ر)
- ۴- «مساحة البلاد الجارية فی ملک الملک العادل نورالدین ابی القاسم محمود بن زنگی بن اتسقر رحمه الله و نورضریحه فی سنة اربع و ستین و خمسمائة» (۵۸ ر - ۶۲ پ)
- ۵- تفسیر السماء و العالم لارسطو (۶۳ ر - ۱۲۴ پ) که باره ایست ازین گزارش و با عنوانهای «قال ارسطوطالیس، قال المفسر، التعلیم» (به نسخ کهن دوستونی که دومی آن گزارشهای بندهای متن است که هر تکه گزارش با سخنی مانند «یرید، فهم، ای» آغاز میشود. گاهی در برابر متن آمده: «لاتعلیق له»، برگ ۱۰۶ ر) نسخه آشفته است و از نخست افتادگی دارد و بدین گونه است: «و ایضا فلو کانت حركة السماء هی احصاء جمیع الحركات لانها وحدها ولما کان الشكل المستدیر وهو الذی یا خدمن سیده و یرجع الیه وهو اصغر الاشکال، و جب ان یکون حركة الدائرة لامحالة اسرع من جمیع الحركات . فان کان هذا و کانت حركات

السماء مستديرة وكانت اسرع من جميع الحركات» (ص ۲۴۲ چاپ بدوی)
 نمونه : التعليم الرابع (۸۰ پ) قال ارسطوطاليس نريد ان نفحص اذن من بعد فراغنا من
 استقصاء النظر في الجسم الاول عن الكواكب ومن اي الاجسام هي وعن اشكالها وعن حركاتها
 (ص ۲۵۴ چاپی):

(گزارش) يريد من الكرات السماوية هـ - يريد وماطبعها هـ - يريد ومن (؟) شكلها ايضا هـ -
 الكرات وهل هي متحركة اولاهـ.

(نيز) التعليم السابع عشر (۹۱ ر) قال ارسطوطاليس : فلنعكس قولنا ونقول اثنان كالسي
 (؟) فاسد فهو كائن من الاضطرار، لانه ان كان غير كائن، فليس هو فاسد كما قلنا فان كان كائنا،
 فهو فاسد من الاضطرار.

(گزارش در ستون دوم) اي فلننقل الى ضد القول الذي كنا فيه لانا كنا في غير الكائن وغير
 الفاسد ننتقل الان الى الكائن الفاسد - يريد فلذا ابان في المزوجة التي قبل هذه هـ - يريد لانه ان
 كان الكائن لا يصدق عليه غير الفاسد ولا غير الفاسد يصدق عليه الكائن والكائن يصدق عليه
 الفاسد والفاسد يصدق على الكائن .

(نيز) التعليم السادس عشر (۱۰۶ پ) قال ارسطوطاليس: انه ان قال قائل انه قد يكون
 الامر من الامور قوة على اشياء كثيرة في زمان غير متناه.

در اینجا در کنار برگ آمده است: «بلاغت القراءة ومقابلة الدستور»

انجام نسخه : قال ارسطوطاليس: وقد يمكن ان نفحص عن هذا القول ونبين خطأ قائله و
 نوبخه بان نظهره بالاستقراء من الامور الطبيعية لا بالقياس كما فعلنا فيما سلف... ثم يصير امر موجودا
 دائما ازليا، لان الاشياء الكائنة الفاسدة تستحيل و تتغير. واما يستحيل من الاضداد التي
 منها ركبت وكونت بالطبع (ص ۲۳۱ چاپی)

در پایان ستون دومی در گزارش: بريد ان ينقلب من الوجود الى العدم ومن العدم الى
 الوجود - يريد كما ان وجودها تم بالعدم والصورة ينقل من الواحد الى الاخره.

ستن این ترجمه شاید از ابوشرستی قناتی باشد (ابن ندیم ۳۱۱). از همین السماء و
 العالم ارسطو ترجمه عربی «یحیی بن الطریق فتی المامون» داریم در هشت نسخه که اصل عمه
 اینها باید نسخه مهراں پسر منصور پسر مهراں مسیحی مترجم دوم الحشایش دیستوریدوس
 از سریانی (نسخه آستان رضوی و کتابخانه گلستان و مجلس) باشد که آن را در ۵۰۲ هـ نوشته است
 (بنگرید به آنچه من در باره عکس شماره ۶۰۴۳ دانشگاه در جلد سوم فهرست فیلمها نوشته ام)
 بدوی آن را از روی دو نسخه چاپ کرده و از نسخه پاریس آگاه نبوده است (گفتار جدا در REI
 سال ۱۹۴۸ ص ۸۹ - ۹۳)

در دیباچه فرانسوی چاپ «گیوم بوده» از دفتر آسمان Du Giel ارسطو (ص ۱۸۷) از

نسخه های ترجمه عربی شماره ۲۲۸۱ عربی پارس (وجدا ۶۱۶) و Add Or7453 لیدن یاد و گفته شده که ه. هاپ H. Happ در مجله گنومون Gnomon سال ۱۹۶۴ (۳۶ : ۳۴۲) نوشته که گ. اندرس G. Andres می خواهد آن را در فرانکفورت چاپ کند.

ر. والتسر R. Walzer در دائره المعارف اسلامی (۶۳۵ چاپ دوم) در واژه ارسطونوشته است که ترجمه ابن بطریق از «آسمان» نسخه لیدن در مجله کتابخانه آموزشگاهی عربی Biblioteca Arabica Scolasticorum باید به چاپ علمی برسد. متن عبری گزارش ثاسطیوس که از میان رفته است با ترجمه ای لاتینی با کوشش لانداور Landauer در برلین در ۱۹۰۲ در گزارشهای متن یونانی ارسطو در ۱۹۰۲ چاپ شده است. این رشد هم گزارشی میانین بران دارد.

۶- منافع الاعضاء یا «المقالات فی تشریح الانسان للحکیم اسطاطل رحمه الله وابی همیش» چنانکه در ص ع دیده میشود. به روش پرسش و پاسخ است در باره سوده های اندامها. پرسشها با «سامنعة، کم منفعة» آغاز میشود در آن از «کتب النوامیس، کتب الحکمة» یاد میگردد (۱۱۴۵-۱۱۴۸ ر)

از منافع الاعضاء جالینوس نسخه ای در پاریس هست به شماره A2813 در هفده مقاله نوشته عبدالله الفتح بن علی بن محمد بن الفتح بغدادی اصفهانی در روز چهارشنبه ۱۱ ع ۶۸۲ در ۳۰۱ برگ (وجدا ۴۴۶) او همان قوام الدین فتح بغدادی مترجم عربی شاهنامه فردوسی است در ۶۲۰ و ۶۲۱ در دمشق (فیلمها ۱: ۳۳۷)

تفسیر آن گویا از نیشابوری در ملک به شماره ۴۵۵۴ در ۲۰۰ برگ از سده ۷ هست (ص ۱۱۳ فهرست عربی)

متن نسخه ما از جالینوس نیست و از گزارش ابن الطیب مفسر مقالات جالینوس فی التشریح (دانشگاه ۶۸-۵۴ از سده ۸ و ۷) هم نخواهد بود
آغاز: المقصود نحوه و عوبه الصعوبة الكايلة في هذا الكتاب بغاية الاجتهاد و لما كانت الصعوبة انما يوجد في الكتب لسببين: احد هما في المعاني انفسها، والثاني في الاقويل. اما في المعاني فعندما يكون غامضة ويكون براهينها بعيدة عن العواس بمنزلة الباري جل اسمه والنفس والعقل. والصعوبة الكايلة من جهة الاقويل فينقسم على ثلاث جهات: احد هما في الكيفية والثاني في الكمية والثالث في الوضع ...

القصدي هذا الكتاب هو النظر في الاقويل انفسها في المعاني و يجب ترك النظر في المعاني من تكلف ما يكلف من ايضاح هذا الكتاب وانها انما الى خصومة (؟) الجليلة طمعاني ادراك الصواب بعد ان رجوت في ذلك عون الله تبارك وتعالى. فان وقع ذلك بحيث اسلت و رجوت فالشكر لله الذي له النعم الفاضلة والمنن الظاهرة. وان قصر فالتقصير احرى واولى في لانني بشر ضعيف. قال الحكيم: الجمال يوجد لانسان على وجهين: احد هما عرضي والاخر حقيقي. وما هو الجمال

العرضی: ومه (؟) من خارج سه الفاصلة. ما هو الجمال الحقيقي؟ فان قيل هي الزينة جمال حقيقي، قيل لان الجمال الحقيقي هو فضائل النفس.

انجام: ما هي المنفعة الماسة من الحي (؟) الرسخ الى قدام كيف وصفها. الراي التواضع انحرافها... يعرك الرسخ.

در پایان در صفحه نونویس آمده است که این دفتر به ابی الجیش منسوب است و در « تشریح البدن و علم الفلك و البحار و البلدان و عجایب الزمان و اخبار عرض البلاد و القلاع و مرکز الفلك و غیر ذلك » و گویا اشارت است به همه رساله های این مجموعه.

* A2348 ، دارای :

۱- الاراء و المشاورات: ابوالحسن علی بن احمد بن هبل المتطبب، در چند باب درباره رای و مشاوره به روش فلسفی با آوردن گواهیها از یونانیان و تازیان (وجد ۲۶۸) (نوشته زین بن عبدالله مقبیل در روز آدینه ۱۵ ج ۲/ ۱۰۹۴ در برگ ۱-۳۳)

۳- تنزل الارواح بالروح و الريحان و الارواح یا دیوان المعارف الالهية و اللطائف الروحانية: ابن العربي (وجد ۶۶۶)

۳- كشف الحجاب و الران عن وجه اسئلة الجان : عبد الوهاب شعرانی (وجد ۴۴۲)

* A2487 ، نسخه راشماس پسر ناصر پسر خواجا توما پسر قسیس یوسف یشتعشر ساهی خریداری کرده و در ۹۶۹ آن را نعمه به نام بطریق پسر مقدسی یحیایاردانی خریده است، به نسخ درشت عبدالصمد بن عبدالله تفریسی است در سال ۶۷۹، دارای :

۱- فی معرفة تقویم الكواكب الخمسة علی رای یحیی بن [ابی] منصور الحاسب (۱ ص) سزگین (۵: ۶۰۲۲۷ : ۱۳۶) از این یاد کرده است (قریبانی ریاضی دانان ایرانی ۳۸)

۲- الاضطراب: ابوالحسن کوشیار پسر لبان با شهرگیلی (۲ پ - ۳۰ ر، نوشته روزیک شنبه ۲۴ شوال ۶۷۹ برای فیلسوف الوقت کوشیار الزمان نصرالدوله والدین عبدالرحمن بن الدیان با تاریخ ۱۵ شوال ۶۷۹ در ص ع) (وجد ۲۷۴ - سزگین ۶: ۲۴۸) سزگین در همین کتاب (۵: ۳۴۳ : ۷۰ : ۱۸۲) نیز از کوشیار یاد کرده است (قریبانی ۱۶۹)

۳- «جدول الظل بالاصابع و الاقدام الكوشیار» در ۳۱ ر، بایک شکل با عنوان (هذه حقيقة الصورة الاولى) در ۳۱ پ

۴- اسرار کلام هرمس المثلث بالحكمة و هو هرمس الثاني المدعوبين الكلداينين «ذوانا» و تفسیر «ذوانا» ای مخلص البشر (۳۲ ر - ۳۹ ر، بهمان خط) (سزگین ۴: ۷۰۴۲ : ۵۵)

۵- کتاب جامع الحکم فی احکام القرانات و ما يحدث فيها و ذلك ساعنا به العبد الفقير الى رحمة الله و غفرانه (نام را پاک کرده اند و باید همان تفریسی باشد که در پایان آمده است) فی شهر ذوالقعدة سنة تسع و سبعين و ستمية (به سیاق) و هو اول آذا [ر] سنة ۱۰۹۲ لتاریخ

اسکندر و کانت نسخه الاصل من خزانه الناصر قدس الله روحه و کانت نسخه الاصل من خزانه الناصر قدس الله روحه و کانت قد وصلت الى الجزيرة المعروسة صحبة رجل فقير عنده طلب وهوس في علم النجامة والاحكام والحمد لله على نعمائه فنسخناها على ما هي عليه من الالفاظ ولم يكن يغير ما هي عليه من احوال مخارجات الكواكب و تقويم الالباب وتصحيحها وبالله المعونة» (۲۹ پ - ۵۰ پ، نسخ عبد الصمد تفلیسی یاد شده در ۶ ذق ۶۷۹ «تسع وسبعين وستمئة»، (به سیاق). درینجا آمده که باسیلوی مغربان در «۱۷۲» یونانی را برابر ۸۱۱ هـ بدان نگریسته است. در ص ۸ آمده که نسخه را صفی الدین بن فخرالدین عثمان کاشانی در ۷۱۰/۱ خرید و محمد بن ابی الفضل کاشانی در سال «دعسرمتمائة» به «سبلغ ثلث» گویا خریده و در ۷۸۱ از آن نجیب الدین بن شجاع ابی الحسن سراغی بوده است.

در این جا مناسب نامه که به تازی است و گویا هم مانند طراز الدهری اسرار الخلق والامر فی الاحکام الجاسبیه علی القرائات العلویة از محمد بن ابی بکر فارسی نسخه C80 آمپروزیانا در سیلان برگ ۱۰۱ پ - ۱۱۷ پ (فهرست گریفینی در RSO سال ۱۹۱۷-۸ ج ۷ ص ۱۱۵ - ۱۲۰) از پهلوی ترجمه شده است از «اولاد جگر خوار، خون ریز» (۴۸ ر) و «دین بهر آزمای» (۵۱ پ) «الداعی الاشر صاحب المعاولمة صاحب الحمار و دین هاشم بهر آزمای» (۵۲ ر) یاد میشود. (سزگین ۴: ۵۹ تا ۶۰ و ۷۹ تا ۸۸)

۶- «کتاب القرائات لزرا دشت حکیم صاحب المجوس يتضمن القرائات فی المثلثات والحکم علی ذلک» (نوشته روز سه شنبه ۱۸ شوال ۶۷۹، ۵۶ پ - ۱۰۰ پ) در آن گفته شده که در قونیة روم کتابی دیدم به فارسی از زرا دشت حکیم در قرائات به نام «سويدالدين مجدالاسلام وشهابه مهذب الدولة وظهر الملة مختص الملوك والسلاطين شرف الوزراء بين الحضرتين سعد المعالی صدر ديار بكر ابو علی الحسن بن احمد بعین امیر المومنین»

در آن آمده که در ۲۰ شوال ۶۷۹ برابر با ۱۲ اسباط ۱۰۹۲ رومی نوشته شده است. در پایان نسخه یاد میشود از روز ۲۰ آذر ۹۹۲ فارسی برابر با ۱۶ رمضان ۱۰۳۲ و روز ۷ تموز ۱۹۳۴ اسکندری سپس نوشته شده که من «یحیی بن محمد منجم حلبی» را با آوردن این احکام کافر نخوانید و من در شهر آمد در ۲۰ رمضان ۵۴۴ از نگارش آن بیاسودم. پس گویا مترجم این دفتر به عربی اومی باشد.

در سیانہ این نسخه هم چندین تاریخ دیده میشود مانند روز آدینه ۲۲ خرداد ۷۱۴ یزدگرد شهریار فارسی برابر با روز ۷۴۰ و ۱۱ آزار ۱۶۰۶ اسکندری (۸۱ پ).

بلوشه در مجله RSO سال ۱۹۱۱ (۴: ۲۷۸ - ۲۸۷) در گفتار خود (بررسی از گنوستی- میسم در اسلام) از این دفترها یاد کرده است. من این گفتار را در پاریس خواندم بسیار سودمند است. سزگین هم در فهرست خود (۷: ۸۱) از این نسخه و از شماره ۶۰۳ طلعت در قاهره و از این گفتار بلوشه یاد کرده است.

- ۸3365 ، همه به یک نسخ، فهرست رساله‌های آن در ص ع دوبار آمده است. ازان
 مرجان لاله سیدی اسیر احمد پسر تیمور بوده است (ص ۲) (ش. ۹ : ۲۹۷) دارای :
- ۱- روضة الناظر ونزهة الخاطر: عبدالعزیز بن ابی الغنائم محمود کاشانی که برای سعدالدین وزیر ساخته و پرداخته و در پانزده باب و یک خاتمه باید باشد و گویا خودش ازان برگزیده است در سه بخش دارای بابها و فصلها، و گویا این برگزیده از خود وی نباشد و از فتح الله بن عبیدالله بن محمد میانجی قزوینی باشد که در روز ۱۰ ذح ۷۹۳ در بغداد این نسخه را نوشته است (پ - ۱۲۲ پ)
 - ۲- مطلوب کل طالب یا صد کلمه علی بن ابی طالب از رشید و طواط (۱۲۳-۱۲۴ ر)
 - نوشتۀ ۱۳ شوال ۷۶۴
 - ۳- اختلاج سروده بدرالدین جاجرمی در ۶۹۵ برای دارنده آن منفر مهر (۲) اصحاب
 خواجه عمادالدین مختار (۴۶ پ - ۱۵۶ پ) (منزوی ۴۶۴)
 - ۴- گنج گوهر سروده به فارسی (۱۵۷-۱۶۳ پ)
 - ۵- تسمیات یا دوییتی های فارسی با سوگند به خدا
 - ۶- شعر نظامی (۱۶۳ پ - ۱۶۵ پ)
 - ۷- پندنامه انوشیروان سروده امیر حکیم برهانی درباره بیست و سه کنگره تاج انوشیروان
 (فرهنگ سخنوران ۸۴ - نظم و نثر نفیسی ۵۱ و ۸۳ - دیباچه جاویدان خرد ۲۱)
 - ۸ - توحیدبازی و موعظه گویا سروده همو با شعر دیگر با عنوانهای حکایت (۱۷۵ ر -
 (۱۹۱ ر)
 - ۹- دو حکایت حاتم طائی به نظم (۱۱۲-۱۹۳ ر)
 - ۱۰ - حکایت دیگر (۱۹۳-۱۹۴ ر)
 - ۱۱ - فال اندر گفتار بدر جاجرمی (۱۹۴-۹۷ پ، نوشته ۱۰ شوال ۷۶۴) (نشریه ۹ :
 (۲۹۸ ر)

اندکس نسخه‌ها

در پایان فهرست نامهای دفترهای عربی پاریس از ژرژ و جدا چاپ ۱۹۵۳ ص ۷۳۵ تا
 ۷۴۰ همه شماره‌های فهرست شده به ترتیب علوم آمده و ازان برمیاید که در شماره ۲۴۸۰ و
 ۲۴۸۱ و ۲۸۶۵ دفترهای موسیقی عربی هست. برای نسخه‌های ترکی هم دفتری در کتابخانه
 ملی پاریس دیدم که شماره‌های آنها به ترتیب علمی آمده و شماره‌های دفترهای موسیقی در آن
 چنین است: ۱۵۰، ۱۱۶، ۱۰۵، (موسیقی خضر بن عبدالله برای مراد بن محمد بن بایزید در ۱۴۵۱
 در ۴۸ فصل)، ۲۴۳ (علم اسرار کتاب ادوار)، ۲۹۲، ST ۳۷۷ (ادوار سلطانی مانند)، ۳۸۴،
 ۴۷۲ (مزامیر چهارده گانه با ترجمه ترکی) ۵۹۹، ۷۳۱ (هر دو ادوار سلطانی مانند)، ۱۲۰۶،

۱۳۷۷، (ادوار سلطانی مانند) ۱۴۲۴، (ادوار) ۱۴۸۳، (ادوار سلطانی) ۱۴۹۴ (سائندان یکی) ۱۴۹۵، ۱۵۳۳، شماره‌های ۱۳۷۷ تا ۱۵۳۳ افزوده‌های تازه ترکی است و در فهرست بلوشه نیست

برخی از فیلمهای نسخه‌های عربی و ترکی و فارسی

- ۱- تذکرة الاولیاء عطار
تاشکند ۲۲۱۳ (۳: ۱۸۹) C42
 - ۲- رساله ذکر سید علی همدانی C42
تاشکند ۲۳۸۵ (۳: ۲۵۳) C46
 - ۳- شرح بیست باب در تقویم
تاشکند ۷۹۳۹ (۸: ۸۴ ش ۵۶۶۷) C47
 - ۴- منتخب حل تقویم از ابوالخیر محمد فارسی
تاشکند ۸۴۸۵ (۸: ۸۵ ش ۵۶۶۸)
 - ۵- الاشارات والتنبیهاث ابن سینا (از مجموعه یاد شده در نشریه ۹: ۱۰۹)
- تاشکند ۱۰ ۱/۱۳۱۳/۳۱ C31
- ۶- اصول ممالک هوسا
کتابخانه قاضی زیندر C7
 - ۷- الايضاح فی النحو: ابوعلی حسن فارسی (مخطوطات مصوره ۱: ۳۷۹) کوپرولو
۱۴۵۶ وایاصوفیا ۴۴۵۱ C9
 - ۸- البحر المحیط فی الاصول بدرالدین محمد زرکشی (چلبی) قاهره از هر ۷۲۲ C9
 - ۹- بلغة الامل ابن حجة حموی (بروکلن ذیل ۲: ۹)
 - کیمبرج ۱۴۱ عربی B 833
 - ۱۰- الجوامع ابن رشد
 - ۵۰۰۰ عربی کتابخانه ملی مادرید X(B)
 - ۱۱- دیوان ششتری شاذلی ه (مخطوطات مصوره ۱: ۴۶۱)
 - سونیخ ۵۲۵ (ص ۲۲۰ اوسر) B8 25
 - ۱۲- ذیل تاریخ بغداد: ابن النجار (مخطوطات مصوره تاریخ ش ۶۷ و ۲۴۹ و ۱۰۵۷)
 - ملی دمشق C5 B1

- ۱۳- سلوک دول الملوك: ابن نباته محمد بن احمد مصری
آرشیو دولتی اطریش ۷۴۷ عربی C67
- ۱۴- العاقل العالی والمرخص الغالی: صفی الدین حلّی
مونیک ۵۲۸ (۲۲۳ او سر) B8 23
- ۱۵- العبر: ابن خلدون (مخطوطات مصوره تاریخ ش ۳۲۸ و ۷۳۲ و ۱۳۴)
سلیمانیه استانبول ۸۶۶ تا ۸۶۸، 41 - 39 C
- ۱۶- فهرست فیلمهای جامعه العرب از نسخه های ایران، یمن جنوبی، مراکش، رباط
کتابخانه شاهی و کتابخانه عمومی و خصوصی، تطوان، سعودی Or B42' 155
- ۱۷- قوانین الوزارة: ماوردی (مخطوطات مصوره ۱: ۵۵۴)
آرشیو دولتی اطریش ۴۷۳ عربی C67
- ۱۸- معراج نامه به زبان عربی و ترکی به خط فارسی و اویغوری ملی پاریس ST190
- ۱۹- مجموعه ۲۳۸۵ تاشکند (C30) که از «رساله للشیخ ابی سعید ابی الخیر الی الشیخ
الرئیس» است تا «مقاله الاسکندر فی انعکاس المقدمات» و فهرست آنها تاریخ ۱۲۵۵ دارد و در
ان مهر «داملا عبدالشکور بن قاضی القضاة قاضی محمد شریف» و «ابن ملامحمد شریف قاضی
عبدالواحد» و «میرزا عنایة الله قاضی بن میرزا سید موتو نعمة الله» دارد. از بیشتر رساله های آن
در فهرست تاشکند پراکنده نه یکجا نام برده شده و عبدالرحمن بدوی از فیلمی ازان که در قاهره
است بهره برده و در مجموعه رسائل فلسفی چاپ لیبی برخی را چاپ کرده است، من هم آن را در
تاشکند دیده ام و در فهرست آثار فارابی آنچه در آن هست و در فهرست تاشکند توانستم بیایم بر-
شمردم. در فهرست قاضی وردی اف چاپ ۱۹۷۵ تاشکند عکس چند صفحه ای ازان هست.
- ۲۰- مجموعه ۷۰۹ تاشکند دارای الاقتصاد و قدسیه و محک النظر و المنقذه از غزالی C29
- فهرستهایی که در کتابخانه ملی پاریس یافتیم و بدانها نگریستم
- ۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه شاهی پاریس به لاتینی جلد یکم چاپ ۱۷۳۹
به اندازه رحلی بزرگ در ۴۵۸ ص (1+777) که در آن نسخه های عبری، سامارستانی، سوریانی،
قبطی، حبشی، ارمنی، عربی سبجی و اسلامی، فارسی، ترکی، چینی، تارتاری، سیامی، هندی
آمده است. در شناسایی نسخه ها اندازه آنها یاد گرفته شده که از کدام کتابخانه فرنگی بدانجا
آمده است:
- ۲- فهرست نسخه های سریانی پاریس از زنتبرگ، در شماره ۲۴۸ - ۲۵۰ آن از ترجمه
منطقیات ارسطو و ابن سینا به سریانی یاد شده و شماره ۲۴۹ آن ترجمه منطلق ابن سینا است.

میدانیم که از این ترجمه‌های سریانی از نگارشهای ارسطوگوشه‌ای از تاریخ فرهنگ ایرانی به خوبی روشن میگردد چه برخی از این نسخه‌های سریانی ترجمه‌ایست از بهلولی و بسیاری از آنها را ایرانیان مسیحی پیش از اسلام در ایران شهر به نگارش درآوردند.

۳- فهرست نسخه‌های فارسی آلمان بخش دوم از پاول لوفت Paul Luft و سهیلادپوشلی

چاپ ۱۹۸۰

ص ۴ ش ۴ : المرشد در فقه به فارسی در یک مقدمه و شصت و پنج فصل در « بنیاد مسلمانی » توحید و نماز و روزه و حج و نکاح (MS Pers 64) نوشته عبدالمومن بن عمر بن احمد در روز شنبه ۲۷ ع ۷۵۴/۲ گویا در بخارا یا نزدیک آن ساخته و پرداخته شده و بخش دوم آن مانا در اخلاق دینی است. این یکی باید جز مرشد المحتسب نسخه لنینگراد باشد (ص ۵۴۲ فهرست) و گویا هم جز المرشد فی المواعظ و الحکم ابوبکر عبدالله بن محمد قلاسی حنفی در گذشته نزدیک ... (چلی) است و جز ارشاد هم که در مسجد دون شه چین و دانشگاه پکنک دیده‌ام (گزارش من چاپ شده در نشریه ۱۱ و ۱۲: ۱۰۱۶ و ۱۰۲۲)

آغاز : بسمله و نستعلیق. الحمد لله الذی تقدس من تمجد باله فاعلمه والجلال ... و سپاس و ستایش سران خدای را که صبح صادق سعادت در سینه سوختگان فتن و محن آخر الزمان بهمانید انجام : اطنابی نرفت تا حفظ آسان باشد به اشارت حق ... در کتابت این مختصر شروع کرده امید کرم کریم رحیم آنست که سبب نجات کاتب و آنکه خواند و بدان کار کند به حصول واصل گرداند، انه قادر علی مایشاء قدیر، والحمد لله رب العالمین اولاً و آخراً

در ص ۶ و ۹۲ همین فهرست آمده که فرایض سراجیه عربی و گزیده خانقاهی نوشته همودر روز سه شنبه ۲۰ ج ۷۵۴/۱ همراه همین المرشداست. فیلم این مجموعه در دانشگاه به ش ۴۶۳۳ هست (۳: ۸۲)

ص ۲۶ ش ۲۰ : (Ms Pers 54) رساله حروفیه که پاره‌هایی است از نگارشهای فضل الله

و از عرش نامه Ms pers 43

ص ۲۷ ش ۲۱ (Ms Pers 41) تراب نامه سید اسحق (۷۷۱ - ۸۲۱)

ص ۲۸ ش ۲۸ (همان شماره) رساله حروفی دیگر که چند پرسش و پاسخ است

ص ۲۹ ش ۲۳ (همان شماره) گزیده‌هایی از تراب نامه و فوائد

ص ۳۳ ش ۲۶ (Ms Pers 41) قانون شهنشاہ از مولینا حکیم ادریس بدلیسی پسر

حسام‌الدین علی در گذشته ۹۲۶ برای سلطان با یزید دوم (۸۸۶ - ۹۱۸ - ۱۴۸۱ - ۱۵۱۲)

در یک مقدمه و چهار مقصد در خلافت ربانی و انسانی، دستورنامه سیاسی و دینی است و دران از

دستورالسلطنه ابوالفضل منشی شیرازی (پلوشه ۲: ۳۹ ش ۷۶۹) آمده است

آغاز: ای آنکه درون سینه دلخواه تویی مذکور دلم به گاه و بیگاه تویی

برتخت وجود چون تویی مالک ملک شاهان همه چاکروشهشاه تویی

انجام: و به مجرد نفع رسانیدن به خلق خدا جهت روز معاد محصورشاید بود والله يقول

الحق وهو یهدی السبیل وصلی الله ... الی یوم القرار

ص ۱۸ ش ۱۵ (Ms Pers 46) عرش نامه الهی فضل الله استرآبادی نعمیمی مشهدی

حروفی (۷۴۰-۷۹۶)

ص ۲۰ ش ۱۶ (همان شماره) محبت نامه جاوید از همو نوشته علی بن علی م ۲۷ م در

ذح ۱۰۹۹

ص ۲۲ ش ۱۷ (همان شماره) نوم نامه از همو نوشته علی اسکندریه ای از ناوری در

۲۹ صفر ۱۱۰۰

ص ۲۴ ش ۱۸ (MS Pers 45) رساله حروفی همو در گزارش بیتی (پ - ۴۰ پ)

ص ۲۵ ش ۱۹ (همان شماره) رساله حروفی سید شریف الدین در باره نفس و روح

پروردگار

۴- فهرست کتابخانه آبروزیانا از اوگنیو گریفینی Eugenio Griffini

Catalogo Dei Manuscritto Arabi della Biblioteca Ambrosiana جلد ۱ چاپ

۱۹۱۰-۱۹۱۹ از شماره ۱ تا ۷ که نخست در مجله Rivista Studia Orientalia (RSO)

سال ۳ تاریخ ۱۹۱۰ و ۱۹۱۱ ص ۲+۲۵۲-۲۷۸+۵۷۱-۵۹۴+۹۰۱-۹۲۱ سال ۴

تاریخ ۹۱۱ و ۱۹۱۲ ص ۸۷-۱۰۶+۱۰۲۱-۱۰۴۸، سال ۶ تاریخ ۱۹۱۴ و ۱۹۱۵

ص ۱۲۸۳-۱۳۱۶، سال ۷ تاریخ ۱۹۱۷ و ۱۹۱۸ ص ۵۱-۱۳۰+۵۶۵-۶۲۸، سال ۸

تاریخ ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ ص ۲۴۱-۳۶۷. سپس یک جا جلد شده و در دست رس گذارده اند

(شماره: Arabe VII g2) (سزگین ۱: ۷۳۴)، ترجمه عربی چاپ یکم ص ۳۲- دیباچه فهرست

آبروزیانا از صلاح الدین منجد که جلد دوم است ص ۶۹۵)

پیش از گریفینی دهامر De Hammer در ۱۸۲۶ و ۱۸۳۹ برای نسخه های

فارسی و عربی و ترکی آمبروزیانا دو فهرست ساخته است. پس از گریفینی اسکارلف کرن ورناتو

ترابنی در ۱۹۷۵ فهرست نوشته اند از ش ۱ تا ۳۵۶ (ج ۱ مصور) و دران به شماره های هامر

هم اشاره کرده و در جدول سنجشی آغاز آن نیز از شماره های گریفینی یاد کرده اند همین ترابنی

است که برای بنیاد کاپتانی (از ۳۰۲ تا ۳۷۴) نیز فهرست نگاشته است. همچنین یوسف گابر-

بلی برای همین بنیاد که در رم در ۱۹۲۶ چاپ شده است (سزگین: ۱: ۷۳۵، ترجمه: ۱: ۳۰۱) در فهرست گریفنی (ص ۴۴۲) از جنگی بسیارگران بها یاد شده است دارای:

- ۱- الدلیل الکبیر از ترجمان الدین القسم بن ابراهیم بن اسماعیل (مانند ش ۲ تا ۷)
- ۲- الدلیل الصغیر یا کتاب التوحید
- ۳- اصول العدل والتوحید ونفی الجبر والتشبهه
- ۴- الرد علی اهل الروافض من اصحاب الغلو
- ۵- الرد علی الرافضة
- ۶- تثبیت الامامة
- ۷- احتجاج فی الامامة
- ۸- صفة العرش والكرسى وتفسیرهما، سماع علی بن محمد بن عبدالله بن الحسن بن القاسم (رضه)
- ۹- رسالة القاسم الى بعض بنی عمه
- ۱۰- المسترشد للقاسم (مانند ش ۱۱ تا ۱۸)
- ۱۱- الرد علی الزندیق اللعین
- ۱۲- الرد علی النصاری
- ۱۳- مسائل الملحد والجواب علیها
- ۱۴- القتل والقتال
- ۱۵- الهجرة
- ۱۶- صلوة یوم وليلة (نوشته دق ۶۵۰)
- ۱۷- المکنون
- ۱۸- سياسة النفس
- ۱۹- الاصول الخمسة
- ۲۰- فصل آخر من كلامه
- ۲۱- سياسة المرتدین از الموبد بالله احمد بن حسین بن هرون الحسنی
- ۲۲- توحید علی زین العابدین
- ۲۳- الموشحان لعلی بن الحسن.
- ۲۴- ادب الهادی الی الحق یحیی بن الحسن
- ۲۵- مصباح الشریعة وفتح الحقیقه للامام الصادق، نوشته ۱۲ محرم ۶۵۱ در برکهای

سزگین (۱: ۵۲۹، ترجمه عربی ۲: ۲۴۱) و تهرانی در ذریعه (۲: ۱۱) از این نسخه یاد نکرده‌اند. دانشمند حسن مصطفوی این دفتر را در ۱۳۷۹ در تهران از روی نسخه‌هایی که خود داشته است چاپ کرده و در دیباچه از درستی و نادرستی استناد آن بررسی نموده است. اهلورث در فهرست برلین (۸۶۶۷) از آن یاد کرده و نسخه‌اش «نهی العارلین بدورعلی ثلاثة اصول» است تا «حب الله».

۲۶ - التسع رسائل المنتقاة از المرتضى لدين الله الهادي الي الحق يحيى بن القاسم (اهلورث

۴۹۵/۳)

در همین فهرست گریفینی (ص ۱۴۲ - ۱۵۱ ش ۲۶۴) یاد میشود ارکشکول هندی عبدالغنی فذائی ثانی که از چندین کتاب گرفته و در دیباچه از آنها یاد کرده که از آنها است کشکول بهائی و ابواب الجنان و المعجزة البيضاء.

۵- فهرست دیگر آبروزیانا به نام

Catalogue of the Arabic manuscripte in the Bibliotheca Amrosiana by Oscar Lofgren and Benato Traini Vol. I Antica Fondo and Medio Fondo 1973 Meri PoZZa Editor

در این فهرست تصویرهای زیبایی از نسخه‌های این کتابخانه آمده و از چند نسخه عربی و فارسی یاد شده است.

در ص ۲۳ آن از مجموعه شماره ۲۲۷ یاد میشود گویا از سده ۷ در ۴۲ برگ دارای سباحثات ابن سینا و المبدء و المعاد و النفس اوباسه رساله دیگر همو (شماره ۳۲ هاسرپورگشتال) در ص ۷۰ یاد شده است از الموسیقی الکبیر للفرابی CXII (Hammer 289) در ۱۹۶ برگ بد نسخ آراسته و زرین ع ۵/۱۷۴۸ بدینگونه:

المجلد الاول کتاب الموسیقی الکبیر، افتتاح کتاب الاول، المدخل الي صناعة الموسیقی المقالة الاولى... الفن الثالث فی تصنیف اصناف الالغان، المقالة الاولى والثانية. کتاب دوم آن «مادی الینامن آراء المشهورین من الناظرین فی هذه الصناعة» در نسخه نیست (دیباچه الموسیقی الکبیر ص ۳۲ - آسن شیلواه ۱۰۶ - موسیقی نامه‌ها ۵۶ - فارمر ۱۲۵)

۶- فهرست استکنهلم از W. Ridel چاپ ۱۹۲۳، در ص ۱۲ ش ۲۰ آن از مجموعه رسائل دروزی حمزه و دیگران یاد شده که در فهرست عربی گارت و در دانشگاه هم هست.

۷- فهرست نسخه‌های عربی کائتانی از Renato Traini، در ص ۴۰ ش ۳۳۲ (Rossi 32) الرد علی الجبرية القدرية فيما تعلقوا به عن ششابه القرآن تالیف القاضی احمد بن محمد بن حفص الخلال، در ص ۴۱ ش ۳۳۳ (Rossi 32) رساله فی الشطرنج به عربی

۸- فهرست بادلیان بلاتینی از الکساندر نیکول چاپ ۱۸۲۱: گزارش نگارشهای منطقی و طبیمی ارسطو (۱: ۱۲۳ ش ۴۹۹): که نگارشهای این باچه محمد بن یحیی بن الصائغ در گذشته ۵۳۳ است که از آن در جای دیگر (۲: ۳۸۲ و ۳۸۳) هم یاد کرده و نوشته که در سلوان المطاع از اوستایش شده است

۹- فهرست بنیاد نسخه‌های خطی فارسی فرهنگستان تفلیس به زبان گرجی جلد دوم بدینگونه: Catalogue of the Persian Manuscripts in the Keklidze institut of the manuscripts Georgian Academy of Sciences (The A Collection) By M. G. Mamatsaschvili 1977

از شماره ۲۷۹ تا ۵۷۸ سپس شماره‌های بالاتر تا ۷۵۲. من در نشریه کتابخانه مرکزی جلد ۱۰ و ۹ از همه این نسخه‌ها یاد کرده‌ام.

۱۰- فهرست الجزائر ص ۲۹۳ ش ۱۴۳۸/۱۵: تحفة اهل العصر بتحقیق المقولات العشر از عطاء الله بن احمد بن عطاء الله بن احمد مصری ازهری،

ص ۳۹۱ ش ۱۴۳۲/۱۰: رسالتی المقولات از محمد حسن اندلسی بلیدی

۱۱- فهرست حلب از سباط، ص ۴۹: النغم والایقاع لابی اسحاق بن ابراهیم الموصلی (ش ۸۸۵) نیز الظنهوریین لابی الحسن احمد بن جعفر بن موسی بن یحیی بن خالد بن برمک المعروف بجملة البرمکی النذیم

۱۲- فهرست توصیفی نسخه‌های عربی و فارسی کلکسیون و پدیا سبیه گجرات از جهوتوبهای رانجهود جی ناییک چاپ ۱۹۴۶ گجرات در دو جلد: ص ۴۰ ش ۶ و ۸۷/۵ که در آن یاد میشود از رساله موسیقی با یک مقدمه و دوازده مفا در ارجمنندی و معنای آن و ریشه و طبیعت مقامات.

۱۳- فهرست نسخه‌های پزشکی موزه بریتانیا از ساسی خلف حمرنه چاپ ۱۹۷۵ به انگلیسی که در آن یاد میشود از:

فردوس الحکمة طبری شماره Or Arundel به نسخ مغربی از سده ۸ (۱۴) (ص ۳۲)

جوامع الاسکندرانی Add 23407 دارای هشت دفتر و Or 9220 دارای چهار دفتر (ص ۹)

الحوان ارسطو Or 2789 که دو پیکره در آنست از ارسطو (دیاچه عربی فهرست) زیر یکی

این عبارت است «التي تصیر اليها من المطاعم والشارب، السفاد وغيره علی...»

زیر دومی: « اللبوة ولدت واحد والدیه تخرم رحم الله باظفاره فیخرج منها ... عبد الله بن

بختیشوع انه لما مره» (ص ۸)

سفر قطبايع الحيوان Add 7311

- ۱۴- فهرست کتب الخزانة المتوكلية بالجامع المقدس بصنعاء، چاپ مطبعة وزارة المعارف المتوكلية
- ۱۵- دارعلوم الانسان، ۲۲۰۰ مجله و جريدة عربية، عناوين عربية مع نقلها الى الحروف اللاتينية، وضع هذا الفهرس عبدالقنى احمد موص الامين بالمكتبة الوطنية و مشاركة الاستاذين حسن حنفى والعجيب العفى، ساعدت لجنة الجمهورية الفرنسية فى اليونسكو نشر هذا الكتاب، باريس المكتبة الوطنية ۱۹۶۹ (فهرست خوبی است از مجله های عربی)
- ۱۶- نوادر المخطوطات العربية فى مكتبات تركيا: رمضان ششین، چاپ دارالكتاب بیروت در ۱۹۷۵ در دو جلد که کامل نیست و جلد سومى هم خواهد داشت به ترتیب تهجى نام دانشمندان است، این است آنچه ازان برگزیده ام :
- ۱- اجزاء العلوم من الموضوع والمبادئ والمسائل (رسالة فى تحقیق-): ابوالحسن على بن عبدالله بن الحسن بن ابى بكر تبریزی
شهید على ۱۸۰۵ از سده ۹ (۱: ۲۲۹)
- ۲- الاشارات والتنبيهات: ابن سینا
عاطف افندى ۱۵۶۴ نوشته قطب اهرى ابن حمزه (نگارنده الاقطاب القطبية در ۶۲۹) در ۶۵۰ (۱- ۱۰۲)
- نجيب پاشا ۴۴۸ نوشته ۵۵۵ در ۲۴۴ برگ مقابله و تصحيح شده (۱: ۱۰۳)
- ۳- الانتصاب على طريق المسئلة والجواب فى الطب: ابونصر سعید بن ابى الخير بن عيسى المسيحى در گذشته ۵۸۹ در هفت مقاله (سنا ۲: ۳۰۶ ش ۱۵۰۹ - فهرست حلب ص ۳۷۶ ش ۱۳۸۱)
- تسطمونى نوشته عيسى بن صاعد بن المسيحى در روز چهارشنبه ۱۱ ذق ۶۵۲ در ۱۷۶ برگ. مذهب الدين الد خوارى يا ابوسعید بن عبدالعزيز النيلي ازان گزين کرده است و نسخه آن در شهید على پاشا ۲۰۹۵ هست نوشته ۹۱۵ در ۱۰۲-۱۱۴۳ و در دانشگاه استانبول ۴۲۱ عربى از سده ۱۱ برگ ۲۶-۴۷، انجام افتاده (۲: ۴۲۵)
- ۴- بديع الزمان فى قصة بنى يقطان: فضل الله بن روزبهان خنجى اصفهانى
اسعد افندى ۱۸۱۵ نوشته ۱۱۰۹ (۲: ۲۹۶)
- ۵- التبصرة فى المسائل المختلف فيها اصول الفقه: ابواسحق ابراهيم شیرازى ليروزابادى
در گذشته ۴۷۶
عاطف افندى ۶۵۷ نوشته او بغداد در ۴۶۲ برگ ۱- ۹۴ پ (۱: ۲۰۷)
- ۶- التحبير فى علم التذکیر فيه تفسير اسماء الله: قشیرى، روح الارواح سمعانى گویا ترجمه آنست.

بالی کسیر باعشر نوشته ۸۹۰ در ۱۳ برگ

حراجی اوغلو ۱۲۴۰ نوشته ۹۰۹ برگ پ ۱۰۰ - پ (۲: ۳۱۰)

۷- تدبیر البدن « رساله كتبها بهتیشوع الحكيم الى المامون في تدبیر الیدن جوابا عن كتابه يسأل عن ذالك، اما بعد فقد انتهى الى كتاب امير المومنين في ما امرني به من توقيعه عليه من تدبیر البدن والمطعم والمشرّب والمياه ودخول الحمام » (سزگين ۳: ۲۴۳)

حالت الفندی ۴/۲ در سده ۱۳ برگ ۹۱/ - ۹۰ ر (۱: ۳۰۰)

از اردشير ساسانی نیز «الدعة وتدبیر المطاعم والمشارب داريم (ملك ۲/ ۲۴۰۹ - ديباجة دوم اخلاق معتمشی ۳۰)

۸- تذكرة اللجلج الشطرنجي سماخذه عن ابي بكر الصولي (فيلها ۱: ۳۴۸ و ۵۰۰)

لاله اسماعيل ۳/ ۵۶۰ نوشته ۵۳۰ برگ ۱۲۳ پ - ۱۳۵ ر (۲: ۳۳۶)

۹- التذكرة المامونية في منافع الاغذية: حنين بن اسحاق «قال حنين بن اسحاق: البرحرار

يا بس في الدرجة الاولى»

حاجی بشیر آغا ۱/ ۵۰۴ از سده ۹ برگ ۱ پ - ۲۴ پ (۱: ۴۴۲)

۱۰- ترجمتشرح كتاب السماع الطبيعي لارسطو ليوانيس قوتينوس: محمد اسعد يائيني

(نشریه ۵: ۵۴۹)

راشد افندی ۸۳۹ در آغاز سده ۱۳ در ۴۴۴ برگ

دانشگاه استانبول ۴۰۲۴ عربی در ۹۹ برگ از سده ۱۲ آغاز التاده

مغنیسا ۵۸۴۲ از سده ۱۲ همراه كلمات اللاطون وترجمة مقالة اسکندر افروديسی

في العقل برای ارسطو طاليس والقول في مبادئ الكل على رايه للاسكندر

۱۱- تقويم السياسة الملوكية والاخلاق الاخيارية ومعان فلسفية: افلاطون

«النسخ المفصلة»: نور عثمانیه ۱/ ۲۰۹۸ از سده ۷ برگ ۱ پ - ۱۰۲ ر

احمد ثالث ۱۱۱۶ نوشته ۸۹۰ برای خزانه بايزيدخان در ۸۷ برگ

«النسخ المختصرة»: اياصوفيا ۲۴۰۶ از سده ۷ برگ ۸۴ پ - ۹۷ پ

بغدادلی وهبی ۱۴۸۸ نوشته ۱۰۰۸ برگ ۷۶ پ - ۹۷ پ

اسعد افندی ۲۷۶۰ نوشته ۱۱۲۴ برگ ۱۸۹ پ - ۱۹۶ ر

اسعد افندی ۳۶۹۰ نوشته ۱۱۲۰ برگ ۸۶ پ - ۱۰۴ ر

(۱: ۳۳۶)

۱۲- تفهيم كلام الزمخشري: ابوعلی طبرسی

لاله لی ۳۳۱۴ نوشته ۶۹۸ در برگ ۱۱۹۶ ر (۲: ۳۲۴)

- ۱۳ - الجدل : امام فخررازی در دو بخش: مقدمات، مقاصد (زرکان ۹۶)
- کوپرولو ۵۱۹ نوشته ۵۷۶ برگ ۱۲۳-۱۵۵ پ (۲: ۲۸۵)
- ۱۴ - حقایق الحقایق : زین الدین عبدالرحمن بن محمد کشی، در دو مقدمه و سه کتاب حمیدیه ۱۴۴۷ از سده ۸ در برگ ۳۵۲-۳۵۶ که همان مقدمه است (۲: ۳۳۶)
- ۱۵ - حکمة الاشراف: سهروردی که به درخواست برادران نگاشته است.
- یوسف آغا ۵۵۴۴ نوشته ۶۴ برگ ۱۲۳-۱۶۱ (۲: ۲۸۶)
- ۱۶ - حل الرموز و کشف الكنوز فی شرح الکلمات الذوقية والنکات الشوقية للسهروری : مصنفک شاهرودی که در ذیح ۸۶۶ در ادرنه برای سلطان محمد دوم ساخته است
- فاتح ۲۶۱۱ در ۲۰۳ برگ (۲: ۴۲۵)
- ۱۷ - الحیل والمخانات: فیلون بزنفی (سزگین ۵: ۱۴۸)
- ایاصوفیا ۳۷۱۳ از سده ۸ در ۸۵ برگ باشکلها
- نیز ۲۷۵۵ از سده ۱۰ در ۹۱ پ-۱۴۶ (۲: ۲۹۷)
- ۱۸ - خافیه القمر لسا موالهندي
- المالی ۲۶۸۱/۲ از سده ۱۱ برگ ۲۲۳-۳۵ (۱: ۳۳۶)
- ۱۹ - الدرر فی شرح الايجاز فی النحو لقطب الدين محمود بن الحسين الكيدري (زنده در ۵۷۶)
- للامام رضی، گویا همان الدرر فی دقائق النحو (روضات ۵۷۷).
- (۲: ۳۳۴)
- ۲۰ - دلالة الالفاظ وما يتعلق بها (رسالة فی-) : فخرالدین بندهی، در روزگار ملک کامل
- ایوبی
- ایاصوفیا ۴۸۶۲ نوشته ۷۲۴ تصحیح شده (۲: ۲۸۱)
- ۲۱ - الرسالة القشيرية: قشیری نیشابوری، ساخته ۴۳۷
- قراچلیبی زاده ۲۱۷ نوشته رشید بن تاوالم بن صدیق تبریزی در ۵۸۲ برگ ۲۳۸ برگ
- باسماع ۶۰۴
- داساد ابراهیم ۷۳۹ نوشته رمضان ۴۸۸ در ۲۱۶ برگ
- فیض الله ۱۲۴۳ نوشته علی بن رشید صولی در ۱۹۹ برگ خوانده در ۶۴۱ آسایه ۸۶۱
- از سده ۷ در ۲۴۰ برگ
- مراد بخاری ۱۶۸ از سده ۷ در ۲۲۰ برگ (۲: ۳۱۵)
- ۲۲ - رفع الاشياء الثقيلة (کتابد): ایرن یونانی، ترجمه قسطنین لوقا البعلبکی به دستور ابوالعباس احمد بن معتصم در سه مقاله (سزگین ۵: ۱۵۱)

دانشگاه استانبول ۷۸ عزبی ازسده ۷ در ۷۹ برگ باشکال (۳۱۳:۲)
 ۲۳ - رمی النشاب: بابک پسر اردشیر فارسی « کتاب رمی النشاب روایة طاهرالبلیخی،
 حدثنا یوسف بن سعید، قال حدثنا عبدالمه الا نصاری، قال حدثنا طاهرالبلیخی، قال هذا کتاب الرمی
 ساوضعه بابک بن اردشیر وقدمین فیہ ما یحتاج الیه المتعلم»

نورعشمانیہ ۴۰۹۸ نوشته ۹۸۲ برگ ۶۳-۷۱ (۳۵۰:۱)
 ۲۴ شرح نصوص الحکم: امیر اسماعیل استرابادی (ارشتیرما ۴: ۲۲۷- کحالہ ۲:

(۲۶۶)

- شہید علی ۱۷۴۳ نوشته ۱۰۷۳ برگ ۴ پ ۱۰۶ پ
 جارالہ ۱۰۴۲ نوشته ۹۲۱ برگ ۱-۱۰۳ پ
 کوپرولو ۸۸۶ نوشته ۱۰۷۸ در ۱۰۰ برگ (۳۳۶:۱)
 ۲۵ شرح الفصول (المقدمة) البرہانیة فی علم الجدل: شمس الدین سمرقندی
 رئیس الکتاب ۱/۱۲۰۳ نوشته ۷۲۲ برگ ۴۰ پ-۷۹ پ
 راغب باشا ۱۲۹۷/۱ نوشته ۷۶۱ برگ ۱ پ ۳۹ (۱۲۷:۲)
 ۲۶ شرح المقدمة: زین الدین کشی، در منطق (بروکلن ۲: ۱۰۱۳۳)
 لالہ اسماعیل ۲۶۶۳ نوشته ۶۶۱ مقابله در شعبان همین سال
 کوپرولو ۹۰۰ در ۶۶۶ برگ ازسده ۸ برگ ۵۹-۱۸۵ ر
 ۲۷ - الشطرنج: ابوزکریا یحیی بن ابراهیم الحکیم (بروکلن ذیل ۱: ۲۱۹- گفتار
 بلاند N. Bland در مجله انجمن آسیایی ہمایونی تاریخ ۱۳۱۸۵۱: ۱ ص ۷۰-۱ - استوری
 ۳۸۷:۲ فہرست او مر ۴: ۶۸)
 لالا اسماعیل ۵۶۱ ازسده ۱۰ در ۵۰۵ برگ (۲۴۲:۱)
 ۲۸ - الشفاء: ابن سینا
 دیار بکر یسان اوغلی در نزدیک بہ اہیان ع ۲/۹۶۴ در مار دین (۱۱۳:۱)
 ۲۹ - الشمسیة
 راغب باشا ۱۴۵۸ نوشته ۸۶۸ برگ ۲۹۵- /۳۰۳ (۳۳۶:۲)
 ۳۰ - طیمائوس فی کون العالم: افلاطون
 اسعد افندی ۱۹۳۳ ازسده ۸ برگ ۱۴۹ پ- ۱۶۱ پ (۳۳۶:۱)
 ۳۱ عمل الساعات التي یرمی بالبنادق: فیلون بزنعلی (سزگین ۱۴۸۵)
 احمد ثالث ۳۴۶۶/۱۳ ازسده ۸ برگ ۴۷-۵۵ پ
 ایاصوفیا ۲۷۵۵/۳ ازسده ۱۰ برگ ۷ پ- ۸۰ پ (۲۹۷:۲)

۳۲ - عیون المذاهب الکاملية: قوام الدین محمد بن محمد حنفی کاکمی درگذشته ۷۴۹
(بروکلمن ذیل ۲: ۱۹۸ و ۲۶۹ - دانشگاه تهران ۹۸۹۲ باهمان آغازی که
ششن آورده است)

قسطمونی ۶۷۶ نوشته ۸۴۸ در برگ ۱۴۳ برگ

دیاربکر ب ۱۸۵۲ نوشته ۷۹۱ برگ ۱-پ ۱۱۸-ر (۲: ۳۳۰)

۳۳ - الفتحية فی علم الموسيقى: محیی الدین ابو عبدالله محمد عبدالحمید لاذقی در
گذشته ۸۴۸ در روزگار سلطان بایزید دوم در یک مقدمه و دو طرف (موسیقی نامه ها ۱۰۰)

اسکیلیب ۹۷۲ نوشته ۱۱۲۰ در برگ (۲: ۳۳۶)

۳۴ - الفصول فی قواعد علم النظر بالتماس اکابر من العلماء

خوروم ۱۰۷۱ نوشته محمد بن عمر بن محمد انسی در ۶۸۶ در برگ (۲: ۳۳۶)

۳۵ - الفلسفة (رساله فی معنی-) «قال افلاطون: معنی الفلسفة هو التشبه بالاله بقدر الاله-

مکان وهو باقتناء الفلسفة والحكمة اللذین هما العلم بالحق والعمل الفاضل» (گفتار رزنتال در JAOS
۱۹۴۲، ۶۲: ۷۳)

احمد ثالث ۱۴۱۹ ر ۱ از سده ۷ برگ ۷۹ پ - ۸۰ پ (۱: ۳۳۶)

۳۶ - الفوائد الشعرية لارسطو ترتیب الاسکندر: حنین بن الحاق «قال ارسطو طاليس: اذا

اردت ان تمیزین اسرین کلاهما مطلوب ومشتهی...»

جارالله ۱۲۷۹/۱۴ از سده ۸ برگ ۶۹ پ - ۷۰ پ (۱: ۴۴۲)

۳۷ - قصة سلمان و ايسال: حنین بن اسحاق

دانشگاه استانبول ۴۷۵۴ عربی از سده ۷ (۱: ۴۴۲)

۲۸ - كتاب سقراطيس الى افلاطون

ایاصوفیا ۲۴۵۶ از سده ۷ در برگ ۷۶ پ - ۸۱ ر (۲: ۹۰)

۲۹ - الكشف فی شرح كنز الوصول الى معرفة الاصول للبردوی: سعود بن محمد بن سعود

بن محمد خوارزمی، عبدالعزیز خوارزمی نیز گزارشی بنام كشف الاسرار دارد (نشریه ۱۱ و ۱۳:
۳۲۶)

بایزید عمومی ۱۸۲۱ نیمه دوم نوشته همو در روز چهارشنبه ۲۴ ماهی از سال

۷۴۶ در برگ (۲: ۳۶۶)

۳۰ - لباب الاشارات: امام رازی (زرکان ۸۴)

یوسف آغا ۵۰۴/۱ نوشته انقرلی در برگ ۶۳۳ برگ ۱-ر - ۵۸ پ

فیض الله ۱۲۱۰ از سده ۷ برگ ۱-ر - ۱۸ پ مقابله شده آغاز التاده (۲: ۲۷۹)

- ۳۱ - المباحث المنطقية : شمس الدين كيشي
اياصوليا ٤٨٦٢ نوشته ٨٢٦ برگ ٢٧٢ پ - ٢٢٧٦ ر (٣٢٦:٢)
- ۳۲ - مجالس الحكماء: حنين بن اسحاق «اجتمعت اربعة نفر من الفلاسفة فقال اخدهم:
بالهمم العالية...»
جارالله الفندي ١٢٧٩/٢ نوشته ٨٨٢ برگ ١٨٧-١٨٩ پ (٤٤٢:١)
- ۳۳ - المختصر في علم النظر: محيي الدين جمال الاسلام ابو محمد
فيض الله ١٨٦٤ نوشته روز سه شنبه ١٠ ع ١/٦٣٤ در ١٤٣ برگ مقابله شده با
نسخه داراي خط مصنف (٣٦٦:٢)
- ۳۴ - مسائل الخلاف على مذاهب احمد بن حنبل: ابو علي محمد فراه در گذشته ٤٥٨
فيض الله ٦٩٥ (٣٠٥:٢)
- ۳٥ - المسالك في المقالات في خلافيات الحكماء والمتكلمين: عبدالله بن عثمان بن موسى
مسيحي زاده در گذشته ١١٥
- على اسيري ٤٣٧١ عربي نوشته ١١٨٦ برگ ١ پ - ٨٠ پ (٤٢٥:٢)
- ۳٦ - الملخص في الجدل: ابواسحق شيرازي فيروزآبادي
عاطف انندي ١٣٣٨ نوشته حسن بن علي بن محمد بن ابي الحسن بن منصور درع
٥٩٠/١ (٢٠٧:١)
- ۳٧ - الرسالة المنبهة: امام زين الدين اسماعيل گرگاني (فيلها ١: ٤٣١ و ٤٣٦)
- اسعد افندي ١٩٣٢ نوشته ٧١٧ برگ ٧٧٣-٧٧٤ (٣٣٣:١)
- ۳٨ - الموسيقى: «ماجمعه حنين بن اسحاق من الفاظ الفلاسفة في الموسيقى ونوادير فلسفية»
كوپرولو ١٦٠٢ از سده ١٢ برگ ٦٥٢-٦٥٠ پ (٤٤٢:١)
- ۳٩ - ناظر العين في علم المنطق: شمس الدين محمود اصفهاني
كتاهايه ٩٤٣ از سده ٩ در ٢٠ برگ (١٢٦:٢)
- ٤٠ - النصره في المنطق: امام فخر رازي در گذشته ٦٠٦ (زرگان ازان ياد نكرد)
كوپرولو ٧٩٣ نوشته ٥٨٨ برگ ٩٢-١١٦ پ (٢٨٥:٢)
- ٤١ - نفى الهمم والنعمة واثبات الزهد (رسالة الفلاطون الى فرفور يوس جوابا اليه عن سؤال
كان مسبق اليه)
نور عثمانيه ٢٥٩٨/٢ از سده ٧ برگ ١ پ - ١٠٧ ر (٣٣٦:١)
- ٤٢ - نكارشهاي اثيرالدين مفضل بن عمرا بهري در گذشته ٦٦٣
(بروكلمن ١: ٤٦٤ و ٤٦٥ و ذيل ١: ٨٣٩ تا ٨٤٤ - ششن ١: ٣٠٤ تا ٣٠٩
- منطلق و مباحث الفاظ ص ٣٦-٤٨)

- ۱- اصلاح کتاب الاسقطسات فی الهندسة لاقليدس
موزه باستان شناسی ۵۹۶ از سده ۹ نوشته از روی نوشته دبیران کاتبی قزوینی در
۱۲۹ برگ
- ۲- بیان الاسرار، در منطق و طبیعی والهی
کوپرولو ۱/۱۶۱۸ از روی نوشته دبیران قزوینی برای خودش در ۱۸ شعبان ۶۲۷
در ۷۴۲ پ برخوانده ابهری با خط او در ۶۲۷
- ۳- تلخیص الحقایق ، در منطق و طبیعی والهی
کوپرولو ۱۶۱۸ از روی نوشته دبیران در ۲۸ شعبان ۶۲۷ از روی نوشته ابهری و
برخوانده خود او برودر ۶۲۷ به گواهی خود ابهری به خط خودش ، در ۷۶۶-۷۷۶
- ۴- تنزیل الافکار (ارشتیرما ۱۹۶۶، ۴: ۱۹۹-۲۰۱)
نورعشمانیه ۲۶۶۲ نوشته ۶۸۶ در ۷۴ برگ
دیاربکر ۱/۲۰۲ نوشته ۷۴۲ در برگ ۷۴-۷۴ پ
رئیس کتاب ۵۶۹ از سده ۸ در برگ ۱۶۲ برگ
۵- تهذیب النکت (اشکوری ۵)
- عاطف انندی ۱۶۰۴ نوشته ابوبکر بن یحیی بن ابی بکر شروانی در شب چهارشنبه
هشت روز مانده از شعبان ۶۸۴ در برگ ۶۸۴ و همه آن با نسخه درست دیگر سنجیده شده است
شهید علی ۳/۲۳۰۴ نوشته ۶۸۸ در برگ ۹۸ پ-۱۴۷ ر
- ۶- رساله فی البرکار المقلوع، هنگامی که وی رساله برکار بر شیخ کمال الدین یونس
می خوانده و با او گفتگو میکرد است این رابه نگارش در آورد
مغنیسا ۱۷۰۶ نوشته ۶۹۹ در برگ ۲۶۹ پ-۲۷۲ پ
- ۷- رساله فی فساد اصول الابعاث التي وضعها مبرز الجدلیین
شهید علی ۴/۲۴۰۴ از سده ۷ برگ ۱۴۸ پ-۱۵۲ ر
- ۸- رساله مشتملة علی ثمانی عشر مسألة فی علم الکلام وقع فیها النزاع بین الحكماء و
المتکلمین و ارباب الملل و الادیان « المسألة الاولى فی ان العالم لیس بازلی خلاق للفلاسفة
والدهریة) (همدان ۱۴۸۲)
- راغب پاشا ۱۴۶۱ از سده ۸ در برگ ۲۵۸ پ-۳۷۴ پ
- ۹- الزاهرة فی الجدل (همدان ۱۴۸۲)
ایاصوفیا ۲۵۶۶ نوشته ۶۸۹ در برگ ۱۵-۲۲ ر
نیز ۴۸۶۲ از سده ۸ در برگ ۱۰۶-۱۰۷ ر

- نیز ۱۰۰۶ از سده ۸ در برگ ۱۴۶ پ - ۱۴۷ پ، انجام التاده
 دانشگاه استانبول ۳۳۸۴ عربی از سده ۸
 راغب پاشا ۱۴۶۱ از سده ۸ در برگ ۳۳۱ پ - ۲۴۱ پ
 حسن حسنی ۱۲۲۹/۳ نوشته ۷۷۷ در برگ ۴۰ پ - ۴۳ ر
- ۱۰ - زبدة الاسرار، در پایان الهدایة خود او ازان یاد شده و ابن العبری یا بارهبرائوس
 ان را به سربانی در آورده است (گفتار من درباره دانشگاه های ایرانی ادس و نصیبین در پانزده
 گفتار نهمین کنگره ایران شناسی سال ۱۳۵۸ ص ۲۶)
- فیض الله ۱۲۱۰ نوشته یعقوب بن ابی الفرح بن القس المتطبب در ۲۷ ج ۲ در برگ
 ۲۷۹ - ۱۶۸ ر
- کوپرولو ۱۶۸ نوشته دبیران برای خودش در ۱۵ شوال ۶۲۷ و بر خوانده خود
 ابهری براو در همین سال با گواهی ابهری به خط خود، در برگ ۱۰۷ - ۱۶۹ ر
- ۱۱ - السلوك فی التصوف
 ایاصوفیا ۳۳۴۴ نوشته ۹۱۱ در برگ ۲۲۵ - ۲۳۹ ر
- ۱۲ - الفن الثانی فی الحساب و فیه مقالات: المقالة الاولى فی الاصول العددية، پاره ایست
 از ان
- سغیسا ۱۷۳۳ نوشته حسن بن طیب در ۲۲ رمضان ۶۸۳، سنجیده با اصل، ۵۳
 پ - ۱۰۳ ر
- ۱۳ - کشف الحقایق فی تحریر الدقایق، در منطق و طبیعی و الهی
 جارالله ۱۴۳۶ نوشته شمس الدین محمد بن محمود بن محمد اصفهانی در روز ۱ ع
 ۸۷۴/۲ در قاهره از روی اصل نوشته کاتبی در ۶۴۶ در مدرسه شریفه در شام روز
 آدینه ۱۲ رمضان ۶۴۶ و بر خوانده خود او بر ابهری. و او هم چندی با خود او بوده
 و همراه او از روم به موصل رفته بود، در ۱۳ برگ .
- ۱۴ - مرآة المقاصد، در منطق و حکمت (ارشتمینا: ۴: ۲۰۰ - ۲۰۱)
 دیار بکر ۲۰۲۱/۲ نوشته ۶۸۸ در برگ ۷۹ پ - ۲۲۷ پ
 سراز ۱۹۶۳ بخش سوم، از سده ۸، در ۴۵ برگ
- ۱۵ - المطالع، در منطق و طبیعی و الهی، در آغاز آن از البیان و التلخیص خود یاد میکند
 کوپرولو ۱۶۱۸ نوشته دبیران برای خودش در ۹ رمضان ۶۲۷ و بر خوانده ابهری
 براو در همین سال به خط خود ابهری، در برگ ۷۷ ر - ۱۰۶ پ.
- ۱۶ - سلخص فی صناعة المجسطی، ساخته برای دبیران کاتبی

- ایاصوفیا ۲۰۸۳ مکرر، ازسده ۷، سنجیده شده بااصل در ۴ محرم ۶۶۲، ۱۳۶ برگ
- ۱۷- الهدایة فی الحکمة
- حسن حسنی ۱۲۲۹/۱ نوشته ۷۷۵ در برگ ۵۰ پ- ۲۸ پ، بخش منطلق
- ۴۳- نگارشهای فارابی (شش ۲: ۲۷۳)
- ۱- آراء اهل المدينة الفاضلة
- دیاربکر ۲۲۱۳۲ نوشته ۷۲۶ در برگ ۱ پ ۳۱ پ
- قلیج علی ۶۷۶ ازسده ۱۱ در ۶۵ برگ
- ۲- اغراض ما بعد الطبيعة (ارشتیرما ۴: ۲۲۷)
- راغب پاشا ۱۴۶۱ ازسده ۸ در برگ ۱۷۸ پ- ۱۷۹ پ
- ۳- الالفاظ المستعملة
- دیاربکر ۹۷۰۱۵ ازسده ۸
- ۴- الامکنة المغلطة، درسه فصل
- امانت خزیه سی ۱۹۸۲۴ ازسده ۱۲ در برگ ۵۱ پ- ۶۷ پ
- ۵- تدبیرسیاسة العالم «فصول متنوعه تشتمل علی اصول کثیره من اقوال القدماء فیما ینبغی
-»
- دیاربکر ۱۹۷۰۲۱۴ ازسده ۸ در برگ ۲۴ پ- ۶۸ پ
- ۶- التعليقات الفلسفیه «هذه الموجودات کلها صادرة عن ذاته وهي مقتضى ذاته»
- مفنیسا ۵۸۴۲ ازسده ۱۱ در برگ ۳۶۱-۳۶۸، تصحیح اسعد یانوی
- راغب پاشا ۱۴۶۱ ازسده ۸ در برگ ۱۷۹ پ- ۱۸۶ ر
- ۷- الجمع بین الرایین (ارشتیرما ۴: ۲۱۷)
- دیاربکر ۱۹۷۰۲۱۱ ازسده ۱۸ در برگ ۲۱-۲۳ ر
- ۸- الجهة التي یصح علیها القول فی احکام النجوم (ارشتیرما ۴: ۲۱۷-۲۱۸)
- دیاربکر ۱۹۷۰۱۱۲ ازسده ۸ در برگ ۲۳-۲۵ ر
- ۹- الرسالة الرینونیه
- ولی الدین الندی ۱۸۲۱ ازسده ۹ در برگ ۱ پ- ۱۴ پ
- ۱۰- رساله فی العقل (ارشتیرما ۴: ۲۱۸-۲۱۹ و ۲۲۷)
- دیاربکر ۱۹۷۰۲۱۳ ازسده ۸ در برگ ۲۵-۳۳ پ)
- راغب پاشا ۱۴۶۱ ازسده ۸ در برگ ۱۸۶-۱۸۹ ر

- ۱۱ - رساله فی العلم الالهی
 جارالله ۱۲۷۹ نوشته ۸۸۲ در برگ ۱۳۶ پ - ۱۴۰ ر
- ۱۲ - رساله فی الواحد «الواحد یقال علی انحاء کثیرة: منها الواحد الذی یقال علی کثرة و ذلك...»
 ایاصوفیا ۳۳۳۶ از سده ۱۱ برگ ۱۹ پ ۴۱ ب
 نیز ۴۸۵۴ از سده ۱۰ برگ ۹ پ - ۳۱ پ
- ۱۳ - العبارة
 امانت خزینه ۱۹۸۲ از سده ۱۲ برگ ۲۴-۳۶ ر
- ۱۴ - عیون المسائل
 احمد ثالث ۱۵۸۴ از سده ۱۰ برگ ۲ پ - ۲۶ پ
- ۱۵ - فصوص الحکم
 شهید علی ۱۳۸۵ از سده ۹ برگ ۱۷۵ پ - ۱۸۵ پ
- ۱۶ - «المبادئ التي بها اقوام الاجسام والاعراض ستة اصناف»
 فیض الله ۱۲۶۵ نوشته ۱۰۹۴ برگ ۵۷-۱۰۴ ر
 نیز ۱۲۷۹ از سده ۶ به خط مغربی سنجیده و درست شده برگ ۲۴ پ - ۵۵ ر
- ۱۷ - مختصر القیاس
 امانت خزینه ۱۹۸۲/۳ از سده ۱۲ برگ ۲۶ پ - ۵۱ پ
- ۱۸ - المقولات
 امانت خزینه ۱۹۸۲/۱ از سده ۱۲ برگ ۱ پ - ۲۴ ر
- ۴۴ - نگارشهای قطب الدین شیرازی (شش ۲: ۳۲۲ - گفتار مینوی در یادنامه اهرانی
 مینورسکی ص ۱۶۵ - ۲۰۵ - گفتار اقبال در مقالات چاپ ۱۳۵۰ ص ۲۹۰-۲۹۶)
- ۱ - اجوبة اسئلة الکاتبی عماد الدین علی القواعد الکلیة
 برتو پاشا ۶۱۷ از سده ۸ برگ ۶۹ ر - ۱۷۳ ر
- ۲ - اجوبة تسوالات فلسفیه فی ماهیه النفس والروح
 اسعد الفندی ۳۷۹۳ نوشته ۸۲۰ برگ ۶۴ پ - ۷۱ پ
- ۳ - التحفة الشاهیه
 طرخان والده ۳۲۰ نوشته ۷۲۳ در برگ ۱۴۹ برگ سنجیده و درست شده.
- ۴ - جمع الحواشی علی اطراف شرح الطوسی علی الاشارات لابن سیناله والسید برهان الدین
 جارالله ۱۳۴۷ نوشته ۱۱۰۸ برگ ۱ پ - ۳۰ ر

- ۵- حرکت‌الدرجہ فی النسبة بین المستوی والمنحنی، ساخته ۶۴۴
قویہ ۴۴۴ حسن حسنی ۱/۱۲۸۵ برگ ۱-۲۵ پ
- ۶- شرح حکمة الاشراق، ساخته ۶۹۴ (فیلولوگیکا ۹: ۲۷۶)
محمود پاشا ۳۰۶ نوشته ۷۱۵ در ۱۶۶ برگ
نور عثمانیہ ۳۰۶ نوشته ۷۱۵/۱ در ۱۶۶ برگ تصحیح شدہ
عاطف افندی ۱۵۸۸، آغاز سده ۸، ۱۵۷ برگ
- ۷- نهاية الادراك في دراية الافلاك، ساخته شب نیمه شعبان ۶۸۰
فیض اللہ ۱۳۴۱ سنجیده شدہ با نسخه خود شیرازی با برخواندن او در آغاز
۶۸۵/۲ در ۲۰۲ برگ، ازان ابوبکر بن احمد بن رستم شروانی
۴۵- نگارشهای مامون خلیفه عباسی (شش ۲: ۳۶۶)
- ۱- رسالۃ فی الطب ومداواة الابدان وغرس الکروم والاشجار وزراعة الشتاء والصيف وعلم
النجوم وتسمية البروج وماله من الشهور وما يحتاج اليه من جميع الاشياء فی کل شهر من اشهر الروم
من الاكل والشرب وسقوط الكوكب ودخولها
(ارینس ۲ (۱۹۴۹) ۲۴۱ و ۲۴۲ گفتار ریتر و مزگین ۴: ۳۳۶: گویا نسخه دیگر)
بورسا اولوجامع ۳۳۶ از سده ۱۲ برگ ۵۸-۶۱ پ
- ۲- عیون کتاب کلیله و دمنه واغراضه سما لخصه المأمون «العامل حقیق ان یسخی نفسه
عن الدنيا علمه بان احد الاينال منها»
(گفتار مینوی در یغما در سهر ۱۳۳۶)
- اسعد افندی ۳۵۴۲ آغاز سده ششم برگ ۱۰۱ ب- ۱۰۶ ر
- ۴۶- نگارشهای ابوالحسن علی ماوردی بغدادی در گذشته ۴۵۰ (شش ۲: ۳۶۶):
۱- آداب السلطنة
اسعد افندی ۳۶۹۰ نوشته ۱۱۲۵ برگ ۳۸ پ- ۴۵ ر
- دانشگاه استانبول ۳/۶۳۷۷ عربی نوشته ۱۲۳۲ برگ ۲۴ پ- ۳۲ ر
- ۲- آداب الملوك
دانشگاه استانبول ۲/۶۳۷۷ عربی نوشته ۱۲۳۲ برگ ۲۴ پ- ۳۲ ر
- ۳- آداب الوزارة یا دستور الوزارة وقوانين الوزارة
دانشگاه استانبول ۱/۶۳۷۷ نوشته ۱۳۳۲ برگ ۱ پ- ۲۹ ر
- ۴- الاشارة فی آداب الوزارة
اسعد افندی ۳۶۹۰/۲ نوشته ۱۱۲۲ برگ ۳۰-۳۷ ر
- ۵- الاحکام السلطانية (نشریه ۱۰: ۲۳۵)

دانشگاه استانبول ۳۲۶۹ عربی نوشته ۵۷۳ در ۲۲۲ برگ ، درست و با اعراب
کتابیه وحیدپاشا ۱۰۸۱ از سده ۷ در ۱۸۷ برگ
بایزید عمومی ۱۹۰۵۸ ، نوشته ۷۲۰ ، خوش و با اعراب و شاهانه در ۲۲۰ برگ
نیز ۱۹۰۵۹ از سده ششم در ۱۸۸ برگ
حسین چلی ۷۹۴ در ۱۰۵ برگ

یاد چند مجله اروپائی و عربی که خوانده‌ام

۱- در مجله آسیائی JA سال ۱۹۷۰ ص ۴۳-۴۵ ژرژ وجدا در باره نسخه‌ای از شرح
الاشارات در کتابخانه آمبروز یانادر میلان به شماره ۱۱۸ (= ct) یاد شده در فهرست هاسر
پورگشتال گفتاری دارد: در این شماره سه دفتر است:

۱- لباب‌الاشارات امام‌رازی (۱-۱۱۲)

۲- نامه شهاب‌الدین سهروردی به قطب‌الاسلام محمد بن یعقوب نوشته فضل بن

عبدالمطلب هاشمی در ۶۲۵

آغاز: قال الله سبحانه: قل لو انتم تملكون خزائن رحمة ربی

انجام: وقد قصدت بهذه الكلمات من يعز على جانبه والله الموفق المعين وكتب عمر بن

محمد السهروردی

۳- شرح‌الاشارات از دانشمندی گمنام نوشته محمود بن فضل الله احمد همدانی در پایان
صفر ۶۴۷. بندهای این گزارش شماره دارد از ۱۳ تا ۱۷ سپس بی شماره است. چون در برخی از
بندها «فص» دارد ترکی عثمانی آن را شرح‌الفصوص پنداشته است. آغاز نسخه افتاده و از اینجا
است:

اشارة العرض الغير اللازم. الشرح اعلم ان العرض المفارق هو الذي يجوز ان يفارق

آغاز بخش منطقی: الحمد لله الذي زين اغصان البشرية بجواهر الارواح ، هذا هو الفن

الثاني الذي يتفرع منه علم الطب وغيره

الفص النمط الاول في تجوهر الاجسام. وهم واشارة. الشرح اعلم انه انما سمي ابواب الفن

الاول بالنهج وابواب الالهی

آغاز فن سوم: الحمد لله الذي اختص بالعظمة والكبر

الفص النمط الرابع في الوجود وعمله. الشرح اعلم انه ليس لقايل ان يقول: لو كان للوجود

علة لكان لوجود الواجب علة

انجام: واخص الناس []

هؤلاء المتفلسفة فانهم ينظرون الى اصحاب الشرايع بعين الاستحقار والانكار.

این گزارش تا آنجا که من بررسی کرده‌ام بشارات‌الاشارات (نسخه دانشکده الهیات

و سپهسالار) نیست و هم جز گزارش گمنام مجلس ش ۱۸۴۸ (۵: ۳۱۱) است.
 ۲- در مجله معهدالمخطوطات (۲۲: ۱۸ سال ۱۹۷۶) یاد شده است از: «الشمس
 الكاشفة لشبهة الفلاسفة الكاسفة» از عبد الله بن علی بن محمد بن ابی القاسم الهادی الی الحق که
 نسخه آن در کلیة الجامعة الکبیر در صنعاء است به شماره ۹۷ علم الکلام در ۱۰ برگ و عکس آن
 در همان معهد یا بنیاد به شماره ۵۰۸ هست
 در شماره های ۲۲ و ۲۳ این مجله نسخه هایی که از دو کشور مغرب و سعودی عکس
 برداری شده فهرست شده است.

در همین مجله (۳۲) یاد شده است از:

- ۱- تفسیر طبری نوشته روی پوست آهویکی به خط اندلسی در ۳۹۱ از کتابخانه جامع
 القرویین (عکس ۲۷۸ تا ۲۹۷) (ص ۲۰۰ همان شماره) (سزگین ۱: ۳۲۸، ترجمه ۱: ۵۲۵)
- ۲- فصوص ابوالعلاء صاعدبن دادی در گذشته ۴۱۷ (ص ۲۳۱)
- ۳- الزیج الجامع از کوشیارگیلی نوشته ۵۲۵ (ص ۱۴۰ ش ۲۳)
- سزگین (۶: ۲۴۷) به این نسخه اشارتی ندارد.
- ۴- الکشف عن اصول الفقه بزودی، نوشته ۷۳۱ (همانجا)
- ۵- جوامع علم النجوم فرغانی، نوشته ۵۸۷ (همانجا) سزگین (۶: ۱۵۰) از این نسخه
 یاد کرده است

یاد از چند کتاب چاپ شده که در کتابخانه ملی دیده ام

- ۱- آثار جالینوس به زبان فرانسه از دارمبرگ Daremberg چاپ ۱۸۵۴ در پاریس.
 دو مجلد ازان را در دسترسم گذارده اند و بایستی مجلد سوم هم داشته باشد که نداشته اند من
 آن را برای یافتن ترجمه فرانسوی فهرست یا پیناکس خود جالینوس ورده بندی نگارشهای او
 (مراتب قراءه کتب جالینوس) خواسته ام تا بتوانم دو نسخه ای را که در آستان رضوی به عربی
 هست درست بخوانم. چون این دو نسخه عربی به درستی خوانان نیست و هم کم و کاستی دارد.
 نسخه دیگری ازان هم در پاریس نیافتم. ترجمه فرانسوی این دو رساله هم در آن دو مجلد
 نبوده و گویا در مجلد سوم بایستی باشد.

۲- الکتاب و لبنان: الیونسکو متحف نقولا ابراهیم سرمق Le Livre et Liban چاپ
 یونسکو در پاریس در ۱۹۸۲، کتاب سودمندی است.

۳- ترجمه ایتالیایی رساله الامامة خواجه طوسی که من آن را چاپ کرده بودم و دانشمند
 گرامی آقای عبدالله نورانی هم آن همراه تلخیص المعصل چاپ کرده است با دیباچه کوتاهی
 از اسکارچیا آمرتی B. Scarcia Ameretti در مجله بررسی خاوری RSO (۴۷: ۲۶۳ - ۲۷۶)
 چاپ شده است: این یادداشت را یکی از دانشمندان در کتابخانه ملی پاریس برایم نوشته است.

۳- شاهنامه فردوسی تهماسبی گرانهای هوتن Houghton خوشبختانه در دومجله چاپ شده است آن را در کتابخانه ملی دیده‌ام و این است نشانه آن (P II) 171 O این کتاب با تصویرهای زیبایی که بیمانند است و سرچشمه‌ایست برای تاریخ مینیاتور در ایران پیش ازین در ۱۹۷۲ نمونه‌هایی از آن بنام A King's Book of Kings پاشاهنامه شاه تهماسب در نیویورک پادبیاچهای چاپ شده بود.

سخنی چند در باره اخوان صفا

اندیشه فلسفی اخوان صفا آمیخته‌ایست از اندیشه‌های هندی و ایرانی زردشتی و مهر پرستی (میترائیسم) و صائبی و هرمسی و ارفئوسی و فیثاغورسی و پلاتونی و اریستوتلیسی و پلوتینیوسی و اسرائیلی و اسلامی و شیعی باطنی قمرطی فاطمی، سارکه و ترکی و نتون و دیوالد و منزلاوی و فروخ و دسوقی و دیگران که از آنها یاد خواهم کرد از ریشه‌های گوناگون این اندیشه شگفت‌انگیز ایرانی و چگونگی آمیختگی یا سنتز آن بررسی کرده‌اند.

در این رسائل از پادشاه هندگویا بودا (۱۰۰:۴) و از داستان بودا و بلوهر (۲۳۷:۲) یاد شده و همچنین از ترانه زرین فیثاغورس (۱: ۹۳ و ۴: ۱۰۰) و جمهوری اللاطون (۴: ۳۲۴) و بند ۳۶ کتاب ۲ آن (۴: ۴۴) و فاذن او و سیب‌نامه ارسطو (۴: ۱۰۰ و ۳۰۹) و اثولوجیا یا گزیده از نه بهر یا تاسوعات پلوتینوس (۱: ۹۳) آورده شده است.

بسیاری از بندهای سرالاسرار دروغین ارسطو در رساله‌های آنان گنجانده شده است تا بجائی که ترکیبی این دفتر را از آنان دانسته است. محمود منزلاوی در گفتار خود به انگلیسی در مجله ارینس در بررسی که از چاپ بدوی کرده است نشانه‌های این دفتر را در رسائل اخوان صفا جای جای بازگفته است.

داستان مجوسی کرمانی و یهود اصفهانی که در سرالاسرار در پایان مقاله چهارم (ص ۱۴۰ چاپ بدوی) آمده است در رساله نهم بخش یکم رسائل (۱: ۲۳۷) نیز دیده میشود، ابوحیان توحیدی نیز در الامتاع والموانسة (۲: ۱۰۷) آن را آورده است. بگفته پینس این داستان در ترجمه لاتینی سرالاسرار هم آمده است.

(گفتار اشترن در IC سال ۱۹۴۷ ص ۴۰۳)

فروغی در یادنامه پورداد (ص ۱۳۰) آن را از روی سرالاسرار به فارسی دو آورده است. در این داستان مجوسی به یهودی «شوشاک» و او به مجوسی «مفا» میگوید. (برگ ۱۱۰ نسخه مهدوی) در نسخه‌های چاپی «خوشاک» آمده که درست نیست.

در رساله ۸ بخش یکم (الصنایع العملیة) از سیاست اردشیر بابکان و دفتر زرادشت یاد کردید (۱: ۲۲۳)

اندیشه هرمسی که گفته‌ایم با هرمس افسانه‌ای بستگی دارد همانکه دواسرائیلیات

اخنوخ یا هنوک Hnoeh خوانده میشود و در داستانهای اسلامی ادریس سیکویند و در باره آن در قرآن آمده است «ورفعناه سکاناعلیا» (۱۹: ۵۶)

گویند که اخنوخ با پادشاه افسانه‌ای بابل به نام انمدورانکی Enmednranki یا اودراکوس Eudrakos یونانی که به آسمان رفته است همانند است. در باره فیثاغورس هم گفته‌اند که به آسمان رفته و در آنجا موسیقی آموخته است (فلسفه اخوان صفا از مارک ۲۲ و ۲۳ و ۴۳۲ و ۴۷۳)

این بود نمونه‌ای از آمیختگی اندیشه اخوان صفا که خود یکی از دشواریهای دریافت فلسفه آنها است.

دوگونه دشواری دیگر هم در این رسائل هست یکی در اینکه نگارندگان آنها کیانند، دوم در باره نسخه‌های رسائل و گزیده از آنها و ترجمه فارسی آنها است.

در شناخت نگارندگان این رسائل دانشمندان دودسته شدند:

۱- مانند حسین همدانی و عارف تاسر و دیگران که رسائل را از امام تقی احمد بن عبدالله بن محمد بن اسماعیل بن جعفر صادق (ع) میدانند و این سخن با تاریخ و با خود آنچه در رسائل میخوانیم سازگار نیست، داستانی که در نوشته‌های اسماعیلی در این باره آمده به افسانه نزدیکتر است. این نوشته‌ها را در این دفترها می‌یابیم:

- ۱- سرایر النطقاء داعی جعفر بن منصور الیمین
- ۲- المذهبة قاضی ابوحنیفه نعمان مغربی در گذشته ۳۶۳
- ۳- الاصول والاحکام ابوالمعالی حاتم ابن زهر در گذشته ۴۷
- ۴- کنز الولد حامدی در گذشته ۵۵۷
- ۵- الذخیره لاهل البصیره ابوالعباس احمد موصلی در گذشته ۶۲۲ که در ۵۹۹ آنرا به نگارش در آورده است

- ۶- داغ الباطل و حتف المناضل ابن الانف عبشی در گذشته ۶۱۲
- ۷- فصول و اخبار نورالدین احمد داعی سوری (۷۱۷ - ۷۴۹)
- ۸- الموقظة شرف‌الدین جعفر بن محمد بن حمزه در گذشته ۸۳۴
- ۹- عیون الاخبار ادریس عمادالدین در گذشته ۸۷۲
- ۱۰- بیان مباحث الاخوان از ابو منصور الیمین چاپ ۱۹۵۷ قاهره
- ۱۱- العسل المصفی فی تحقیق اسم مصنف اخوان الصفاء از سید غلام احمد قادیانی
- ۱۲- قلاند الجواهر فی تاریخ البواهر یا تاریخ نکو یا عمدة الاخبار از عباس رفعت پسر احمد شروانی هندی در گذشته ۱۲۵۶ (ص ۲۷). در ذریعه (۳: ۱۷۹ و ۱۶۱) از این دفتر یاد شده است.

گذشته از این چنانکه عارف تاسر و دیگران بررسی کرده‌اند اندیشه فلسفی رسائل اخوان صفاء با آنچه که در برخی از دفترهای عرفانی و اسماعیلی گنجانده شده است مانند گی دارد همچون نصوص منسوب به فارابی و شرح الاخبار قاضی نعمان مغربی و دعائم الاسلام او و تحفة المستجیبین ابویعقوب سجستانی و الینایع او و راحة العقل کرمانی و المجالس المؤیدیه و المبدء و المعاد ابن الولید در گذشته ۶۶۷ و الواحدة والوحدة فی تثبیت ارکان العقیده همو.

تلفظی در تاریخ حکماء نیز گفته است که در رسائل اندیشه باطنی اسماعیلی می‌توان یافت ۲- بیشتر دانشمندان ایرانی و اسلامی که این رسائل را ساخته و پرداخته گروهی از فیلسوفان میدانند که میخواستند میان فلسفه و دین آشتی بیاندازند. سخنان آنان را در این دفترها میخوانیم :

۱- صوان الحکمة سجستانی که در پایان آن (ص ۳۶۱ - ۳۶۴) بندی از رساله هفتم (الاراء والدیانات) بخش سوم رسائل اخوان صفاء (۴: ۲۲۲) آمده و سجستانی گفته است که آنها را ابوسلیمان مقدسی پرداخته است و این ۵۱ رساله که رسائل اخوان صفاء خوانده میشود از او است و بر است از «اخلاق و العان» و آنها اکنون در دست رس مردم است. اشترن در گفتار خود در ۱۹۴۶ ازین نکته یاد کرده است.

۲- الامتاع و الموانسة از ابوحيان توحیدی در گذشته ۱۲۴ که در آن (۲: ۳-۱۴) داستان نگارندگان این رسائل را آورده و از آنها نام برده است. این دفتر در سال ۳۷۰ یا اندکی پس از آن پرداخته شده است (۳: ۱۲۷) سخن توحیدی بر سر زبانها افتاده و در نوشته‌های دیگران آمده است. در الجامعة نسخه مونیخ و الرسائل نسخه ۷۰۸ مجلس تهران نیز مانند سخن توحیدی دیده میشود.

۳- تثبیت دلایل النبوة قاضی عبدالجبار معتزلی همدانی در گذشته ۱۰۵ که در آن از قاضی زنجانی رهبر گروه نگارندگان این رساله‌ها نام می‌برد و از همه آنان سخت به بدی یاد میکند بی آنکه از خود این رسائل نامی برده باشد (ص ۳۵۵ و ۵۹۴ و ۶۰۹ و ۶۱۱)

اشترن در گفتار خود در ۱۹۶۴ سخنان او را پیش از چاپ شدن این دفتر از روی نسخه خطی آورده است

۴- بستان الاطباء و روضة الالباء از موفق الدین امین الدوله ابن المطران دمشقی در گذشته ۱۷۰ که در آن میگوید که ابوحيان الامتاع و الموانسة را در ۳۷۴ پرداخته و در آن از نگارندگان رسائل اخوان صفا یاد کرده و گفته که آنان همه در بصره میزیسته‌اند (ص ۱۷۱ نسخه کلیولند که در فهرست فیلمهای دانشگاه ۱: ۲۹۰ یاد شده است)

۵- تتمه صوان الحکمة بیهقی در گذشته ۶۰ که در آن از نگارندگان رسائل یاد و گفته شده که «الفاظ هذا الكتاب للمقدسی» (ص ۲)

- ۶- تاریخ الحکماء قفطی (۵۶۸ - ۶۲۴) که سخنان توحیدی در آن آورده شده است (ص ۸۲ - ۸۸) فلوکل در گفتار خود در ZDMG سال ۱۸۵۹ (۱۳) ابواب و فصول رسایل را آورده و آنها را به آلمانی برگردانده و سخن قفطی را از روی نسخه خطی وین در آن گنجانده است. میدانیم که اشپرنگر پیش از او در گفتار خود در ۱۸۴۸ ابواب و فصول رسایل را به انگلیسی برگردانده بود.
- ۷- خلیل بن ایبک، البکی صفدی در گذشته ۷۶۴ در دیوان الفصحاء و ترجمان البلقاء و تذکرة درة غرة انکار انکار الشعراء ساخته در ۷۵۲ شماره ۳۹۵ AF وین (برگ ۱۲۳) روایتی دارد و در آن میگوید که رسایل از ابوسلیمان مقدسی است و همه عراقیان چنین میگویند. اشترن در گفتار خود در سال ۱۹۶۴ (ص ۴۲۳) این روایت را آورده است (فلوکل ۱: ۳۶۵ ش ۳۸۹).
- ۸- نزهة الارواح و روضة الافراح شهرزوری (۲: ۲۰) که در آن از نگارندگان رسایل یاد کرده و مانند بیهتی گفته است «الفاظ هذا الكتاب للمقدسی» اشپرنگر در گفتار خود از روی آن از نگارندگان رسایل نام برده است. نام این نگارندگان که در بصره این رساله ها را فراهم آوردند چنانکه در این دفترها می بینیم چنین است:
- ۱- ابوسلیمان محمد بن معشر بستی مقدسی که در بصره میزیسته است. او را سبستانی در دیوان الحکمة «صاحب الرسائل الاحدی والخمسون المسماة رسائل اخوان الصفاء» خوانده است دیگران هم نوشته اند که این رساله ها به خامه او است.
- ۲- ابوالحسن علی بن هارون یا زهرون زنجانی که گویا صابئی بوده است
- ۳- ابواحمد مهرجانی نهرجوری که توحیدی او را قاضی صاحب المذهب میخواند و به گفته اشپرنگر شاید همان ابویعقوب اسحاق بن محمد نهرجوری در گذشته ۳۳ در مکه باشد که در رساله تشیویه از وی یاد شده است.
- ۴- ابوالحسن علی بن راسیناس عوفی نگارنده اقسام الموجودات .
- ۵- ابوالخیر زید بن رفاعه هاشمی دانشمند دبیر هوشمند آمارشناس و آشنای به آیینهای گوناگون و سخنان دین داران و نگارنده الامثال و دفتری در دستور زبان عربی و گزیننده از اصلاح المنطق ابن السکیت که او را حدیث ساز نیز خوانده اند. در تاریخ بغداد (۸: ۴۰۰) و لسان المیزان ابن حجر عسقلانی (۲: ۵۰۶) از وی یاد شده است. اشترن در گفتار خود در ۱۹۴۷ یادداشتی در باره او و ابوالحسن عوفی دارد.
- ۶- ابومحمد بن ابی البقل دبیر ستارشناس
- ۷- رهبر همه اینها به نوشته عبدالجبار همدانی قاضی زنجانی بوده است. همدانی از

کسان دیگر نیز یاد میکنند که شاید در شمار اینان بوده‌اند.
در دیباچه ترجمه گودمان از داستان جانوران ص ۳۵-۴۴ از این دانشمندان برادر
کاوش شده است

در رسائل از کسانی یاد میشود که میتوان با آن در باره زمان نگارش آنها تا اندازه‌ای
داوری نمود مانند:

۱- ابوالحسن اشعری (۲۶۰ - ۳۰۰) چنانکه مارکه در دائرة المعارف اسلامی نوشته
است .

۲- ابومعشر جعفر بن محمد بن عمر بلخی ستارشناس (۱۷۱ - ۲۷۲) در سخنی که وی
از محمد بن موسی انس (؟) بن شاکر خوارزمی در گذشته ۲۵۹ از یحیی بن [ابی] منصور طبری
ستارشناس ریاضی دان در گذشته ۲۱۵ آورده است، چنانکه در رسائل (۴: ۳۲۵) می‌بینیم
(سزگین ۶: ۱۵۶ و ۱۳۷ و ۱۴۷ و ۲۴۶: ۵ و ۲۲۷ و ۱۱۶: ۷) - دیباچه اثری بر کتاب
النغم ص ۵)

پس بایستی این رساله‌ها پس از ۲۷۲ و ۳۰۰ به نگارش درآمده باشد.
همچنین در آنها چندین بند از سرایندگان فارسی و عربی می‌بینیم که به گفته ماسینیون در
Islam سال ۱۹۱۳ (۴: ۳۲۴) کسی تا آن زمان در باره آنها بررسی نکرده است. در نسخه‌های
چاپ شده هم در باره آنها چیزی ندیدم. داوید بلومنتال D. Blumenthal در گفتار خود در
Arabica در سال ۱۹۷۴ بند آغاز آنها یکجا را آورده است. نام برخی از سرایندگان آنها در
کتابها و گفتارها آمده و در خود رسائل نامی از آنها نیست مانند:

۱- رودکی سراینده ایرانی در گذشته ۳۲۹ یا ۳۳۰ که در رسایل نسخه کهن دارای

تاریخ ۶۴ (۹۳ ر) بی‌آنکه از رودکی نامی برده شود چنین می‌بینیم:

وقد انشدت ابیات بالفارسیة بدل علی تصدیق قول الفیلسوف فی ماقالده وهی هذ:	
دوست آن خوش بانگ بربط تو	خوشر آمد بگوشم از تکبیر
زاری زیرو این مدار شگفت	کز بهشت ایذر آورد نخجیر
بن او تیرنی زمان به زمان	بدل اندر همی گذارد تیر
گاه گریان و گه بنالد زار	بامداد اذان روز تا شبگیر
آن زوان آوری زوانش نه	خبر عاشقان کند تفسیر
گاه دیوانه را کند هشیار	که بهشیار بر نهد زنجیر

این چکامه در رسائل دو چاپ هند (۱: ۲۰) و مصر (۱: ۱۵۴) هم هست و در

نسخه‌های ۲۳۰۳ و ۲۳۰۵ و ۶۶۴۷ (پ۲۲) پاریس و نسخه ۶۵۲ مونیخ و نسخه دانشمند
گراسی آقای حسن زاده آملی هم آن را دیده‌ام. نسخه‌ها یک نواخت نیستند و این چکامه در

آنها گوناگون و گاهی هم پراز غلط آمده است، درست آن همان است که در آن نسخه کهن دیده میشود.

این چکامه را گویا نخستین بار شادروان سعید نفیسی در سرگذشت نامه رود کی چاپ ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ و ۱۳۱۹ تهران از رود کی دانسته است و چکامه های فارسی دیگر آن رسایل هم شاید از رود کی باشد. در دو سرگذشت نامه رود کی یکی به فارسی از عبدالغنی میرزایف چاپ ۱۹۵۸ استالین آباد دوشنبه کنونی (ص ۴۷۰) دیگری به روسی از برگینسکی چاپ ۱۹۶۴ (ص ۵۸) هم این چکامه آنهم نادرست گذارده شده است. آمون شیلواه در ترجمه فرانسوی خود از رساله موسیقی (ص ۱۸۶) به اختلاف نسخه ها در آن یاد کرده است. بازهم از چند چکامه عربی و فارسی این رسائل یاد میگردد:

در همان نسخه کهن (ص ۷۱ ب) چنین می بینیم: وبالجملة بالعربية و الفارسية نحوقول

الشاعر:

و اخذی الحمد بالشمس الريح
و ضربی هامة البطل المشيخ
رويدك تحمدی اوتستريحي
واحمی بعد عن غرض صحيح

ابت لی عفتی و ابی بلائی
و اقداسی علی المکروه نفسی
و قولی کلما جشأت و جاشت
لا رفع عن مآثر صالحات

(این چکامه از قطری بن فجاهه است)

وقول الاخر بالفارسية:

اندوه درم باغم دینار نداریم
و این عمر فنا را بره غزو گذاریم

بتا تادل و جان را بخداوند سپاریم
جان را زبردین هدی را بفروشیم

(مصر: ۱، ۱۵۴، هند: ۱: ۱۰۳)

در رساله سوم (اسطرونومیا) از بخش یکم نسخه کهن ۴۱ روپ و نسخه ۶۶۴۷ پاریس

برگ ۹ و آمده است: وفي مثل هذه النفوس قيل:

فودعنا جادت معاهدة زهم
نفاز واضحی بین اشکاله نجم

و ماکان الا کوکبا کان بیننا
رای المسکن العلوی اولی بمثله

وقیل بالفارسية:

خواهی کز مرگ بیابی امان
پس به فلک برشویی نردبان

خواهی تا مرگ نیابد ترا
زیر ز می خیز نهفتی بجوی

وقیل ایضا:

که نباشند جساودانه تنه
که نگردند هرگز از یک راه

خنک آفتاب و زهره و ماه
همه بریک نهاد خویش روند

کی‌ناید هرگز زان یک راه	تاندنان (؟) همی روندغرید (؟)
چشمه آفتاب شاهان شاه	راست گویی ستارگان ملکان
یا به تدبیر جیش و حرب و سپاه	یا به تدبیر ناختن مشغول
یک به دیگر همی کنند نگاه	دوستانند بیش رويساروی

(ص ۷ ج ۱ هند و ص ۹۳ ج ۱ مصر)

۲- ابن الرومی (۲۲ - ۲۸۳) که در رسایل (مصر ۳: ۲۶۲ و ۲۶۴ و هند ۳: ۶۴ و ۶۶) چکامه او آمده است. مارکه در فلسفه اخوان صفاء (۸۰۲) و ساسینیون در گفتار خود در Islam از چکامه او یاد کرده است

۳- مثنوی (۳۰۳ - ۳۵۴) که مارکه در همان دفتر (ص ۸) و در دائرة المعارف اسلامی (ص ۱۰۹۹) از چکامه او یاد کرده ولی نمیدانم در کجای این رسایل است

۴- ابوالفتح بستی در گذشته ۴۰۰ که فروخ (ص ۱۸ و ۱۹) و طیبی در گفتار انگلیسی خود (ص ۳۷) چنین گفته‌اند و چکامه او در رسائل (مصر ۲: ۵۲ و هند ۲: ۴) دیده میشود.

بردن رسائل اخوان صفاء به اندلس

قاضی صاعد اندلسی در گذشته ۴۲۲ در طبقات الاسم ساخته او در ۴۶۰ (ص ۱۰۹ چاپ مصر و ص ۷۱ چاپ بیروت) می‌نویسد که ابوالحکم عمرو بن عبدالرحمن بن احمد بن علی کرمانی قرطبی در گذشته ۴۵۸ در نود سالگی یا پیش از آن به خاور زمین رفته و تا به حران هم رسیده سپس به اندلس بازگشته و در سر قسطه مانده است، او با خود رسائل اخوان صفاء را بدانجا برده بود و من کسی را نمی‌شناسم که پیش از وی آنها را به آن سرزمین برده باشد (نیز ابن ابی اصیبه ۲: ۴۰) او شاگرد ابوالقاسم مسلمة مجریطی (مادریدی) در گذشته ۳۹۸ بوده است (سزگین ۴: ۹۷-۹۸ اعلام المهندسين فی الاسلام از تیمو پاشا) همانکه الجامعة را از او دانسته‌اند (دیباچه الجامعة)

سزگین (۲۹۴: ۲ و ۳۳۴ و ۶: ۲۲) از این مجریطی و نگارشهای ریاضی و نجومی او و از مجریطی دیگر بنام ابومسلمه محمد بن ابراهیم بن عبدالله از سده ۴ و از نگارشهای کیمیائی او همانها که به آن مجریطی نسبت داده‌اند یاد کرده و گفته که مجریطی که الجامعة از وی پنداشته شده است این مجریطی کیمیاگراست نه آن مجریطی دانشمند ستاره‌شناس ریاضی دان (۴: ۲۹۸) او بررسی از این رسایل و الجامعة را به بخش فلسفه دفتر خود باز میگرداند که هنوز گویا چاپ نشده است.

کسانی که در باره اخوان صفاء بررسی کرده‌اند

در زبان عربی و انگلیسی و فرانسوی و آلمانی میتوان به نگارشهای این دانشمندان نگریست:

- ۱- احمدزکی پاشا که در دیباچه خود بر سایل چاپ مصر در ۱۹۲۸ و در بررسی کتابشناسی دایرة المعارف های عربی چاپ ۱۳۰۸ بولاق در باره این رسائل سخن داشته است
- ۲- محمد کرد علی در مجله مجمع دمشق
- ۳- طه حسین در دیباچه همان چاپ رسائل در ۱۹۲۸
- ۴- عمر فروخ که کتاب اودراین باره در ۱۳۴۵ و در ۱۹۸۱ سومین بار چاپ شده است.
- ۵- محمود ملاح در حقیقة اخوان الصفاء چاپ ۱۹۵۴ بغداد
- ۶- عمر دسوقی که کتابش در این باره در ۱۹۴۷ در مصر در چاپ شده است
- ۷- حسین همدانی در ۱۹۳۲
- ۸- عباس همدانی
- ۹- عبداللطیف طیبای در «جماعة اخوان الصفاء» چاپ ۱۹۳۱ بیروت و در گفتارش به زبان انگلیسی در باره گروه اخوان صفاء در JAUB در ۱۹۳۰ (۱: ۱-۸۰) و در باره اخوان صفاء و رسائل آنها در IQ در سال ۱۹۵۵ (۲: ۲۸-۴۶) و به عنوان The idea of guidance در همانجا در ۱۹۵۶ (۳: ۱۳۹-۱۵۸)
- ۱۰- عادل عوا در Esprit Critique de freres de la purété چاپ ۱۹۴۸ بیروت
- ۱۱- جیور عبدالنور که کتابش در ۱۹۵۴ در قاهره به چاپ رسیده است
- ۱۲- جمیل صلیبا در دیباچه الجامعه
- ۱۳- محمد غلاب در «جماعة اخوان الصفاء در مجله مشرق (ج ۱) در ۱۹۴۵
- ۱۴- یوحنا قمیر در همین سال
- ۱۵- یوحنا فاخوری در ۱۹۴۷ و در گفتارش On the ethics of the Brethren of purity در سال ۱۹۶۰-۱ (ص ۱۰۹-۱۲۱ و ۱۹۳ و ۱۹۸)
- ۱۶- نعمة الله عنداوی
- ۱۷- محمد لطفی جمعه
- ۱۸- البیرنصری نادر که گزیده ای از رسائل را به عربی و فرانسه آورده و همان هم به فارسی در آمده است
- ۱۹- عبدالحمید سامی بیومی
- ۲۰- سلیم جندی
- ۲۱- حسن سلیمان طبابع
- ۲۲- قدری حافظ طوفان
- ۲۳- محمد یونس حسینی

۲۴ - ادیب عباسی در الرسالة المصرية سال ۱۹۶۸

۲۵ - عبدالرسول حبشی

۲۶ - عبدالحمیدرسی

۲۷ - محمد یحیی هاشمی

۲۸ - عبدالحمید دجیلی

۲۹ - محمد کاسل حسین در طایفة الاسماعیلیة چاپ ۱۹۶۲ قاهره

۳۰ - عارف تاسر در ۱۹۴۸ در مجله عرفان صیدا در گفتارش بنام «حول اخوان الصفاء

وخلان الوفاء» و در گفتارش به انگلیسی «کیانند اخوان اخوان صفاء» در Ismailia News در اوگاندا (۱: ۹) و در «حقیقة اخوان الصفاء وخلان الوفاء» در مجله بشرق وجداگانه در ۱۹۵۷ و در دیباچه جامعة الجامعة چاپ ۱۹۵۹ که به گمان خود روشن ساخته است که نگارندگان رسایل از پیشوایان اسماعیلی هستند.

او و عمر فروخ در دیباچه کتاب خود این دانشمندان را برشمردند. در دائره المعارف های اسلامی و اروپایی به زبانهای گوناگون هم از اخوان صفاء بررسی شده است همچنین میتوان به این دفترها و گفتارها نگریت.

۱- فهرست مجدوع (۲۹۷ - ۳۰۰) به عربی

۲- راهنمای اسماعیلی ابوانف (۱۲) (۱۸) (۲۰۰)

۳- فهرست فیضی ۷-۳

۴- فهرست بون والا ۱۴۵ و ۱۴۶ و ۱۷۹ و ۳۲۴ این سه به انگلیسی

۵- فهرست برتلس برای نسخه های بدخشان (ش ۱۲۲ و ۱۲۳) به روسی

۶- فهرست دانشگاه از نگارنده جلد های نخستین (۳۴۵ و ۴۲ و ۲۲۲۸ ش ۹۰۰

آقای ذبیح الله صفا در این باره در ۱۹۵۱ گفتاری دارد. گفتار نگارنده نیز در مجله مهر سال ۱۹۵۲ (۸: ۳۵۳ - ۳۵۷ و ۶۰۵ - ۶۱۰) چاپ شده است

چندین خاورشناس که از این رسائل بررسی کرده اند:

۱- نوورک Nowork در ۱۸۳۷ گزیده ای از رسائل را که تماسن به انگلیسی در آورده

بود به آلمانی برگردانده است

۲- اشپرنگر A. Sprenger در ۱۸۴۸ در JASB (۷: ۱ و ۲) گفتاری به انگلیسی دارد

بسیار خوب و در آن فصول و ابواب رسائل را هم آورده و به انگلیسی ترجمه کرده است. او چهار نسخه ای از رسائل را که درسترس داشته است نشان داد:

یکی کاسل در کتابخانه پادشاه اوده در مطبع محل.

- دومی نسخه خوبی از نیمه دوم آنها از ص ۳۳۶ از بیست و چهارمین رساله نوشته در فیض آباد در ۱۱۸۴ با تصحیحات از دیگری و با افتادگی ما از آن انجمن آسیایی بنگال .
- سومی نسخه بسیار ارزنده دارای رساله های ۱-۱۷ و ۳۱ و ۳۳ و ۳۵ و ۳۹ و ۴۷ ولی پس و پیش شده از آن مفتی صدرالدین چهارمی دارای یک هشتم دفتر از آن خود اشپرنگر .
- او در همین گفتار باره نخستین رساله ۴۴ (۴) بخش چهارم « کیفیت عشرة اخوان الصفاء » را نخست به انگلیسی برگردانده سپس متن آن را هم آورده است .
- ۳- دیتریسی F. Dietrici در ۱۸۵۸ - ۱۸۹۱ کتاب علوم فلسفی نزد عربها را در هشت جزو بر پایه رسایل اخوان صفاء به نگارش در آورده و بخش ریاضی و موسیقی آن را در ۱۸۶۵ به آلمانی برگرداند ، او در ۱۸۸۶ خلاصه الوفاء فی اختصار اخوان الصفاء را به چاپ رسانده است (فهرست موسیقی فارسی ۷۱- گفتار سارکه در دائرة المعارف ۱۱۰۳ - ذریعه ۷: ۲۳۵)
- ۴- فلوگل Flügel در ۱۸۵۹ گفتاری به آلمانی دارد در مجله ZDMG که در آن ابواب و فصول رسائل را به آلمانی برگردانده و از سولفان رسائل بررسی کرده و سخن قفطی را در پایان بر آن افزوده است
- ۵- گولدزیهر Goldziher در ۱۸۸۸ در حال در باره رسایل بررسی کوتاهی کرده و در مجله اسلام در ۱۹۱۰ در باره نام اخوان صفاء سخن گفته و آن را گرفته از کلیله و دمنه ترجمه ابن مقفع (ص ۱۲۵ چاپ شیخو) دانسته است
- ۶- باریه د مینارد Barbier de Meinard در ۱۸۹۱ در باره آنها به روش تاریخی سخن داشته است .
- ۷- وایمر Weimer با ترجمه ای از برخی از رسائل دیباچه ای گذاشته و از فلسفه آنان به کوتاهی یاد کرده است .
- ۸- لین پول Lane Poole در ۱۸۹۳ زیر عنوان Bretherhhood of purity در لاهور بررسی تازه ای از آنها کرده است
- ۹- دو بوئر De Boer در لندن در ۱۹۰۳ و همچنین ما کدونالد Macdonald از آنها بررسی کرده اند
- ۱۰- گریفینی Eugenio Griffini در ۱۹۱۵ در فهرست مجموعه های دست نویس آمبر-وزیانا در ZDMG (۶۹) از نسخه ای باطنی یاد کرده که تا اندازه ای به رسائل نزدیک است
- ۱۱- کازانو Casanova در ۱۹۱۵ در مجله آسیایی JA (۲: ۵) درباره تاریخ نگارش رسائل گفتاری دارد .
- ۱۲- ماسینیون Massiguon در بررسی از صوفیان و غزالی از اخوان صفاء یاد کرده

و در باره تاریخ آن در مجله اسلام (۴) در ۱۹۱۳ بر پایه شعر این رومی در گذشته ۲۸۳ که در آنها آمده سخن داشته است.

۱۳ - تریتون Tritton در ۱۹۳۴ و همچنین ایوانف در ۱۹۲۹ از آنها بررسی کرده‌اند.
 ۱۴ - فاکنهایم Facenheim در مجله MS سال ۱۹۳۴ (۵ : ۱۱۵ - ۱۲۲) زیر عنوان The Conception of substance in the philosophy of Ikbwan as Ssfa گفتاری دارد.

۱۵ - نیکولسون A. Nicholson در ۱۹۴۱ در کیمبریج بررسی جداگانه‌ای از آنها کرده است

۱۶ - اشترن Stern در سالهای ۱۹۴۶ و ۱۹۴۷ و ۱۹۶۰ و ۱۹۶۱ و ۱۹۶۴ در دائرة المعارف اسلامی و جداگانه گفتارهایی در باره آنها دارد از آنها است او در IS سال ۱۹۶۴ (۳ : ۴۰۵ - ۴۲۸) «آگاهی تازه درباره نگارندگان رسائل از عبدالجبار معتزلی»
 ۱۷ - آمون شیلوا Ashiloah در موسیقی نامه‌های خود به انگلیسی در ۱۹۶۴ از نسخه‌های این رساله سخن داشته است.

۱۸ - داوید بلومنتال D. Blumenthal سه چاپ هند و مصر و بیروت رسایل را با هم سنجیده و آغاز چکامه‌های فارسی و عربی آنها را یکجا آورده است.

۱۹ - دسای De Sacy و استانیسلاس گویارد S. Guyard هم از این رسائل سخن داشته بودند.

۲۰ - فؤاد سزگین در فهرست خود (۳ : ۳۷۹ و ۳۸۰ و ۳۴۳ - و ۳۴۶ : ۴ و ۲۰۷ و ۲۲۷ و ۲۲۹ و ۳۴۸ : ۵ و ۳۵۲ و ۷ : ۲۸۴ - ۲۸۸ و ۲۱۹ و ۲۵۲) از رسائل یاد کرده است، بررسی درست او باید در بخش فلسفه باشد که گویا زیر چاپ است.

چند کتاب با ارزش در باره اخوان صفا

۱ - ایوس مارکت Yves Marquet «فلسفه اخوان صفا» - La Pbilosopbie de Ikwān Al Safa در الجزائر در ۱۹۷۳ در ۶۰۲ ص بیرون داده و از همه مسائل این رسائل به روش منطقی بررسی کرده است و آن یکی از بهترین کتابها است که خوانده‌ام. او در دائرة المعارف اسلامی و گفتارهای دیگر خود نیز از رسائل سخن داشته است.

۲ - احمد تریکی Ahmad Triki در «روش نوبلاتونی و رنگ عرفانی آفرینش جهان در فلسفه اخوان صفا» Neoplatonisme et aspect mystique de la Creation de l'Uniners dans la philosophie des IKWan چاپ ۱۹۷۳ الجزائر در ۱۸۴ ص در این رسایل ژرف نگریسته و ریشه‌های اندیشه آنها را آشکار داشته است. و آن دفترست بسیار دشوار یاب.

۳- س. دیوالد Susane Diwald Id در Die Lehre Von Seele und Intellect

به آلمانی چاپ ۱۹۷۵

۴- آ باوزانی A. Bausani در L' Enciclopedia dei Fratelli della purita

۵- ای. ر. نتون A. R. Netton در Muslim Neoplatoniste, an introduction

to the thaught of the Brethren of Purity به انگلیسی چاپ ۱۹۸۲.

از نوشته های عربی تنها دو کتاب دیده ام یکی از عمر فروخ و دیگری از عمر دسوقی

که تا اندازه ای به این دفترها نزدیک می باشند.

داوری جانوران با مردسی

این گفتگوی رسی در رساله هشتم بخش دوم رسائل آمده و آن به نام تحفة اخوان

الصفاء در بندر کلکته در ۲۱ ع ۱۲۲۷/۲ (۱۸۱۲) در ۴۴۲ ص بادیباچه ای به انگلیسی به

چاپ رسیده است. در آن آمده است که قاضی اسحق بن محمد عبدی گفته است که علامه ابن الجلدی

آن را ساخته و پرداخته است و عبدالمعلی بن محمد بن حسن بیرجندی در شرح تحریر محبسطی نوشته

است که در رسائل اخوان الصفاء آمده است «قد ظن قوم ان الارض متحرکه بالاستدارة» و این

رساله ها از گروهی است.

من در کتابخانه ملی پاریس نسخه شماره A5242 از این کتاب را دیده ام که میان هر

دو برگ کاغذ سفیدی گذارده بودند و نسخه پیشهاگویا از آن دسای بوده است.

تحفة اخوان الصفاء را تمان Tomason در ۱۸۳۷ به انگلیسی درآورد و هامر در

همین سال از آن نقد کرده است. اشپرنگر میگوید که تمان در ۱۸۱۲ گفتاری را چاپ کرده

است و نورک آن را به آلمانی درآورد.

این بخش داوری میان مردسی و جانوران را شمس العلماء ولایت حسین در ۱۸۸۸ نیز

چاپ کرده است (فهرست بنگال ۲: ۲۲۱)

در فهرست عبری های کتابخانه ملی پاریس از تاشرو Taschereau ش ۸۹۹/۱ از

ترجمه عبری تحفة اخوان الصفاء از کالونیموس پسر کالونیموس یاد شده که چندبار هم چاپ

شده است.

ترجمه هندوستانی آن از مولوی اکرام علی در لندن در ۱۸۶۱ چاپ شده است.

در پایان ترجمه انگلیسی همه این داستان از عربی از گودمان L. E. Goodmann

بنام The Case of Animals Versus Man before the King of the Jinn از ترجمه های

عبری وارد و انگلیسی و فرانسوی و آلمانی و اسپانیایی این داستان یاد شده است.

ترجمه فارسی و ترکی و هندی این داوری

محمد زنگی بخارایی پردازنده نزهة العاشقین (فیلمها ۱: ۴۸۴ و ۶۶۷) در ترجمه آن «بستان العقول فی ترجمان المنقول» دارد بنام غازان خان و سعدالدین محمد بن صاحب تاج الدین در نوزده فصل در ۷۱۹ که نسخه آن در آلمان (Or qu 1775/1) هست (مجله ادبیات ۷: ۳ ص ۸۷ - یادداشت سینوی - سنزوی ۱۰۶۳ - نشریه ۶: ۶۸۲)

امیر حسینی در گذشته ۷۱۷ یا ۷۱۸ در طرب المجالس بخش سوم در چهارده فصل (چاپ ۱۳۰۳ ایران ص ۱۹۶ - ۲۳۷) این داستان را به فارسی در آورده و گفته که من آن را از اخوان صفاء گرفته ام

(فهرست شروح آصفیه ۲: ۵۰۲ - مجلس ۹: ۹۲۵ ش ۱/۱۸۵۱)

ترجمه ای از طرب المجالس به ترکی گویا از ملا محرمی میرشکار ترک داریم (ملک ۶۰۳) که در آن ناگزیر این داستان باید باشد

لامعی در گذشته ۸-۹۳۷ در ۹۳۳ و ۹۳۴ این داستان را بنام شرف الانسان من مواهب المنان به ترکی برگردانده است (نشریه ۱۱ و ۱۲: ۴۳۷)

میرزا احمد وقار شیرازی (۱۲۳۲ - ۱۲۹۸) در ترجمه این داستان مرغزار ساخته است به نام ناصرالدین شاه. او پس از گشودن هرات به دست سلطان مراد میرزا که فرمان روای فارس شده بود همراه او بوده و در آن هنگام ۶ یا ۷ سال داشته است. از اوست پهلوی نامه ناصر بنامه فارسی سره در باره سخنان پادشاهان ایران (انوار ۳: ۲۴۵ ش ۱۲۱۱ و ۴: ۵۰ ش ۱۰۵۴) و ترجمه زبدة الاصول شیخ بهایی و ترجمه منظومه سبزواری به نظم فارسی.

سنزوی از مرغزار یاد کرده و در دانشگاه (۴۰۱۸ و ۵۰۹۵) و کتابخانه ملی تهران (انوار ۳: ۲۵۳ ش ۱۲۱۸) هم هست.

سرگذشت وقار در فهرست نگارهای او در گلشن وصال (ص ۱۳۰ و ۲۶۷) و فارسی نامه ناصر بنامه (۲: ۶۶) و خوشنویسان بیانی (ش ۸۷) و تاریخ نظم و نثر نفیسی و مؤلفین مشار (۱: ۴۹۳) هست.

عبدالله مستوفی در گذشته ۱۳۲۹ خ نیز محاکمه انسان و حیوان دارد که در تهران در ۱۳۲۴ چاپ شده است (مشار ۱۴۰۱ - مؤلفین مشار ۳: ۹۹۵)

این هم گفته شود که این داوری (فهرست بمبئی ۲۸۴) در مجمل الحکمه نیامده و ملک الکتاب در چاپ هند ازان از خود ترجمه ای بران افزوده است.

ترجمه لاتینی رسائل

فارسر در JRAS سال ۱۹۳۴ (ص ۵۵۳ - ۵۵۶) می نویسد که مدخل هنرمندقی به لاتینی Liber Introductorius in artem Logicae Demonstrationis به نام محمدشاکرد

کندی Collectus a Mahemeth discipula aliquindi ترجمه‌ایست از منطق رسایل اخوان صفا از یحیی اشبیلی برای ریموند Reymond اسقف طلیطله (۱۱۵۱-۱۱۲۵) و آلبینوناگی Albino Nagi آن را از روی دو نسخه لاتینی ۶۴۴۳ پاریس و ۲۱۸۶ واتیکان در رسائل فلسفی یعقوب کندی Die philosophischen abhandlungen des Jaqub ben Ishaq al Kindi

چاپ ۱۸۹۷ گذارده است. این محمد شاگرد کندی باید همان محمد بن معشرستی مقدسی باشد.

چون او را نمی‌شناختند پنداشتند که فارابی است. فارمبندی ازان را که در باره موسیقی و عروض است (چاپ هند بخش ۲ ج ۱ ص ۱۳۲) با همین ترجمه لاتینی می‌آورد و می‌گوید که همانند آن در رساله موسیقی اخوان صفا در فصل اصول الحان و قوانین آن (ص ۹۳) آمده است، در اینجا هم به منطبق بازگردانده شده است چنانکه دران بندهم از نسب موسیقی یاد شده است.

ترجمه اروپایی رسائل

میدانیم که آمون شیلووا رساله موسیقی را به فرانسه و دیتیرسی بخشی از رسائل را به آلمانی و پلاتز Platts بخش داوری مردم و جانوران را (چاپ ۱۸۶۹) به انگلیسی و فارمهم موسیقی را به انگلیسی (فهرست موسیقی نامه‌های او که می‌گوید آن چاپ نشده است) درآورده‌اند از ترجمه تماسن و نورك یاد کرده‌ایم، خانم سوزانه دیوالد یاد شده بخش سوم رسائل را به آلمانی درآورد.

ترجمه فارسی رسائل اخوان صفا

بگفته چلبی دانشمندی خراسانی آن را بنام مجمل الحکمه به فارسی درآورده و این ترجمه باید از سده ۷ یا ۶ باشد. در فهرستها از بیش از ۵۰ نسخه آن از سده ۷ تا همین نزدیکی‌ها یاد شده است. در دیباچه چاپ آن که در دست است ازان سخن خواهم داشت

نسخه‌های رسائل اخوان صفا

بررسی از نسخه‌های متن عربی رسایل اخوان صفا خود یکی از دشواریهاست و از آن بسیاری از گوشه‌های تاریخ این رسائل روشن می‌گردد. اینک تا آن اندازه که بررسی کرده‌ام از آنها یاد می‌کنم:

۱- کتابخانه آصفیه در هند شماره ۱-۴ (ش ۸ فلسفه) که در فهرست مشروح آنجا (۳۷۳:۲)

- ازان یاد شده و آن نگارش یکم است و دارای ۵۱ رساله به نسخ خوش ۱۰۰۵ در ۶۳۱ برگ با جدول زرین نگارش یکم (نیز فهرست جدولی آنجا ۱۲۰۲ ش ۸)
- ۲- نسخه دانشمندگراسی آقای حسن زاده آملی به نستعلیق سده ۹ و ۱۰ با فهرست رساله‌ها به نسخ نونویس و با نونویس در پایان. نسخه دیگر ناقصی هم ایشان دارند.
- ۳- کتابخانه آبروزیانان در میلان ایتالیا شماره ۳۴۹ (۹۳) نوشته ۱۰۰۵ که نگارش نخستین است، از رساله ترکیب الاجساد الجزئیة تا الرسالة الجامعة و رساله اختلاف الاخلاق (RSO ۷: ۵۶۶، ص ۲۳۶)
- ۴- استانبول سلیمانیه اسعد افندی ۳۶۳۸ نوشته بزرگ مهر پسر محمد طوسی در شوال ۶۸۶ (۱۲۸۷) در بغداد با دو تصویر نشان دهنده چهار نگارنده این رسائل بانام آنها از روی تتمه بیهقی (گفتار بشر فارس در یادنامه ماسینیون ج ۲ به فرانسه و عربی - آمون شیلاوه ۲۳۳- هنر و جامعه ایرانی ۹۳- ترجمه سوزانه دیوالده ۲)
- ۵- استانبول ایاصوفیا ۱-۴
- ۶- استانبول حالت افندی ۷۲۶ نوشته ۱۶ رجب ۱۱۶۱ (فیلمها ۱: ۲۳۱ ع ۵۲۲۲ - ۵۲۲۵).
- ۷- استانبول راشد افندی ۸۴۵ در سده ۹ در ۲۷۳ برگ
- ۸- استانبول سلیمانیه عمجه حسین ۴۵۲ (شیلاوه ۲۳۳)
- ۹- استانبول طوقیوسرای احمد ثالث ۳۲۵۸/۱ در ۲۱۱ برگ نیمه یکم و ۳۲۵۸/۲ در ۳۰۲ برگ نیمه دوم و ۲۱۲۸ در ۹۳ برگ بخش دوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- ۱۰- استانبول طوقیوسرای امانت خزینه ۱۴۸۴ در ۱۹۵ برگ و ۱۶۸۶ نوشته عارف بن علی چلبی در ۱۱۶۱ (الجامعة است)
- ۱۱- استانبول طوقیوسرای روان کوشکو ۱۰۶۲ در ۲۱۸ برگ (قرطای ۶۵۷۴ تا ۶۵۷۹ - شیلاوه ۲۳۳)
- ۱۲- استانبول عاطف افندی ۱۶۸۱ نوشته مودود پسر عثمان پسر عمر شروانی پزشک در شماخی شروان در روز پنجشنبه ۱۳ صفر ۵۷۸ (پایان) با تاریخ نیمه رمضان ۵۷۷ در پایان رساله هفتم بخش دوم (۲۵۶ پ نیز ۳۲۲ ر) در ۵۸۱ برگ ۲۵ س ۳۳ × ۲۳ رحلی به نسخ خوش درشت معرب (ص ۲۹ ترجمه دیوالده - فهرست موزه مولانا ۲: ۳۵۰)
- ۱۳- استانبول فیض الله ۲۱۳۰-۱ در دو نیمه نخستین نوشته علی بن موسی بن عمران بن اسماعیل بن عمران شعبی سلمی در ۱ ع ۷۰۴/۲ در ۲۰۰ برگ، دومی نوشته همو در ۷۰۴ در ۱۶۹ برگ
- ۱۴- استانبول کوپرولو ۸۷۱ نوشته ۸۲۰

۱۵ - استانبول ینی جامع ۱۱۹۹ نوشته ۸۸۷

۱۶ - سفینسا ۱۷۰۵/۲ ازسده ۷ دربرگ ورتا. ۵، ر، جغرافیا یا مسالک و ممالک است

(فهرست فیلمها ۱: ۴۴۴- Rima IV 37)

۱۷ - اسکوریال مادرید ش ۹۲۸ درنبرگ (کاسیری ۹۲۳) در ۲۶۲ گ نوشته ۸۶۲

بخش ۱ و ۲ و ش ۹۰۰ درنبرگ (کاسیری ۸۹۵) در ۹۲ گ نوشته ۹۴۲ (رساله ۲۲ حیوان)
(دیوالد ۲)

۱۸ - اصفهان دانشگاه ۱۲۷ ازسده ۱۱ از آغاز رساله ۱۱۴، ۳۹۸ نوشته ۳ ج ۱/۱۲۸۸

منسوب به مجریطی (نشریه ۱۱ و ۱۲: ۸۹۹)

۱۹ - افغانستان کابل (فهرست بورکوی ص ۸۰ ش ۵۶ به نسخ آراسته به زروشنگرف

در ۴۴۵ برگ)

۲۰ - امریکا دانشگاه اس آنجلس ۷۷ م، به نسخ به عرب روشن سده ۱۰ و ۹ از ارماطیقی

تا پایان بخش ۲ (نشریه ۱۱ و ۱۲: ۱۲۵)

۲۱ - انگلستان بادلیان که در فهرست لاتینی آن از نسخه های رسائل یاد شده بدینگونه:

۱: ۱۸۸ ش ۸۷۱ و ۱۹۱ ش ۸۸۳ نوشته ۹۶۸ و ۱۹۴ ش ۸۹۴ و ۱۹۶ ش ۸۹۴ و ۲۰۸ و ۸۹۴

ش ۹۵۹ و ۲: ۲۱۵ ش ۲۵۴، همچنین در ۱: ۲۱۵ ش ۲۹۸۹ و ۲: ۳۸۴ ش ۳۸۶ از
نسخه های الجامعة یاد شده است

۲۲ - بانکپور در هند ۲۱: ۱ ش ۲۲۲ نگارش یکم به نستعلیق ۱۱۹۰

۲۳ - برلین ۵۰۳۵ تا ۵۰۴۲ (فهرست اهلورث ۴: ۳۷۲ تا ۳۷۶) نسخه ۱۸۸۱ We

آنجا نوشته ۷۱۷ است

۲۴ - بمبئی در هند ۲۸۳ - ۲۸۵ فهرست (B. U. L.) Volum XVI

به نسخ عبدالکریم بن ناصر ابی اسماعیل در دوشنبه ذق ۱۲۷۹، نسخه کامل با آغاز «الحمد لله

وسلام علی عباده الدین اصطفی الله» دران فهرست از طرب المجالس هم یاد میشود

۲۵ - بنگال در هند، فهرست عربی ۲: ۲۲۱ ش ۱۵۳۴ (نیز ص ۸۹ فهرست شمس

العلماء اشرف علی: به نام علامه ابن جلدی) از رساله ۱۱ بخش دوم به نسخ ۱۰۸۷ در ۳۹۶

برگ، نیز ش ۱۵۳۵ رساله ابساغوجی در ۶ برگ نوشته سید محمد مرتضی در ۱۲۰۳، در

فهرست همان اشرف علی ص ۱۲۰ ش ۷۸۷/۱۴ هم نسخه ای بنام شیخ ابن جلدی هست.

۲۶ - بهار هند ش ۳۳۷ (۱: ۲۶۳ - ۲۷۲) نگارش یکم از سده ۱۰، دران برای

نسخه های چاپی رسائل به فهرست ایس بازگردانده شده است.

۲۷ - کتابخانه سلی پاریس:

۲۳۰۳ نوشته میان رمضان ۱۰۲۰ به نسخ تازه شده، پایان بخش چهارم (شیلوا ۲۳۲).

- ۲۳۰۴ به‌نسخ مغرب حسن بن علی تبریزی نشرتی برای مصطفی الفندی پسر سهراب الفندی در ۱ محرم ۱۰۶۵ (همانجا). در پایان این نسخه‌گفتاری است درباره « بقاء النفس » به عربی از « بعض المحققین الحکماء » و در انجام آن آمده است « هذا کلام الحکیم اختاره وخصه فی بقاء النفس الناطقة » دران برای پایداری روان چندین دلیل آمده و بسیار رساله خوبی است.
- ۲۳۰۵ به‌نسخ محمد بن عیسی بن گورانی حسینی در بامداد دوشنبه ۲ صفر ۱۰۵۲.
- ۲۳۰۷ برگ ۱-۱۴ و ۲۳۰۸ و ۲۳۰۹ و ۲۳۰۶ برگ ۶-۱۲۲ (وجدا ۵۷۸).
- ۲۳۴۱ به‌نسخ عربی روز یکشنبه ۲۸ محرم ۱۲۲۸، رحلی آغاز و بخش بندی آن مانند نگارش دوم، پس از دیباچه فصل فی العلوم الحکمیة، کتاب فی الجوسطریات، در « فصل فی وصول تاثیر الاشخاص » (۱۲۲ پ) از فصل چهارم (رساله ۶ بخش دوم، چاپ مصر ۲: ۱۲۴) از گفته بزرگمهر آمده است « کار هست و مرد نیست » در پایان آمده کتاب الحادی عشر فی ماهیة السحر والعزائم والعین والزجر والوهم والرقی
- شماره‌های ۲۳۴۲ تا ۲۳۴۴ هم همین رسایل است و نگارش دوم به‌نسخ سده ۱۳، ربعی درست‌مانند آنچه در فهرست قاهره (۶: ۹۴) دیده میشود
- ۲۵۹۶ برگ ۲۱۷-۲۸۶ (وجدا ۵۷۸)
- ۶۰۰۰ (وجدا همانجا) به‌نسخ سده ۸ و ۹، عنوان شنگرف، اندکی پیش از رساله اختلاف اللغات والاخلاق والالوان آغاز میشود، جای شعر بعض شعراء الفرس در پایان موسیقی سفیدگذارده شده است، در برگ ۳۲ دو واژه « رقص دست‌بند، ماخوری » دیده میشود. نسخه در ترکیه بوده است.
- ۶۶۴۷-۸ در دو نیمه به یک نسخه به اندازه رحلی، عنوان و نشان شنگرف، نیمه یکم از آغاز است تا رساله ۲۵ از ۵۱ رساله که رساله ۱۳ بخش ۲ (رسائل جسمانیه طبیعیه) است نوشته شعبان ۶۷۵ « خمس و سبعین و ستمائة » و در رجب ۶۶۹ « تسع ستین ستمائة » (به‌سیاق)
- نیمه دوم دنباله آن است به همان خط از رساله ۲۶ در ۵۱ رساله تا رساله ۵۱ که بازبین رساله‌ها است و مفصل ولی ناتمام‌گذارده شده است (از ۱۸۰ تا ۲۱۸ پ) در آن آمده است « وجدت فی الكتاب المغزون »
- فهرست این نیمه در آغاز نیمه یکم است سپس فهرست خود مولفان می‌آید در ۱ ص
- آنگاه انتاده و میرسد به رساله دوم بخش یکم.
- در ص ع شماره ۶۶۴۸ چند تاریخ تولد است بدین گونه :
- شمس‌الدین محمد در ۷ ج ۷۵۶/۲ و برادرش بدوالدین در ۱۵ رمضان ۷۵۸ و برادر زاده‌اش تاج‌الدین ابراهیم در پایان شب شنبه ع ۷۶۲/۱ و برادر آنها سراج‌الدین در ۶ ذح ۷۶۳ و خواهر آنها ایمن‌ملک در ۱۸ ج ۷۶۵/۲ و خواهر آنها سلطان‌ملک در شب شنبه ۱ [۴]

ذح ۱۷۷۰، همه اینها باید نوشته بدر آنان باشد.

در آغاز ۶۶۴۸ تصیده خمیره این فارض است نوشته عمر بن عثمان بن عالم شیخ خوارزمی ملاحی حنفی در ۴ رمضان ۷۷۱ (احدی و سبعین و سبعمائه)

نسخه از ان خلیب زاده سید یونس وهبی قاضی عسکر اناطولی بوده است.

۲۸ - دانشگاه پرینستن در آمریکا 1129 L نوشته عبدالقادر بن صفائی چلیی پسر طاهاقاضی

افندی در ۲۲ ذح ۱۱۲۷ بنام مجریطی در کلنفن ، آغاز: «الحدلله الذی لاتحسن الاشیاء»

(فهرست عربی گارت ص ۳۵۳)، ۴۲۶۳ نوشته ۹۵۶ در ۱۴۴ برگ رساله های ۱-۳ و ۸-۹

ناموسی (ص ۲. فهرست ماخ)

۲۹ - توپینگن ۸۵ و ۸۹/۳۰

۳ - تهران سپهسالار ۲۷۹۰. نستعلیق حسن حسینی وحکیم حسین نوربخشی مالکی

گیلانی دیلمی هردو در ۱۰۴۷ و نسخ ملا برهان رشتی، در رمضان در ۲۹ رمضان ۱۰۴۷،

نیز ۶۵۵۰/۱ بخش چهارم در یازده رساله با فهرست (۸:۵)

۳۱ - تهران دانشگاه ۱۹۵۰ نوشته ۹۶۸ (۶: ۲۲۲۸) جای شعرهای رودگی سفید

گذارده شده است، نیز ۷۴۸۵ نوشته ۱۱۹۳ از رساله الهیولی تا رساله ۱۰ بخش ۲، نیز ۷۵۸۱/۳

«سعاده الطالع وقوتها» نیز دانشکده ادبیات ۲۹/۲۹ نوشته ۷۰۰ (۱: ۱۴۶ و ۲۸۵)،

۲۱۲ حکمت رساله ۷ بخش ۲ (ص ۵۱ فهرست)

۳۲ - تهران مجلس ۱۸۳۱ (۵: ۲۷۳) نوشته مبارک بن عبدالله غلام نجیب الدین

مزیدی به ثلث در روز پنجشنبه سال ۱۲۲۱، پنج رساله نخستین بخش چهارم است و اخوان صفاء

در ان صوفی خوانده شده است، در یادداشت نوشته ۱۲۵۹ آمده که اخوان صفا هفت تن بوده اند.

نیز ۴۷۰۸ (۱۳: ۸۹) نوشته خلیل بن یوسف بن سالار بن علی در بغداد در ۵ رمضان

۶۸۶ (ستف وثمانین و ستمائة) دارای ۵۱ رساله با یادداشتی کهن بدینگونه: «واعلم ان مصنفی

کتاب اخوان الصفاء... اعنی عنهم اجمعین وهم ابوالحسن علی بن رامیناس العوفی ومحمد شاه سمود

المقدسی و ابواحمد النهرجوری وزید بن رفاعه و ابوالحسن علی بن هارون الصابی فهولاء الخمسة هم

اخوان الصفاء والاصدقاء الکرام حشرهم الله فی زمرة المقدسین. نقلت هذه الاحرف عن خط ابی نصر محمد

بن منصور الممسنی الفارسی، نقلت ذلك من بعض الفضلاء الذی لخص واختصر کتاب اخوان الصفاء»

۳۳ - تهران ملک ۱۴۷۷ به نسخ سده ۱۱، ۱۴۷۵ به نستعلیق ۱۰۷۳ (ص ۲۴۱

فهرست)

۳۴ - تهران دانشمندگرمی آقای دکتر اصغر مهدوی به نسخ کهن از سده ۹ و ۷ از

آغاز تا نزدیک به پایان رساله پنجم طبیعیات در تکوین معادن که رساله ۸ است، با یادداشت

خریداری اسعد بن ابی المفاخر الحسین بن اسعد بن افضل بن شهریار المشهور بعضد در محرم ۶۴۰

(۷) که تملک او در پشت رساله هاو بی تاریخ هم هست، نیز از آن ابوالفضل محمد بن... محمد بن علی بن محمد بن المرزبان در یادداشتی کهن در ص ع، نیز خریداری سیف الله در شاه جهان آباد به نژده روپیه در ۳ صفر ۱۱۲۲ (۷)

۳۵ - چستریتی در دویلین ۱۵۴۲۵، نکه ایست از سده ۷ (فهرست ۷: ۱۲۵)

۳۶ - دیوان هند انگلستان ۴۷۴ (۱: ۴۳)

۳۷ - رامپور هند ۳۴۷۳ در ۵۲ رساله از سده ۱۰ بالفهرست، ۳۴۷۴ به نسخ سده ۱۱

کامل بالفهرست، ۳۴۷۵، چهارده رساله پیش از ۱۱۴۰ (فهرست پیشین ۱: ۳۷۸ - نیز فهرست عرشی)

۳۸ - قاهره نسخه نوشته ۱۸ ع ۱۲۷۹/۱ نگارش دوم در آغاز.

نسخه دیگر که هشت رساله است از آغاز بخش دوم جسمانی طبیعی رساله چهارم

(فهرست نخستین ۶: ۹۴ و دوم ۳: ۴۹۵)

۳۹ - سند کراچی انجمن اسماعیلی ۱۴۴ تا ۱۴۸

۴۰ - گوتا در آلمان ۱۱۵۷، فهرست برج (۱: ۲۰۳) را خوانده و نیاتم از کدام نگارش

است.

۴۱ - لنینگراد موزه آسیایی ۱۹۴ رساله های ۳ تا ۱۰ بخش ۱۰ گویا از سده ۸ و ۹ و

نسخه درستی است (فهرست عربی رزن چاپ ۱۸۷۷ ص ۱۲۷) در فهرست درن برای همین

موزه (بخش ۲ ص ۲۹۰) هم یاد نسخه ای هست (فهرست مونیخ از اوسر ۲۹۱)

۴۲ - لیدن هلند Or 444 که در فهرست فورهوئو ۲۸۵ یاد آن هست.

۴۳ - منچستر انگلستان ۳۷۶۷

۴۴ - موزه بریتانیا در انگلستان Or 418 نوشته محمد بن نعمه الله گیلانی در ۲ رجب

۱۰۹۴، و Or 2358 نوشته ۲۶ صفر ۱۰۸۸ (ربو: ۲: ۸۲۱، 709، SP 708) (شیلواه ۲۳۲) در

فهرست نسخه های نادر عربی و فارسی حاجی عبدالمجید بلشاه برای موزه بریتانیا ص ۱۳۹ ش

۱۵ از نسخه ای یاد شد که نیمه دوم است از رساله ۷ بخش ۲ تا ۳ بخش ۳ از سده ۷ یا ۸

(۱۳ یا ۱۴) و شاید همان باشد که در مجموعه برون آمده است. (بروکلمن ۱: ۲۱۳ ذیل ۱: ۳۸۰)

در فهرست ادوارزوالیس ص ۱ از نسخه Or 6692 دارای رساله ۵ بخش ۳ تا رساله ۳

بخش ۴ در ۲۰۵ برگ نوشته ۶۴۶ یاد شده است نیز فهرست چاپهای الیس ۱: ۷۴۲).

۴۵ - مونیخ آلمان: ۶۵۲ نوشته برای عبدالرحمن بن حسن جبرتی در ۱۲۰ در ۲۹۹

برگ نگارش دوم است مانند ۲۳۴۱ پاریس.

۶۵۴ نسخ میشل صباغ از آغاز تا رساله ۲۱ هشتم طبیعی در باره جانوران.

۶۵۵ بخشی است از ان از بیان بدوالخلق.

در فهرست او سر ۲۸ تا ۲۹۵ و صف آنها هست.

شیلواه (۲۳۲) به دگرگونی نگارش دوم اشارتی دارد.

۴۶ - واتیکان در رم ۱/۱۶۰۸ که بخشی است از ان (فهرست التکوچاپ ۱۹۶۵)،

واتیکان ۱۹۹۴، بر گیانا ۲۶۵

۴۷ - وین در اطریش شماره ۱ فهرست فلوگل (۱: ۱-۷) آغاز «الحمد لله وسلام علی عباده

الذی اصطفی الله» (گفتار فلوگل در ZDMG ۸: ۳- گفتار دیترسی در همانجا ۱۷: ۶۹۱)

الجامعة

گزیده ایست از رسائل اخوان الصفاء که در هر دو از دیگری یاد شده است. جمیل صلیبا

آن را از روی نسخه های ظاهریه و تیموریه و سلک و پاریس و سلیمیه در دمشق در ۱۹۴۹ در دو

مجلد چاپ کرده است و جاهایی که در آن دو از یک دیگر یاد شده است بازگفته و روشن ساخته

است که آن از ابوالقاسم سسلما مجریطی ریاضی ستاره شناس در گذشته ۳۹۸ نیست بلکه آن هم

از نگارندگان رسائل اخوان الصفاء می باشد. سزگین (۴: ۲۹۴) میگوید که آن مجریطی که

این جامعه بدو بسته شده ابوسلمه محمد مجریطی کیمیاگر است و نوید میدهد که در بخش

فلسفه از آن بررسی کند.

نسخه های الجامعة

۱- استانبول اسانت خزینه ۱۶۸۶ نوشته عارف بن علی چلبی در ۱۱۶۱ (قرطای ۶۵۷۷)

- مخطوطات مسوره ۱: ۱۲۱ و ۲۲ - شیلواه (۱۸۰)

۲- بادلیان شماره های ۹۸۵ (۱: ۲۱۵) و ۳۸۶ (۲: ۳۸۴)

۳- تهران دهخدا در دانشگاه ۱۶۶ از سده ۱۰ و ۱۱ (نشریه ۳: ۵۵)

۴- تهران مجلس ۱۸۲۹ از سده ۱۱ و ۱۲ (۵: ۲۶۰)

۵- تهران ملک ۱۲۸۰ از سده ۹ و ۱۰ نوشته ۲۱ ج ۱/۵۹۶ (ص ۱۴۷ فهرست)

۶- پاریس ۳۳۰۶ به نسخ سده ۸، جزویکم، از ان محمد بن ابی القاسم مقدم شریف

توفسی در روز پنجشنبه ۱۷ رمضان ۱۱۳۴ (وجد ۵۷۸ - شیلواه ۲۳۳)

۷- ظاهریه دمشق ۱۴۷۷ (ص ۲۹ فهرست) وقف ۱۱۹۴ در ۲۴۹ برگ

۸- قاهره تیموریه نوشته علی عبدالرحیم بن رمضان جاویش ابن فرج در ۱۰۷۳۱

در ۴۷۸ ص، (دیباچه صلیبا) در فهرست قاهره چاپ نخستین (۶: ۹۴) و چاپ دوم (۳: ۴۹۵)

از نسخه ای دارای هفده رساله و در فهرست المخطوطات سالهای ۱۹۳۶ - ۱۹۵۵ (قسم ۱ ص

۴۳۴) از نسخه نوشته ۱ معرم ۱۰۶۹ یاد شده است (ش ۴۳ عکسی)

۹- نسخه مصیاف که عارف تاسردر دیباچه جامعه الجامعة ازان یاد میکند و آن را کهن و دیرینه میداند و نوید میدهد که دوباره آن را به چاپ برساند.
۱۰- مونیخ ۶۵۳ کهنه و دیرینه است در ۱۹۹۰ برگه (ص ۲۹۲ فهرست اومر) درص
ع آن عبارتی آمده بسیار باارزش بدینگونه :

« روی آن مصنف الرسائل کافوائثة [الاثمة المستورین] هم الحفی والوفی والمکتفی
وهم عند [اهل الحق اصحاب] الملباهر الخفية. وان فی لیلته واجدة امیج [هذا الکتاب] اربع نسخ:
منها مکه و... المقدس نسخة والکوفة ولم يعرف ... ولا کیفیة وصول هذه النسخ الی ان ک...
المومنین فوجده من ال... ل المعروف بالا ... المشار الیهم آفا والسلام» کنار بیفجه هاپریده شده و
عبارت درست خوانده نمیشود. من نسخه را در مونیخ دیده ام همین گونه است که او مرنیز در
فهرست آورده است. پیداست که آن را دانشمندی اسماعیلی نوشته است و میگوید که نگارندگان
رسائل سه تن هستند از پیشوایان نهانی این آیین بنام حفی ووفی و مکتفی و در یک شب چهار
نسخه ازان پدیدار شده: یکی در مکه و یکی در بیت المقدس و یکی در کوفه و یکی در شهر دیگر
که در نسخه نامش پاک شده است بگونه ای شگفت انگیز گذارده شده که کسی در نیافت چگونه
بدانجا برده شده است. حسین همدانی در «اسلام» سال ۱۹۳۳ (۲۰: ۲۸۲) از همین نسخه این
بند را آورده و تا اندازه ای کاسیتی آنها در سیانه دو کمانه پر کرده است یکجا را هم من بگمان
خویش الزودم.

۱۱- دانشگا توپینگن Ms VII 86 به نسخ روز ۲۸ دق ۹۲۱ بنام «کتاب اخوان
الصفویة و هو کتاب فهرست الرسائل (فهرست فیلمها ۳: ۱۶۲ ف ۴۴۹۸)
بنگریده: سزگین ۳: ۳۳۴ و ۳۷۹ و ۳۸۰ و ۴: ۲۰۷ و ۲۲۷ و ۲۲۹ و ۲۹۷ و ۳۴۶
و ۳۲۴ و ۳۴۸ و ۳۵۲ و ۷: ۱۹۴ و ۲۱۹ و ۲۵۲ و ۲۸۴ و ۲۸۷ - فهرست فیضی ۸-
ابوانف ۱۲- مجدوع ۱۵۴ و ۲۹۷ و ۳۰۰ - مقاله همدانی ۲۸۴ - دیباچه صلیبیا بر الجامعة
چاپ ۱۹۴۹ - دیباچه عارف تاسر بر جامعه الجامعة

جامعه الجامعة

گرفته ایست از جامعه و گسترده تر از فهرستی که در آغاز رسائل آمده است. عارف تاسر
آن را از روی نسخه ای که نشلسانده در ۱۹۵۹ و ۱۹۷۰ چاپ کرده و آن باید همان نسخه
شهر سلیمیه باشد که امیر حسین بن امیر عمر اسماعیلی قدیمی سوری در ۱۲۴۹ نوشته است چنانکه
عمر فروخ در دیباچه دفتر خود در باره اخوان صفاه (ص ۲۱۶) یاد کرده است. عطیبا در چاپ
الجامعة نسخه ای داشت نوشته همان قدوسی در روز شنبه ۲۴ ع ۱۲۴۱/۲ از همین جامعه
الجامعة و ازان بهره برده است. در فهرست فیضی (۹) از نسخه نوشته فضل علی پسر محسن

علی در ۱۳۴۴ در ۲۴۴ ص یاد شده است.
این هم گفته شود که داود انطاکی در گذشته ۱۰۰۸ گزیده‌ای از رسائل اخوان صفا
دارد که نسخه آن در استانبول سلیمانیه لاله‌لی من ش ۳۶۳۹ هست و آن را محمد بن جماعة هندی در
۱۱۰۹ نوشته است (گفتار بشار فارس ۸۱)

او در این گزیده نخست علوم اخلاقی سپس منطق و هنرهای عملی گذارده و موسیقی بخش
بیستم آن است و پس از آن دانشهای ریاضی دیگر. او در تذکره هم بندی در موسیقی دارد که
از موسیقی اخوان صفا گرفته است.

آمون شیلهوا (ش ۱۳ و ۱۴) از این دو دفتر گفتگو داشته است.
نیز بنگرید به: گفتار من در مجله مهر و دیباچه عارف تاجر چاپ بیروت در ۹۵۹ و
رساله او درباره اخوان صفا چاپ مطبعة کاتولیکیه در ۱۹۵۷ و دائرة المعارف اسلامی به
فرانسه ج ۱

دو نگارش رسائل اخوان صفا

۱- همانکه به چاپ رسیده و در بیشتر نسخه‌ها هست که ۵۲ رساله است در چهار بخش
یا قسم، هر بخشی دارای چندین رساله شماره دار با آوردن شماره ردیف در ۲ رساله و بیشتر چنین
آغاز میشود: الحمد لله وسلام علی عباده الدین اصطفی الله خیرا ما یشرکون...
پیش از آن فهرست رساله‌ها است

۲- در چهار فصل است پس از دیباچه: فصل العلوم الحکمیة، کتاب فی الجومطریات،
الکتاب الثالث فی النجوم، الکتاب الرابع فی الموسیقی، الخاس فی تکوین المعادن.
دران آمده «کما قال حکیم الفرس (برگ ۴۲ ب نسخه ۲۳۴۱ پاریس)....

الفصل الثانی من الکتب الجسمانیة الطبیعة وهی ۱۷ کتابا

الفصل الثالث من الکتب النفسانیة العقلیة وهی عشرة

الفصل الرابع من الکتب الناسویة الالهیة وهی احد عشر مقالة

(فهرست اورص ۲۸۹ - ۲۹۲)

چنین است آغاز آن: الحمد لله الذی لاتحسن الاشیاء الا ان بدوها حمده وکل ناطق و
ساکت فهو عون. الذی تاهت الالباب فی عظمته وکلت عقول اهل معرفته عند شاهده من حیرته
اعلم انه لما کان من مذهب طالبی العلم النظر فی جمیع علوم الموجودات التی فی العالم
من الجواهر والاعراض والبسائط والمركبات والبحث عن مبادیها وعن کمیة اجناسها وانواعها و
خواصها وترتیبها ونظاسها علی ما هی الان وعن کیفته نشوها وحدوثها عن علة واحدة ومبدأ واحد
ویشهدون من ذلک علی تبیانها. بمقالات عدیده وپراهمین هندسیة مثل ما کان یفعله الحکماء و

الفيثا هوربون احتجنا ان تقدم هذا الكتاب قبل كتبنا كلها ونذكر فيها طرفا من علم العدد وخواصه
المسمى ارشاطيقي شبه المدخل والمقدمات

من نسخه کهن ۸-۶۶۴۷ پاریس را که نگارش نخستین است با نسخه ۱-۲۳۴۱ آنجا که نگارش دوم است با هم سنجیدیم دیدیم که کمی از روی رسائل گزینی کرده و بسیاری از عبارات را انداخته و آنها را به ساخت عسایانه‌ای در آورده و گاهی هم از خود چیزهایی بران افزوده است. شعر فارسی در موسیقی هست آنهم بسیار نادرست. رویهم رفته از مطالب چیزی در این نگارش کاسته نشده و این دو نگارش در کلانی نزدیک بهم هستند.

این را هم بگویم که نام «اخوان صفا» چنانکه گلدزیهر گفته است در آغاز داستان کبوتر حمایتی کلیله و دمنه ترجمه ابن بی‌تفع آمده و در ترجمه نصرالله منشی در برابر آن «دوستان و یاران یکدل» و در ترجمه بخاری «برادران یگانه دل» یاد شده است. قانمی (ص ۲۲۴ و ۲۶۴) برای آن «دوستانی که چون سرو ببالند» آورده است.

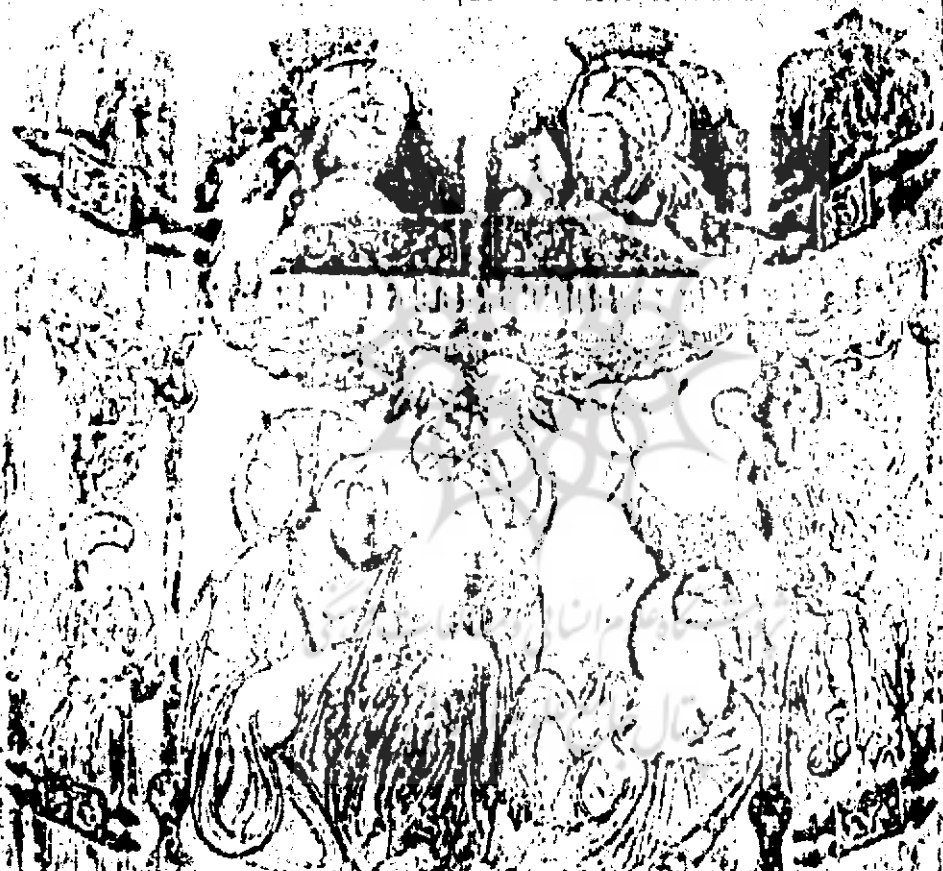
سخن دیگر آنکه به فرمان مستنجد عباسی (۵۵۵ - ۵۶۶) کتابخانه قاضی ابن المرخوم را در رجبه که در آن کتابهای ابن سینا و رسائل اخوان صفا بوده است در سال ۵۵۵ در آغاز خلایق او سوزانده‌اند.

(سرگذشت ابن رشد از ارنست رنان به فرانسه ص ۴۳ - تاریخ منطق ماکاولسکی به فرانسه ص ۳۰۹ - الکامل ابن الاثیر سال ۵۵۵)

دیگر اینکه فیض کاشانی در الاصول الاصلیه اصل دهم (ص ۱۸۴ - ۱۸۹ چاپ محدث) از فوائد مدینه استرآبادی (ص ۲۸۲) که در پایان آن از نگارندگان رسائل اخوان صفا یاد شده است برگرفته و گزیدای از «بیان اللغات» (رساله ۱۷ چاپ مصر ۳: ۱۶۰) در آن گذارده است (ذریعه ۱: ۳۸۳)

در پایان این گفتار تصویب‌های نسخه نوشته بزرگسهر طوسی در ۶۸۶ شماره ۳۶۳۸ اسعد افندی که در یادنامه ماسینیون آمده است می‌بینیم:

تَرْكَابُ الْأَخْوَانِ الضِّفَاءِ وَخِلَافَةِ الْوَفَاءِ

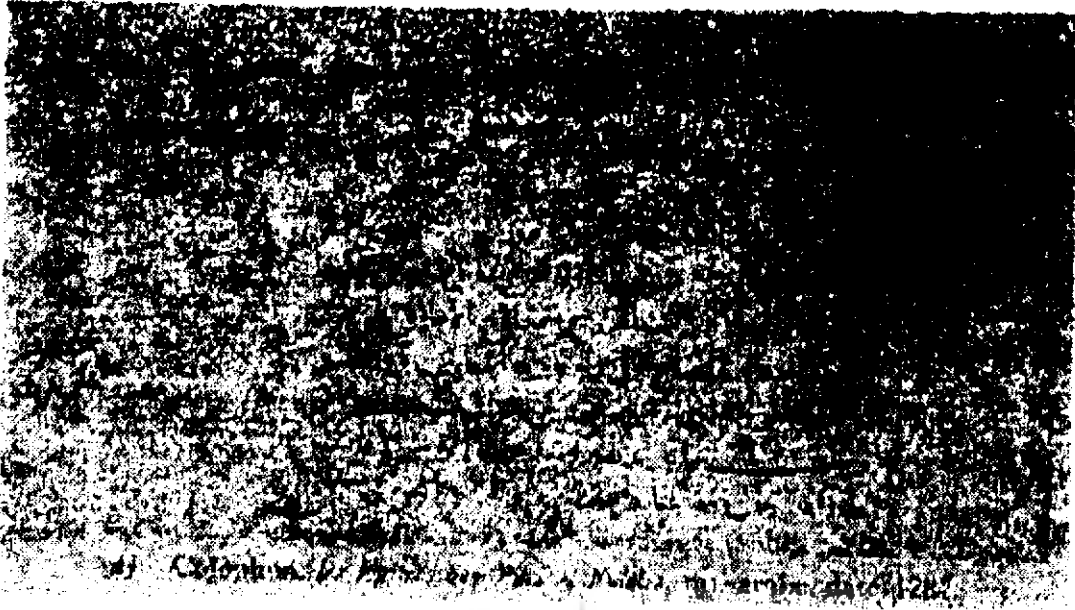

Pl. III

الاجزاء ۳

من به دعوتی از طرف اهل بیت علیهم السلام در مسجد کوفه
 در کربلا و شام و عراق و اصفهان و در اوشلیز و در سمرقند و در
 بلخ و در بخارا و ابراهیم و در بغداد و در کوفه و در کربلا و در کربلا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

